

pan Bošnjak

Svebošnjački

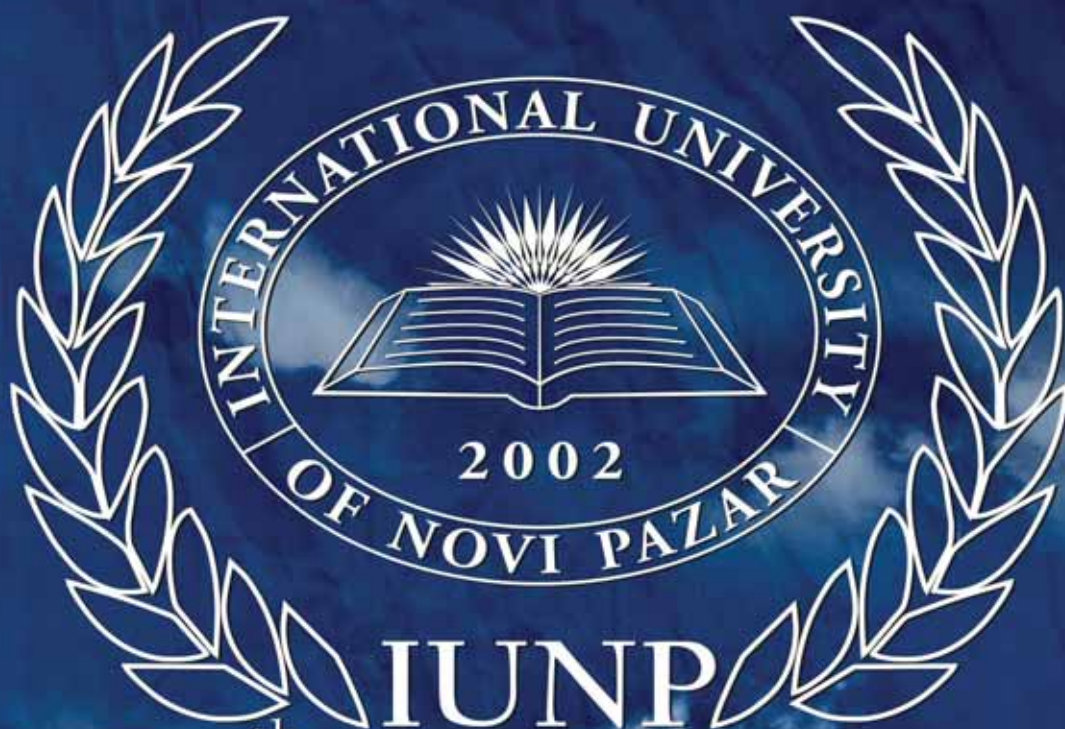
AL ANE, ERDO ANE?!

D'ESTAING I SCHMIDT
TVORCI EU

INTERVJU

CIJENE BIH: 5 KM | SRB: 150 RSD | CG: 1,5 € | HR: 40 KN | EU: 5€ | SAD: 5\$ | CH: 5 FR |

IUNP
10th ANNIVERSARY

www.uninp.edu.rs

10 godina najbolji ...

m.uninp.edu.rs
twitter.com/uninp
facebook.com/uninp
youtube.com/uninp1

Dimitrija Tucovića bb, Novi Pazar 36300
tel/fax 020 316 634
www.uninp.edu.rs

MEĐUNARODNI PRAZNIK BOŠNJAKA

28. septembra u Prizrenu je obilježen Dan Bošnjaka. Prema riječima organizatora pa i samih govornika, ovaj internacionalni praznik Bošnjaka referiran je na povjesni trenutak kada je održan Prvi Bošnjački Sabor u Sarajevu istog datuma 1993. god. Ne znam da li je još igdje, a siguran sam da nije u Sarajevu, obilježen ovaj međunarodni praznik Bošnjaka. Znam da se umjesto slavlja u Sarajevu vode intelektualne polemike o tome da li je toga dana "bošnjačka intelektualna i politička elita bila pristala na podjelu Bosne i Hercegovine." Navodno je tim povodom i sa tim političkim ciljem Bošnjački sabor i sazvan. Iza renomea Sabora stajala je Islamska zajednica, KDB Preporod, pa i SDA. Slavljenici u Prizrenu citirali su dijelove govora/referata Alije Isakovića iznesenom pred auditorijem toga dana, te su se pozivali i na UN, odnosno Ustav Kosova, po kojem se taj dan ima slaviti kao međunarodni Dan Bošnjaka. Mnogi gosti nisu znali te činjenice i mogli su se samo ibretiti da je "imendan" njihovog naroda uvršten i u međunarodni kalendar.

U samom gradu Prizrenu upriličena je svečarska atmosfera, poput bajramske. Prolaznici su Bošnjacima čestitali, kao za bajrame, njihov praznik.

Ti Bošnjaci koji, kako stvari stoje, jedini u svijetu slave imendan svog naroda su taoci sopstvene nacije i njenog imena. Samo zato što se zovu tako kako se zovu ne mogu, jer ih matična država ne priznaje, nikako doći u Sarajevo!

Bože, lijepog li naroda i gorkog li njihovog slavlja!

Vaš urednik: Nedžad Latić

Slika sa naslovnice:

PREMIJER REPUBLIKE TURSKE
REDŽEP TAJIP ERDOAN

INTERVJU: HELMUT
SCHMIDT

14

ISLAMSKI
INTELEKTUALIZAM

Murad Hofman

20

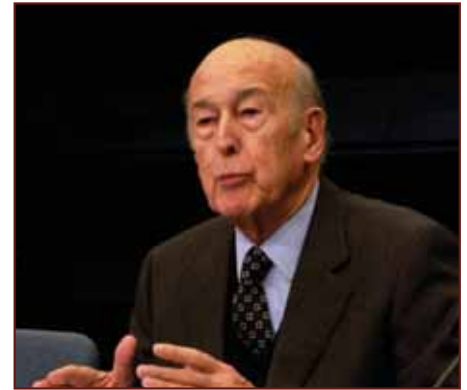
BOŠNJAČKI
LEONARDO DA VINČI

Naida Kovačević

40

**REDŽEP
TAJIP
ERDOAN,
PREMIJER
REPUBLIKE
TURSKE**

INTERVJU: VALÉRY
GISCARD D'ESTAING

15

ZAUZEĆE NOVOPAZARSKOG
SANDŽAKA 1912. GODINE

Prof. dr. Džemal Najetović

30

GDJE TO ČAMI
BOŠNJAČKA OMLADINA?

Kemal Obad

48

H O T E L * E U R O P E

130 years of tradition

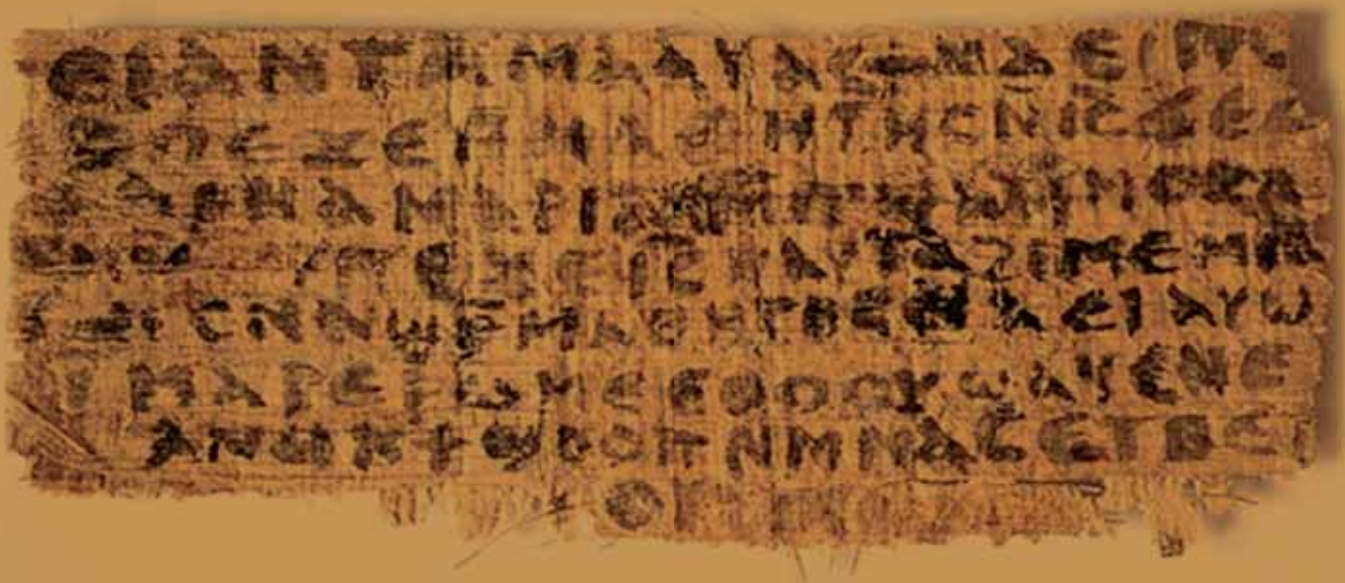
EUROPA D.D. SARAJEVO
Vladislava Skarića 5 • 71000 Sarajevo BiH

Tel: +387 33/ 580 400, 580 500, 580 600 • Fax: +387 33/ 580 580
reception@hoteleurope.ba • marketing@hoteleurope.ba • www.hoteleurope.ba

EVROPA TRAŽI KRALJA

Nedavno su mediji objavili senzacionalnu vijest o pronalasku fragmenta papirusa sa čitljivim tekstom na kojem piše kako je Isus bio oženjen Marijom Magdalenom. Bar na tri mjesta se u tekstu referira prisvojna zamjenica "moja." Na jednom mjestu doslovno piše "moja žena."

Naravno ovaj pergament je čitaocce odmah asocirao na bestseller Dana Bruna, autora knjige "Da Vinčijev kod" u kojem je iznesena slična tvrdnja. Pojava ovakvih napisa uzdrmala je same telje katoličke crkve, odnosno principa celibata.

Pošto ovakve vijesti podgrijavaju razne teorije zavjere, u kakvu spada i knjiga "Da Vinčijev kod", najozbiljnija i možda najopasnija teorija koja se razvila iz ovakvih napisa je da se vodi pravi propagandni rat između masonerije i jezuita radi prestiža i utjecaja na Evropu. Navodno je sadašnja dominantna pozicija pape Bendikta VI, inače Njemca, uz asistenciju Angele Merkel, njemačke kancelarke, djelo Jezuita. Nasuprot tome, masoni žele jedinstvenu Evropu bez autoriteta pape. Stoga im treba kralj koji bi bio potomak, ni manje ni više, nego samog Isusa. Samo takav bi mogao biti veći autoritet od pape. **P+B**

LJUDI SU „PREDISPONIRANI“ DA VJERUJU U BOGA I ŽIVOT POSILIJE SMRTI

Trogodišnji međunarodni istraživački projekt, u režiji dva akademika sa univerziteta u Oxfordu, smatra da ljudi imaju prirodne tendencije da vjeruju u Boga i zagrobni život.

U projekt vrijedan 1.900.000 £ su bili uključeni 57 istraživača koji su proveli više od 40 odvojenih studija u 20 različitih zemalja te su predstavili raznoliku paletu kultura.

Studije (obje analitičke i empirijske) su zaključile da su ljudi predisponirani da vjeruju u Boga i zagrobni život, te da oboje tj. teologija i ateizam obrazlažu i racionaliziraju odgovore na ono što je u osnovni impuls ljudskog uma.

Istraživači ističu da projekt nije osmišljen u cilju dokazivanja postojanja Boga ili na neki drugi način, ali projektom se tražilo da se sazna da li se pojmovi poput bogova i zagrobnog života pojavljuju u cjelosti kao osnovni izrazi ljudske prirode.

„Spoznaja, religija i teologija projekta na čelu sa dr. Justin Barrett, iz Centra za antropologiju i um na univerzitetu Oxford, nastali su na istraživanju kroz niz disciplina, uključujući i antropologiju, psihologiju, filozofiju i teologiju. Oni su bili usmjerili jedno međunarodno tijelo istraživača koji su proveli istraživanja u 20 različitih zemalja u kojima su zastupljene oba tradicionalno-vjerska i ateistička društva.

Rezultati će zbog toga biti objavljeni u dvije odvojene knjige psihologa dr. Barrett-a u kognitivnoj nauci, religija i teologija i rađanje vjernika: znanost o djetinjstvu religije.

Projekt Co-direktora Profesor Roger Trigg-a, od Ian Ramsey centra u bogoslovnom fakultetu na univerzitetu Oxford, također je napisao predstojeću knjigu, primjenjujući šire implikacije istraživanja na pitanja o slobodi vjere u jednakosti, slobodi i religiji (OUP).

Neki rezultati spoznaje, vjere i teologije projekta:

Studije Emily Reed Burdett i Justin Barrett, sa Sveučilišta u Oxfordu, ukazuju na to da će djeca mlađa od pet godina lakše vjerovati nekim nadljudskim svojstvima nego razumjeti slična ljudska ograničenja.

Djecu su pitali da li bi njihove majke mogle znati sadržaj kutije u koju one nisu mogle prije zaviriti niti vidjeti. Djeca u dobi od tri godine vjeruju da njihove majke i Bog uvijek znaju sadržaj, ali u dobi od četiri godine, djeca počinju da shvataju da njihove majke nisu svevideće i sveznajuće. Međutim, djeca mogu i dalje da vjeruju u svevideće i sveznajuće nadnaravne agenate, poput Boga ili bogova.

Eksperimenti koji uključuju odrasle, koje je proveo Jing Zhu iz Tsinghua University (Kina), i Natalie Emmons i Jesse Bering od Queen univerzitet, Belfast, ukazuju na to da ljudi u mnogim različitim kulturama instinktivno vjeruju da neki dio njihovog uma, duša ili duh nastavlja da žive život poslije smrti. Istraživanja pokazuju da su ljudi prirodni 'dualisti' te da mogu lahko zamisliti da odvoje um i tijelo.

Direktor projekta dr. Justin Barrett, sa univerziteta u Oxfordu Centra za antropologiju i um, rekao je: „Ovaj projekt nije pokrenut kako bi se dokazalo postojanje Boga ili bogova.

va. Samo zato što mi nalazimo da nam je lakše razmišljati na određeni način, ne znači da je to istina, ustvari. Ako pogledamo zašto vjerska uvjerenja i prakse istrajavaju u društvima širom svijeta, možemo zaključiti da pojedinci koji su vezani za vjerska uvjerenja mogu više vjerovatno surađivati unutar tih društava. Zanimljivo, otkrili smo da će vjera manje vjerovatno napredovati u populacijama koje žive u gradovima razvijenih zemalja gdje već postoji jaka podrška društvenih mreža.“

Projekt Co-Direktor Profesor Roger Trigg, sa univerziteta u Oxfordu je Ian Ramsey centra, rekao je: „Ovaj projekt pokazuje da vjera nije samo nešto malo neobično što se čini nedjeljom umjesto da se igra golf. Sakupili smo jedno tijelo dokaza koji sugeriraju da je vjera zajednička činjenica ljudske prirode unutar različitih društava. To sugerira da će pokušaji koji potiskuju religiju vjerovatno biti kratkog vijeka. Isto tako ljudska misao jasno se okreće ukorijenjenim vjerskim konceptima, kao što je postojanje nadnaravnih agenata ili bogova, i mogućnost zagrobnog života tj. života poslije smrti.“

Text preuzet sa oficijelne stranice Oxfordskog univerziteta

Kako Redžep Tajib Erdoan, premijer Turske, čuva "amanet" prema Bošnjacima?

AL ANE, ERDOANE?!

Kada je Džordž W. Buš bio ponudio kredit od 50 milijardi dolara Turskoj, i to u vrijeme kad je Turska bila pred bankrotom, samo da bi dozvolila prelijetanje ratnih aviona preko turske teritorije u invaziji na Irak, Erdoan je to dostojanstveno odbio rekavši kako će se "zadužiti kod naroda." Takav stav se očekuje i od bošnjačkih lidera, pa makar se radilo i o ponudi prijateljske Turske, od milijardu eura, ako se time prodaje i gram suvereniteta države.

Ako je pobjeda SDA na lokalnim izborima bila "čista kao suza", a nije, već je mutna i prljava poput kaljuže, opet bi se takvi rezultati izbora mogli Bošnjacima "obiti o glavu". Zašto? Zato što su se Bošnjaci na izborima izjasnili, iliti izabrali, najlošiju od svih ponuđenih opcija. Koliko god SDP i SBB, nekim svojim ideološkim stavovima iritirali Bošnjake u periodu od prošlih izbora, to nikako nije morao biti razlog potpunog *come backa* pod okriplje ovakve SDA. Raskid koalicije SDP-a sa SDA-om, crveno-zelena koalicija, kako se tumači, Bošnjaci su doživjeli kao osvetnički čin narcisoidnog Zlatka Lagumdžije, te iz merhameta stali na stranu odbačenog Sulejmana Tihića. Tihić se još jednom pokazao kao izvanredan manipulator izazivanja sažaljenja te zaigrao na oprobani merhamet kod Bošnjaka. A, zapravo je, čim su proglašeni rezultati izbora, koji su bili povoljni po njega, pohrlio Lagumdžiji u zagrljaj.

SBB je platio ceh nekoliko tekstova objavljenih u Avazu koji su tematski tretirali ratne godine, odnosno ulogu Alije Izetbegovića u tim godinama, tako da su stavovi pojedinih analitičara koji su zastupali kritičko mišljenje prema politici Alije Izetbegovića fajturisani SBB-u, odnosno njenom lideru Fahrudin Radončiću. Pa su neki urednički promašaji iz Avaza, a koji su u suprotnosti sa proklamovanim stavovima Radončića, bar prilikom osnutka SBB-a, došli na naplatu preko izbornih kutija. Ipak, ta vruća bošnjačka nacionalna pitanja, poput uloge "mudžahedina" u ratu u BiH, te nekih sumnjivih pregovora bošnjačkih ratnih lidera, pa i samog Alije Izetbegovića, kad tad će morati biti razriješena, i na te teme će se Bošnjaci morati sviknuti.

Koliko je to stvarno novac turskih banaka, a koliko kusur ratnih donacija, pokazat će vrijeme, odnosno međunarodne istrage. Međutim, tragovi i sama mreža banaka, odnosno transakcija BBI banke, otkriva dva punkta u Dubaiju i Džedi, odakle prispjeva novac za investicije u BiH. Tako da je prozrena namjera i ambicija samog Erdoana da od SBF-a napravi "turski Nabuko", kako bi parirao ruskom ekonomskom prodoru na Balkan.

KELJMENDI I ERDOAN U ISTOJ KAMPANJI

Tako da rezultati izbora sami po sebi ni nisu bili toliko iznenađenje. Zapravo, pravo iznenađenje bila je brojka izlaznosti birača. I to će biti pitanje koje će dugo biti analizirano. Tim prije što su mnogi parametri ukazivali na političku apatiju. Zapravo, ta apatija je bila samo prividna, i ona pokazuje vrlo duboku krizu medija. Mediji su pokazali apatiju, a ni sami lideri se baš nisu nadmetali, posebno ne u elektronskim medijima.

Stoga se dva momenta koja su se desila tokom kampanje mogu uzeti kao presudni za ishod i prevagu u kampanji, bar kad je u pitanju bošnjačka populacija. To su policijska operacija "Lutka" u kojoj je uhapšeno nekoliko lica koja se dovode u svezu sa, navodno, kriminalnom organizacijom koju je predvodio Naser Keljmenđi. Iako u samoj operaciji Keljmenđi nije uhapšen, mediji, koji su već nekoliko godina bukvalno u ratu sa Fahrudinom Radončićem, su to obilatno konzumirali, na način da su i samog Radončića pokušali dovesti u svezu sa njim. U "antikampanji" SDA-ovi aktivisti su lijepili letke sa slikom Keljmenđija na postere SBB-ovih kandidata sa porukom "I ja sam sa vama!"

Drugi moment koji se desio tokom kampanje i bitno se odrazio, odnosno utjecao na tok kampanje, odnosno ishod izbora, je posjeta turskog premijera Tajiba Redžepa Erdoana. On je posjetio BiH, zapravo svratio u Sarajevo, sa putovanja po bivšim sovjetskim republikama, Azerbejdžanu i Ukrajini. U njegovoj pratnji su bili ministri, mnogi stranački dužnosnici i supruga sa kćerkom, tako da je njegova posjeta Sarajevu bila vrlo simbolična. A domaćin je opet za dragog gosta upriličio dodjelu nagrade "Isa-bega Isakovića", osnivača Sarajeva. Susreti sa građanima, studentima, vjerskim ličnostima, kao i sama ceremonija dočeka ispred Katedrale, trebala je odaslati sliku o obostranoj, haman vjekovnoj, ljubavi Bošnjaka i Turaka. Čak je sam Erdoan eksplicite pred kamerama rekao: "Volim vas."

Zašto bi Erdoanova posjeta bila tako važna u kontekstu analize o izborima u BiH? Zbog formalnih i suštinskih političkih razloga Erdoanova posjeta se može ocijeniti vrlo, vrlo značajnim političkim činom. Formalno, jer se desila na samom startu izborne kampanje, i osim protokolarnih susreta na državnom nivou, bila potpuno dizajnirana i intonirana izbornom kampanjom SDA. Sama činjenica da se susreo sa SDA-ovim (mladim) kandidatima za načelnike općina, te se slikao sa njima, bude dovoljan pokazatelj kome je "držao fige". Drugo, Erdoanova posjeta Sarajevu je bila izuzetak. Niko drugi, i niko više nije posjetio Sarajevo u tom periodu. I ako se uzme u obzir da je to postalo pravilo političara Erdoanove AK Partije, da se skoro izravno miješaju u kampanje zemalja na Balkanu, posebno u BiH, onda je konačno došlo vrijeme i da se to primjeti, tim prije što leaderski trio AK Partije, kako premijer Erdoan, tako i predsjednik Abdulah Gul, pa i ministar vanjskih poslova Ahmet Davutolu, izravno učestvuju u izbornim kampanjama tamo gdje Bošnjaci biraju. Kako je primjerice predsjednik Gul na prošlim izborima posjetio Sarajevo i iftario samo sa Harisom Silajdžićem, tadašnjim članom Predsjedništva BiH, ali i kandidatom i turskim favoritom za istu funkciju, tako je Davutolu posjećivao Beograd na proljetnim izborima u Srbiji i susretao se sa svojim favoritima Rasimom Ljajićem i Sulejmanom Ugljaninom.

Pa čak, lideri AK Partije se vrlo drsko i transparentno miješaju i sudjeluju i u izborima islamskih vjerskih zajednica. Susreti i slikanje Erdoana sa Travničkim muftijom Nusret ef. Avdibegovićem, mogao se protumačiti kao podrška jednom od kandidata za reisul-ulemu i to samo desetak dana prije izbora.

"TURSKI NABUKO"

Ipak, najbitniji, i najpresudniji moment posjete je susret sa Bakirom Izetbegovićem, odnosno Erdoanova posjeta mezaru rahmetli Alije Izetbegovića. To je poenta uzajamne potrebe AK partije i SDA,

odnosno Erdoana i Izetbegovića. A to je i moment manipulacije vjerskim i nacionalnim osjećanjima Turaka koliko i Bošnjaka. Erdoan se vrlo hvalisavo nameće Bošnjacima kao staratelj, jer je takav amanet preuzeo od Alije Izetbegovića, i to na smrti. Istina je da je rahmetli Alija Izetbegović u bolnici primio Erdoana, koji je na njegov lični poziv sletio iz Ženeve, te ga usmeno zamolio da se kao premijer Turske zauzima za Bosnu u islamskom svijetu. Taj patetično-emotivni moment Erdoan se ne libi opetovati više pred turskom javnošću, nego pred bosanskom i stoga se eho tog opetovanja o "Alijinom amanetu" različito i tumači i doživljava u BiH. To za sada, ne sikira Erdoana, jer to godi ušima kako glasačima SDA, tako i glasačima AK Partije. Ali, iznad svega to godi Erdoanu, jer mu pospješuje ambiciju da u islamskom svijetu preuzme poziciju harizmatičnog Alije Izetbegovića. Tako da se može ocijeniti da je Erdoan svojom posjetom Sarajevu jednim udarcem ubio svih pet muha, koliko ima i prsta, odnosno koliko je zacrtao ciljeva. Na loklanom planu dao je podršku SDA-u; kod kuće je ideološki i emotivno "nahratio" svoje glasače, posebno Bošnjake; na međunarodnom planu zbog konflikta u Siriji i podjele islamskog svijeta, predstavio se nasljednikom "umjerenog islamističkog vođe Alije Izetbegovića" koji je, kao takav, imao jedinstvenu podršku islamskog svijeta; na geopolitičkom planu predstavio se kao regionalni igrač koji se uvažava i pita na Balkanu, što je veoma važna poruka Rusiji sa kojom su se, zbog rata u Siriji, veoma pogoršali odnosi itd.

Šta je, nakon svega toga, moglo ostati Bošnjacima, odnosno BiH? Haman ništa osim obećanja o milijardama dolara novih investicija. A, na osnovu čega građani BiH trebaju vjerovati u Erdoanova obećanja? Dosadašnji odnosi BiH i Turske na ekonomskom planu su više nego katastrofalni. Nekada davno, u vrijeme premijerke Tansu Čiler, bio je obećan jedan kredit Egzim banke u iznosu od 50 miliona dolara, koji nikad nije realiziran. Tek ove godine odobren je kredit od 100 miliona EUR-a dvjema bankama (BBI banka i Turkiš ziraat banka), poznat kao "kredit za koze" povratnicima u RS-u. Milijarde koje spominje Erdoan trebale bi biti realizirane kroz investiranje autoputa Koridora 5 C, i to, opet, preko istih banaka i firmi pod kontrolom dviju partija (AK Partije i SDA.) Glavni ekonomsko-politički punkt preko kojeg se odvijaju sve transakcije Turske i BiH je BBI banka, odnosno Sarajevo biznis forum (SBF). Isti ljudi, nekadašnji logističari Armije BiH, koji su djelovali preko Istanbula, i danas su na istim zadacima i imaju iste uloge. Od Hasana Čengića, Husejna Živalja, Bakira Izetbegovića i Harisa Silajdžića, do pulena Amera Bukvića i Edhema Foče, stoje iza realizacije Erdoanovih obećanja. Sam Erdoan u svemu tome vidi svoj interes. Nakon sukoba sa Šimonom Peresom u Davosu, Erdoan ima ambiciju od Sarajevo biznis foruma (SBF-a) ►

napraviti novi Davos. To ni ne krije sam Bukvić u svojim samohvalisavim izjavama. Koliko je Bukvić važan igrač pokazuje svaka posjeta Davutolu u Sarajevu kad se, obavezno pred Begovom džamijom, u društvu Bakira Izetbegovića sastaje i slika i sa Bukvićem.

Koliko je to stvarno novac turskih banaka, a koliko kusur ratnih donacija, pokazat će vrijeme, odnosno međunarodne istrage. Međutim, tragovi i sama mreža banaka, odnosno transakcija BBI banke, otkriva dva punkta u Dubaiju i Džedi, odakle prispjeva novac za investicije u BiH. Tako da je prozrena namjera i ambicija samog Erdoana da od SBF-a napravi "turski Nabuko", kako bi parirao ruskom ekonomskom prodoru na Balkan.

Stoga će ostati i velika sumnja u kupovinu glava, te finasiranje kampanje SDA-a preko ovog punkta. Vjeruje se da je najmanje 10 miliona KM podijeljeno glasačima SDA!

NEKOM DAJDŽA, A NEKOME OČUH

Kroz nedavnu historiju, prije svega u vrijeme rata, odnosi Turske i BiH bili su isto tako prisni. Nema tog turskog lidera stranke, premijera, niti ministra da nije "punim plućima" podržavao BiH. Alija Izetbegović se susretao skoro sa svima. Neke je volio, neke nije, sa nekim se tajno viđao, poput rahmetli Turkeša sa kojim se susreo tajno u Americi, sa nekim je izbjegavao susrete, poput Nedžmatina Erbakana itd. Ali, odnosi Turske prema Bošnjacima su uvijek bili na štetu Bošnjaka. Turska se loše ponijela prema izbjeglicama iz BiH. Logor Krkaleri je jedan od najgorih prihvatnih centara u kojima su Bošnjaci imali najgori tretman i najgore uvjete. Čak su turski ministri manipulirali brojem izbjeglica pred UN-om, i krili podatke od Crvenog krsta.

Predsjednik Sulejman Demirel je direktni krivac za priznavanje imena Republika Srpska od strane Alije Izetbegovića. Kako je javno svjedočio Hajrudin Somun, tadašnji ambasador BiH u Turskoj, Demirel je pozvao Izetbegovića u zvaničnu posjetu, te ga je u kasnim noćnim satima primio u rezidenciju. Izetbegović nije znao da će se prijemu pridružiti i Ričard Holbruk. Razgovor kojem su prisustvovali još i Muhamed Šaćirbegović, trajao je do iz pola noći. Bolestan, umoran, iscrpljen i ucjenjen, kako tvrdi Somun, Izetbegović je pristao na ono što je tražio Holbruk. Demirela se Bošnjaci sjećaju i po prisnom prijateljstvu sa Franjom Tuđmanom i njegovom degutantnom ponašanju, sa velikim crnim šeširom, na Tuđmanovoj sahrani.

Malo Bošnjaka zna, jer ne čitaju tursku štampu, kako je Turska štampa reagirala na vijest o priznaju Sjevernog Kipra. Iako lako je Izetbegović povukao svoj potpis, Turska štampa, sve dnevne novine, je osvanula sa naslovima "Bošnjaci izdajnici – Zar su tako brzo zaboravili?! itd". Atmosfera je bila poput najvulgarnijih naslova sportskih novina uoči važ-

nih međunarodnih utakmica. Jedva je Izetbegović direktnim pismom samom Demirelu "izgladio situaciju".

U posljednje vrijeme, vrijeme vlasti AK Partije, te ofanzivne politike Ahmeta Dautoglua na Balkanu, Turska otvara univezitete, koledže, obdaništa u Sarajevu. Radi se o dva Univerziteta, uz već postojeće dvije katedre turkologije, tri koledža, osnovnu školu i dječiji vrtić. Na jednom iftaru u Sarajevu za stipendiranje studenata na ovim fakultetima bošnjački biznismeni su "dali zekat" u iznosu od oko 1.200.000 KM: U Turskoj postoje dva počasna konzula(ta), u Izmiru i Konji, i desetak derneka, bošnjačkih udruženja građana. U posljednje vrijeme, ove godine, odobren je bosanski jezik kao pravo na izborni predmet, te se u nekoliko godina emitira program i na bosanskom jeziku. I to je sve! Nigdje obdaništa, nestave na bosanskom jeziku, a kamo li kulturnog centra?! Takav je omjer kulturne suradnje sa zemljom gdje živi nekoliko puta više Bošnjaka nego u BiH.

Ako bi se analizirala povijest odnosa BiH i Turske, bar u proteklom stoljeću, turski političari bi trebali hodati pognute glave po bošnjačkoj zemlji, odnosno ispred njihovih domova. Koliko je Bošnjaka dalo svoje živote, takozvani đurumlje –dobrovoljci, od Krimskih ratova do Čanakkalea?! Ne zna im se ni broj, a kamo lid a im je odata počast! A, svi lideri bošnjački, nosioci narodnih pobuna i ustanak, poput muftija Đabića i Šemsikadića, bili su izdani ili ostvaljeni na cjedilu dok je njihov narod preživljavao golgote. Nikad Turska nije digla svoj glas zbog progona muslimana u Jugoslaviji u vrijeme komunističke diktature, kako je to učinio jedan Naser. U posljednje vrijeme, kad Dautolu, poput "Don Kihota na balkanskim vjetrenjačama", sudjeluje u izradi Dekleracije o Srebrenici, koju usvaja Srbijanska skupština bez kvalifikacije o genocidu, do izrade Sporazuma o pomirenju u Islamskoj zajednici u Sandžaku, prepoznaje se kome je "Turska dajdža, a kome očuh".

Tako da nakon Erdoanove ere od "sedam debelih krava", očito slijedi era "sedam mršavih krava". Geopolitičko okruženje Turske vrlo, vrlo je teško i depresivno. Bošnjaci bi trebali biti solidarni sa Turskom u tako teškim i odsutnim vremenima. Ali, Erdoan, odnosno politika njegove stranke bila je pogrešna, pa čak i ponižavajuća prema Bošnjacima. Kada je Džordž W. Buš bio ponudio kredit od 50 milijardi dolara Turskoj, i to uvrijeme kad je Turska bila pred bankrotom, samo da bi dozvolila prelijevanje ratnih aviona preko turske teritorije u invaziji na Irak, Erdoan je to dostojanstveno dobio rekavši: kako će se "zadužiti kod naroda." Takav stav se očekuje i od bošnjačkih lidera, pa makar se radilo i o ponudi prijateljske Turske, od milijardu EUR-a, ako se time prodaje i gram suvereniteta države.

FOTO ODSLİK

SANIJA

DŽENNETLI SJENICA

U Vrhsjenici, na sjeverozapadnim obroncima Peštera, sa kojeg se seiri grad Sjenica, 30. septembra klanjata je dženaza Saniji

Eminović. Ona je poginula 7. juna 1992. godine. Kao pripadnica Ljekara bez granica, otputovala je iz Zagreba prema Bosanskom brodu da bi se pridružila braniocima Bosne i Hercegovine.

Sanija je rođena u Ankoni. Njen babo Sadrija rođen je u Vrhsjenici. Kao i svaka djevojčica, rođena u gradu ili zemlji daleko od očevog zavijača; ljeta bi provodila sa nanom i dedom u rodnom selu svog babe. I kad su joj umrli nana i dedo govorila je kako i ona želi da njeno tijelo bude spušteno u mezar pored njih. Za razliku od mnogih mladih koji su bježali iz Bosne, pa i Sandžaka pred četničkom kamom, Sanija je putvala suprotnim smjerom.

Više od dvadeset godina rodbina joj je čekala identifikaciju kostiju. I to opet preko prijateljevog prijatelja, dakle mimo institucija, rodbina je uspjela identificirati Sanijine posmrtno ostatke. Babo ju je prepoznao po dva prednja zuba koja su bila u prašini "osmrtnih ostataka.

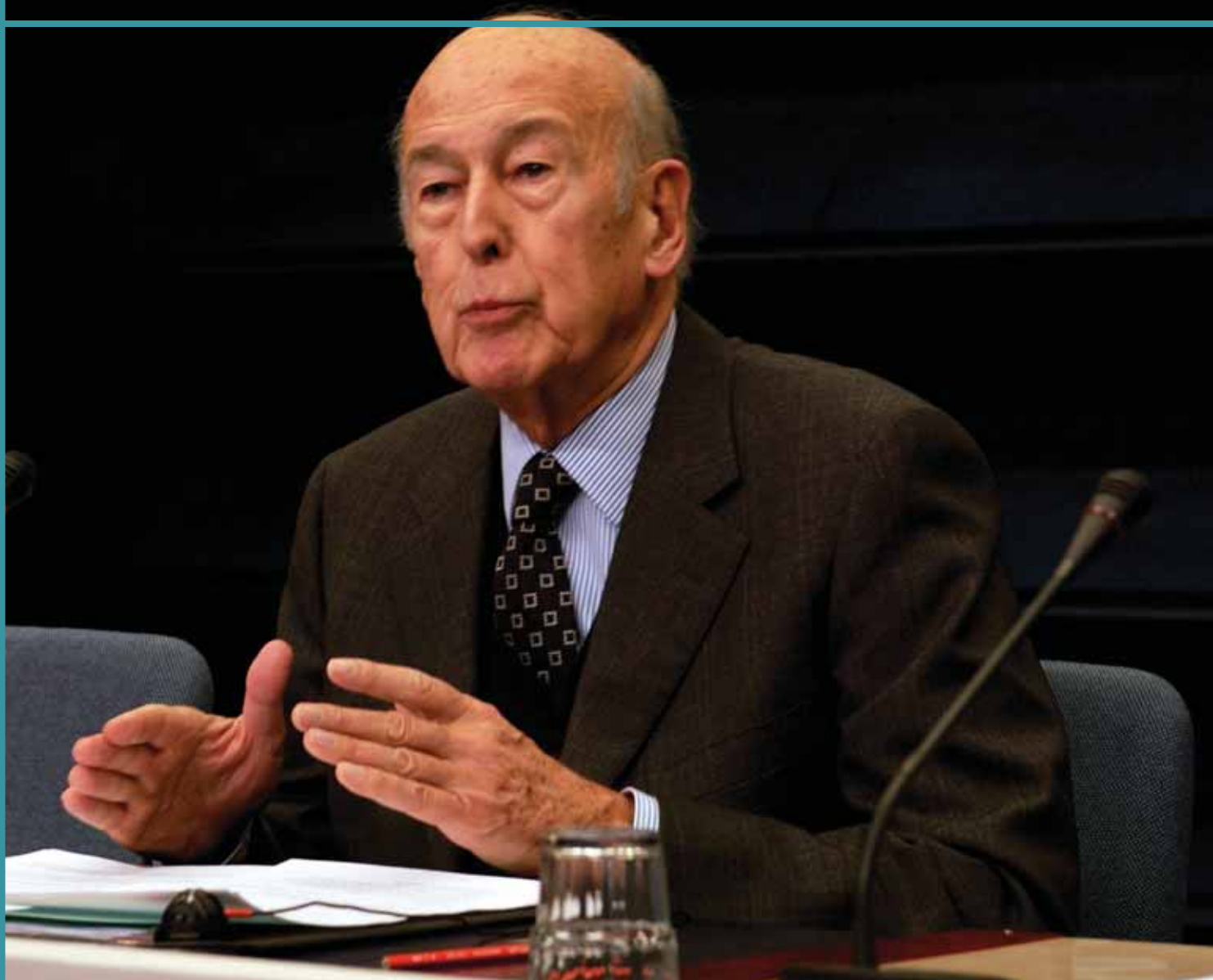
Ako se neko pitao zašto je jedan grad dobio unikatno ime po jednoj ptici, koja sva drhturi dok stoji na grančici, kao da je od straha stvorena, samo priča o Saniji, djevoj(či)ci iz Vrhsjenice, može dati odgovor. Takvih poput Sanije, jedno jato malih drhturavih ptica, ispod bosanskih i sandžačkih planina prhnulo je i odletjelo u džennetske visoravni.

Kad god vidite pticu sjenicu proučite fatihu Saniji i njenim sestricama. I zamolite Stvoritelja da nam smiluje i da nova jata sjenica zauvijek crvkuću na obroncima planina od Sjenice do Bosanskog broda! Amin! **P+B**

DOBITNICI NOBELA**HELMUT SCHMIDT**

U SJEDINJENIM EVROPSKIM DRŽAVAMA

Ugledni njemački list Der Spiegel objavio je veliki intervju s bivšim kancelarom Helmutom Schmidtom i udarili temelje Evropskoj Uniji. Glavnom uredniku, koji je vodio razgovor, dvojica političara i prijatelja ona su vrlo kontroverzna, mjestimice i šokantna, u trenutku kad Hrvatska kao na iglama prati proces

VE NAGRADE ZA MIR

VALÉRY GISCARD D'ESTAING

BIT ĆE MJESTA SAMO ZA 17 ZEMALJA

bivšim francuskim predsjednikom Valeryjem Giscardom d'Estaingom, državicima koji su 70-ih i 80-ih otvoreno su iznijeli svoja razmišljanja o krizi eura, ekonomskoj krizi i krizi političkog vodstva Unije, a ratifikacije pristupnog ugovora s Evropskom Unijom, strahujući od novih, neočekivanih zapreka.

HELMUT SCHMIDT

Evropska Unija 1992. imala je 12 članica. I njih 12 pogriješilo je, jer su pozvale sve u Evropi da im se pridruže.

SPIEGEL: Prije više od 30 godina obojica ste radili na stvaranju evropskog monetarnog sustava, koji je bio odlučujući prvi korak prema evropskoj monetarnoj uniji. Danas, kao stariji državnici, imate li se razloga pribojavati da ćete doživjeti slom eura?

Schmidt: Naravno da će euro i dalje postojati. Siguran sam da će me nadživjeti. Moglo bi biti i da će nas sve nadživjeti. Smatram da će se to i dogoditi.

Giscard: Euro će, sigurno, biti tu duže nego mi. Vaše je pitanje zanimljivo zato što je vrlo neobično. Zašto, naprimjer, ne pitati hoće li američki dolar postojati za nekoliko godina, ili japanski jen, ili kineski juan?

SPIEGEL: Razlika je očita: to su nacionalne valute velikih zemalja i velikih ekonomija.

Giscard: Euro je valuta regije koja ima manji dug nego dolarska zona, veliki trgovinski višak i dobro upravljaju središnju banku. Odnos eura prema dolaru je iznad početnog tečaja iz 2002. Čemu sve te sumnje?

Schmidt: Svakoga dana se posije nova sumnja. Ali euro nije u opasnosti. Ne postoji nijedan razlog zašto bi on trebao propasti ili nestati.

Giscard: Mi smo žrtve smišljene kampanje koja ima porijeklo u američkom bankarskom sustavu. Sad smo usred komunikacijske bitke koja podgrijava špekulacije.

SPIEGEL: Eurozoni nedostaje političke i ekonomske istovjetnosti, ujednačenosti. Kako Unija s tako različitim članicama može i dalje trajati?

Schmidt: Kad je 1992. potpisan Sporazum u Maastrichtu, EU je imala 12 članica. I tih 12 je napravilo grešku, jer su pozvale sve u Evropi da im se pridruže, čak i da postanu članicama monetarne unije. Sama valuta nije rođena još idućih deset godina. Sada je EU narasla na 27 članica, a većina njih odučila je preuzeti euro.

SPIEGEL: Je li to bila pogreška u samom startu, u trenutku rađanja te valute?

Schmidt: I nije bila jedina. Bilo je pogrešno pozvati 27 zemalja, a onda vremenom prihvatiti njih 16 ili 17 u eurozonu.

SPIEGEL: Je li 17 i danas previše?

Schmidt: U svakom slučaju, 17 je i dalje previše.

Giscard: Da budemo posve otvoreni i iskreni, bilo je pogrešno prihvatiti Grčku. Ona naprosto nije bila spremna. Grčka je, zapravo, orijentalna zemlja. Helmut, sjećam se da si i ti izražavao određenu sumnjičavost prije nego li je Grčka primljena u Evropsku Zajednicu 1982. Bio si mudriji od mene. Eurogrupa se ne može beskrajno širiti.

SPIEGEL: Jeste li za to da se zaustavi primanje novih članica u eurozonu?

Giscard: Nadam se da nećemo tako na brzinu primati nove članice – možda s jednom iznimkom: Poljskom. Uvjeren sam da ova zemlja ima sposobnosti i od-

lučnosti da napravi taj korak. To bi moglo funkcionirati. Ali, ne možemo nikoga drugog prihvatiti.

Schmidt: I ja tako mislim.

SPIEGEL: Jesu li zemlje utemeljiteljice bile previše naivne u Maastrichtu?

Schmidt: Vlade država članica bile su razmažene činjenicom da Evropski monetarni sustav, koji je tome prethodio, funkcionira veoma dobro. Mislili su da će slično biti i s eurom i da će se sve srediti. Predvidjeli su činjenicu da je sada trebalo dogovarati ekonomske sporazume i koordinirati ekonomsku i fiskalnu politiku.

SPIEGEL: Postojali su strogi uvjeti za članstvo. Postojale su jasne granice koje su nametnute proračunskoj politici i državnom dugu.

Schmidt: Njemci se time nisu dovoljno pozabavili. Bili su zauzeti njemačkim ujedinjenjem. Prema njihovim razmišljanjima, nije postojao nikakav evropski problem. Suočavali su se sa potrebom ujedinjenja bivše Istočne Njemačke s ekonomskom strukturom koju je imala Zapadna Njemačka. To je u nekoj mjeri i uspjelo, ali bila je to velika borba.

Giscard: Ne radi se o tome da kriteriji nisu postojali. No, nisu se poštovali. Problem nije bio tekst sporazuma, nego činjenica da se nije provodio. To je vrlo zanimljivo. Evropska komisija, koja ima zadatak nadgledati proces provedbe to nije dugo vremena uopće činila i niko zbog toga nije dobivao nikakve sankcije. To je oslobodilo vlade od bilo kakvih rizika. Mogli su trošiti novac šakom i kapom bez straha od bilo kakve devaluacije ili finansijskih kazni.

SPIEGEL: Je li, u vrijeme stvaranja monetarne unije, trebalo gurati da se stvori i politička unija?

Schmidt: To bi ipak bilo previše za to vrijeme. Politička unija nije apsolutno potrebna da bi se prevladala kriza državnih dugova, bankarska kriza i ekonomska kriza, drugim riječima, trodijelna kriza s kojom smo trenutno suočeni u Evropi. Srednjoročno, ona je posve poželjna, ali to nije *conditio sine qua non*, to nije nešto što nam apsolutno treba da bismo izašli iz ove tri krize.

Giscard: Eurogrupa nema organizaciju kakvu treba. Moramo prestati miješati veliku Evropsku Uniju s manjom monetarnom unijom. Nije moguće da svih 27 članica EU stalno intervenira u trenucima kad 17 članica eurozone razgovara o svojim situacijama i brigama. Oni ne govore istim jezikom u ta dva različita kruga.

SPIEGEL: Treba li eurogrupa imati svoje institucije koje bi funkcionisale paralelno s onima EU? Konačno, već ima predsjedavajućega, luksemburškog premijera Jean Claude Junckera.

Schmidt: Bilo bi poželjno da eurogrupa ima svoje osoblje i osim predsjedavajućeg iz Luksemburga. To je do sada bilo zanemareno.

Giscard: Naravno da su institucije potrebne – kako bi inače koordiniranje fiskalnih i ekonomskih politika moglo funkcionisati? Kad se eurogrupa sastaje pod Junckerovim predsjedanjem, ne postoji čak ni glavni tajnik, ma niti zapisnik tog sastanka. To je apsurd. Euro-

grupa treba imati vlastite strukture, nezavisne od velikog Evropskog vijeća. Već neko vrijeme čeka se odluka o tome ko će biti nasljednik gospodina Junckera. To je strašno važna funkcija. Možda će na kraju na toj funkciji biti Njemač. Dodatno, glavni tajnik trebao bi svakako biti imenovan kako bi podržavao predsjedavajućeg i pomogao mu. Svako vijeće na ovom svijetu ima svoga glavnog tajnika.

SPIEGEL: Zar to ne stvara mogućnost velikog institucionalnog haosa?

Giscard: Naprotiv, upravo je konfuzija između 27 članica EU i 17 članica monetarne unije nešto što se treba izbjegavati. Zato smatram da se „malo“ evropsko vijeće treba sastajati u Strasbourgu, ne u Bruxellesu. Već bi samo mjesto održavanja tih sastanaka napravilo jasnu razliku.

SPIEGEL: Ne bi li se time te dvije strane nepovratno razdvojile?

Giscard: Taj integrirani dio Europe, koji s manjom ili većom brzinom radi na napretku objedinjen je u eurogrupi. Zatim je tu još više te Evrope u činjenici zajedničkog tržišta, sa zemljama koje su jedino zainteresirane za Evropsku Uniju u smislu zone slobodne trgovine. Institucije jedne grupe su nezgrapne za drugu, a nezgrapne institucije su bespomoćne. U eurogrupi postoje oni koji plaćaju i oni koji traže pomoć. Oni koji plaćaju također bi trebali nadgledati one koji traže pomoć. To tako ne funkcionira s Europskom komisijom koja je odgovorna za cijelu uniju.

SPIEGEL: Može li fiskalni pakt, koji će natjerati zemlje potpisnice da smanje svoje strukturalne deficite gotovo na nulu, djelovati u cilju smanjenja tih nedostataka?

Schmidt: Ako želite kratki odgovor, onda on glasi: ne baš.

SPIEGEL: Zašto ne?

Schmidt: Ne postoji onakav zamah kakav smo mi imali prije 30 ili 40 godina, konkretno, apsolutna volja i odlučnost francuskog predsjednika i njemačkog kancelara da rade zajedno – bez obzira na to šta je problem. Dokle god ta volja nije prisutna, tehnički alat je od posve sekundarne važnosti. Ne možete tu činjenicu zamijeniti fiskalnim paktom, čak i ako je očigledno bolje ispregovaran nego li raniji evropski stabilizacijski pakt.

SPIEGEL: Kako objašnjavate taj nedostatak volje? Ima li to veze s činjenicom da se predsjednik i kancelarka ne poznaju dovoljno ili to ima veze s time što je postratna generacija sada preuzela vlast?

Schmidt: Možemo nadugačko filozofirati o razlozima i motivima. Vi, očito, ne osporavate taj nedostatak zamaha, a to je nešto što sa žaljenjem mogu razumjeti.

SPIEGEL: Pitanje je hoće li se vremenom poboljšati?

Giscard: Mislim da hoće.

Schmidt: Možemo se samo nadati da hoće. Većina

Francuza i Nijemaca podupiru pojačanu suradnju i integraciju. Dakle, na njihovim je liderima da se posvete postizanju tih ciljeva. Ne bi trebali to samo reći, trebali bi istinski djelovati u tom pravcu.

Giscard: Ne bi trebalo očekivati njemačko vodstvo Europe. S povijesne tačke gledišta, to je nemoguće. Isto tako ni francusko vodstvo ne bi funkcionisalo. Evropski prostor naprosto ovako izgleda: postoje dvije velike države u njegovom središtu, Njemačka i Francuska, koje koegzistiraju. Moraju raditi zajedno. Tačka.

SPIEGEL: I to su uspjevale, bez obzira na sve krize i napetosti.

Schmidt: Ako smijem, dao bih jednu temeljnu opasku: obnova poslijeratne Njemačke bila je moguća zahvaljujući prvo Amerikancima i, sve više nakon 1950., Europljanima i to prije svega Francuzima. Evropska zajednica za ugljen i čelik bila je stvorena 1952., a Elizejski sporazum o njemačko-francuskoj saradnji potpisan je 11 godina kasnije. Obje su bile francuske inicijative. Nijemcu su imali korist od globalne situacije i zbog solidarnosti njihovih susjeda, koji nisu dobili ne zato što se neko osjećao samodovoljnim, nego zato što je to bila zajednička potreba. Nakon 1945. oni nisu mogli dopustiti ekstremno siromaštvo u samom srcu Europe. A danas su Nijemci, sa svoje strane, u poziciji kada mogu - i moraju - platiti. Trebali bi to prihvatiti. Ipak, prije svega to treba objasniti samom njemačkom narodu. No, to se ne događa, makar ne u dovoljnoj mjeri.

SPIEGEL: Ko to mora objasniti?

Schmidt: Kancelarka, njemački predsjednik i vladajuće stranke u Bundestagu.

SPIEGEL: Oni bi vam na to odgovorili da se trude koliko god je moguće. A to uključuje i Sigmaru Gabriela, predsjednika vašeg SPD-a, koji je na lijevom centru.

Schmidt: Neki od njih to rade, uključujući i gospodina Gabriela. No, kancelarka radi vrlo malo na tome da objasni situaciju Njemcima. Konzervativna grupa u Bundestagu gotovo ništa ne radi po tom pitanju. A ni uticajni Bild.

Giscard: Charles de Gaulle i Konrad Adenauer su napravili su taj pomak i uložili trud, jer su se živo sjećali rata. Helmut i ja isto tako. Bivši njemački kancelar Helmut Kohl i bivši francuski predsjednik Francois Mitterrand, također. Onda je sve to stalo. Poslijeratna potrošačka generacija nije više za to marila. Nije više imala interesa. Moramo se vratiti jednostavnoj, temeljnoj ideji: europska integracija, proces evropskog spajanja, mora se dogoditi u eurozoni. Francuska i Njemačka su sile pokretačice tog procesa. Sve je to izvodivo; ništa od toga ne premašuje ljudske kapacitete.

SPIEGEL: Zar ne bi samonametnuta pravila eurogrupe trebala podrazumijevati i izlazni mehanizam za zemlje koje se ne pridržavaju pravila?

Schmidt: Mislim da je to potpuno nebitno pitanje.

SPIEGEL: Ipak, kad je riječ o Grčkoj, to je pitanje o kojem se u Njemačkoj i te kako raspravlja.

Schmidt: puno veću važnost ima apsolutna predanost i odlučnost da se radi zajedno, ne na način kako ćete nekoga ispratiti kroz vrata – da li komplimentima ili udarcima.

Giscard: To ovisi o tome da se svi pridržavaju svojih odgovornosti i obaveza. Ne možemo odriješiti Grčku zbog toga. Ako se zemlja ne može s tim nositi, onda mora odlučiti. Ako ste članica, morate igrati po pravilima.

SPIEGEL: Ko bi bile članice Sjedinjenih Država Europe, ako do toga dođe u nekom trenutku u budućnosti? 17 zemalja eurogrupe ili 27 zemalja članica EU?

Giscard: Definitivno 17! Ko se želi pridružiti grupi mora biti spreman na integraciju. Ali, istovremeno, ne želimo pojačavati pritisak na bilo koji način. Ako Britanci, Danci i Šveđani ne žele pripadati toj grupi, onda je to tako. Ne bi to smio biti izvor sukoba. Nasuprot tome, Evropska Unija bi se trebala relativno lahko širiti, na primjer, tako da prihvati Tursku ili Ukrajinu. Mogli bismo stvoriti Sjedinjene Države Evrope, ali jedino u čvrsto stvorenoj jezgri. Ne u široj uniji. Kanada i Meksiko također neće postati dio SAD-a.

SPIEGEL: Čak i unutar te jezgre, transnacionalna demokratija, kao ona koju traži federalna država, predstavljala bi značajne izazove Europi onakvoj kakva je danas. Na koji način predlažete da se ispravi taj često korišćeni deficit demokratije i legitimiteta unutar EU?

Giscard: Da, sistem boluje od nedostatka demokratije. Ona se treba postupno uvoditi. Ko je, u široj javnosti, čuo za stalnog predsjednika Evropskog vijeća Hermana Van Rompuya? Kad dođe vrijeme da se imenuje nasljednik, neće biti moguće održati odmah i odjednom opće izbore kako bi se izabrao predsjednik. Ali, možemo proširiti krug onih koji donose odluke, na primjer, tako da uključimo Evropski parlament i nacionalne parlamente.

Schmidt: Prije više od trideset godina Valery i ja smo obojica davali legitimitet Evropskom parlamentu tako što smo podržavali izravne izbore. Smatrali smo tada da će parlament odmah krenuti s tim da bude važan i da se njegov glas čuje. Ali, to se nije dogodilo. Mislili smo da će se taj parlament izboriti za vlastita prava. To se nije dogodilo, barem ne za sada.

SPIEGEL: Ali, pokušavao je i pokušavao i iznova.

Schmidt: Ovih dana čujemo o tim pokušajima. Ali, ne čitamo o njima. Njemački mediji odbijaju objaviti barem i kratke tekstove o pregovorima i namjerama Evropskog parlamenta. To je jedan od brojnih nedostataka unutar evropskog sistema.

Giscard: Evropski parlament radi dobar posao, ali nikada nije pokazao hrabrost da donese jake, teške političke odluke i na taj način ostavi svoj znak.

SPIEGEL: Kao na primjer?

Giscard: Ako Evropska komisija ne zadovoljava, treba je smijeniti. Parlament to može napraviti.

SPIEGEL: Najbolji i najsposobniji političari još nemaju želju da nastave karijeru u nekoj od evropskih agencija.

Giscard: Kad je Jacques Delors bio predsjednik Evropske komisije od 1985. Do 1995., Evropa je imala jaku i dobro znanu figuru lidera. Moramo regrutirati generaciju čija je ambicija služiti u važnim evropskim agencijama. Predsjednik Evropske središnje banke je iznad pojedinačnih predsjednika nacionalnih središnjih banaka. Ne bi trebalo biti teško da se potaknu ambicije.

Schmidt: Moramo željeti imati takve ljude; moramo ih imenovati, a da se ne bojimo toga što smo u njihovoj sjeni.

SPIEGEL: Bojite li se da će kriza i sukobi oko novca u konačnici prevladati Evropom?

Schmidt: Ne samo da se bojim renacionalizacije, manifestacije sebičnih nacionalnih interesa, nego to smatram činjenicom. Ne događa se to samo u Njemačkoj, ali je naročito očigledno u Njemačkoj. Mi smo u relativno dobroj situaciji dok drugi nisu. I zato želimo svoj novac zadržati za sebe. To je posve razumljiv stav, ali isto tako neoprostiv.

SPIEGEL: Može li se dogoditi da Evropa ne uspije zbog povijesne amnezije?

Schmidt: To ne možemo posve isključiti. Ipak, nedavna njemačka povijest nikada neće biti zaboravljena, ni za stotine godina. I to je dobro.

Giscard: Nacionalističke tendencije, koje su se ponovo posvuda pojavile, čak i u mojoj zemlji, sve su nazadne; one ne utiru put prema budućnosti. Nacionalna nostalgija može samo Evropu povući prema dolje. Mladi Evropljani znaju da u tome nema budućnosti. Moramo udahnuti novi život u integraciju i ponovo pokrenuti sistem. To je zadatak kojim se Francuska i Njemačka moraju pozabaviti.

SPIEGEL: Herr Schmidt, Monsieur Giscard, postaje li čovjek s godinama pesimist? Kakvom vi vidite evropsku budućnost?

Schmidt: Očekivati optimizam od 93-godišnjaka vrlo je zahtijevno. Ne gledam na budućnost sa pesimizmom, nego skeptično. U cijeloj političkoj karijeri nikada sebi nisam dopuštao da budem optimist ili pesimist. Uvijek sam se trudio procjenjivati situaciju što je realističnije moguće, i zatim pragmatično djelovati. To se u starosti nije promijenilo.

Giscard: S godinama, čovjek vidi dugoročne trendove i stremljenja, a oni nam ne idu u korist.

SPIEGEL: Hoće li Evropa biti među globalnim silama 21. stoljeća?

Giscard: Hoće. Ima ono što je za to potrebno. I trebamo joj dati priliku da to bude.

Schmidt: Ja bih tu bio malo oprezniji. EU nije dovoljno srasla da bi postala istinska globalna sila. A Evropa to i ne mora biti.

Eurogrupa nema organizaciju kakvu treba. Moramo prestati miješati veliku Evropsku Uniju s manjom monetarnom unijom. Nije moguće da svih 27 članica EU stalno intervenira u trenucima kad 17 članica eurozone razgovara o svojim situacijama i brigama. Oni ne govore istim jezikom u ta dva različita kruga.

VALÉRY GISCARD D'ESTAING

Islamska intelektualna historija kao smjernica islama u 21. stoljeću

ISLAMSKI INTELEKTUALIZAM

U islamskim civilizacijama Damask, Bagdad, Lahore, Cordoba, Sevilla, Granada, al-Fustat, Kairouan, i Fez, muslimani su postali čuvari grčkog intelektualnog čuda. Evropska intelektualna eksploatacija renesanse bi bila nezamisliva bez Ibn Sine, Ibn Rushda, Al-Birunia, Al-Khawarizmia, Ar-Razia, Ibn al-Haythama, Ibn Battute i Ibn Khalduna.

Dovoljno je rizično danas predvidjeti budućnost, a kamoli da to učinite bez da prvo pogledate u prošlost, to jest značaj i lekcije iz historije kako bi mogli formirati pretpostavke o budućnosti. To je tako, stoga evo nekoliko vrijednih značajki koje mogu biti izvedene iz islamske historije.

PRVA TEZA:

Islamska historija uvijek je imala intelektualnu komponentu. U Kur'anu, Allah, dž.š., upućuje ljude da promatraju, razmišljaju, razumijevaju, i koriste racionalnost kako bi shvatili svijet i svoju poziciju u njemu. Kur'an je samo "sveta" skripta koja usmjerava ljude na taj način, a samim tim i od svog osnutka, islam je racionalna religija par excellence.

DRUGA TEZA:

Islam, od svog samog početka, potiče i zahtijeva intelektualnu aktivnost i obuku. Islam je religija, a ne filozofija, a poslanik Muhammed, s.a.v.s., je bio poslanik, a ne profesor teologije.

Ipak, islam traži i zahtijeva intelektualne aktivnosti. Ranije su ove aktivnosti uglavnom uzele oblik prikupljanja, provjere i ustavljanje obja-

ve i poslaničke tradicije - sunneta. U tom kontekstu, Hasan al-Basri, Malik b. Anas Ibn Ishak, El-Buhari, Et-Tabari i ostali razvili su historiografiju, lingvistiku i sudsku praksu na do tada neviđenoj razini.

U islamskim civilizacijama Damask, Bagdad, Lahore, Cordoba, Sevilla, Granada, al-Fustat, Kairouan, i Fez, muslimani su postali čuvari grčkog intelektualnog čuda. Nadalje, razvili su i inovirali klasičnu baštinu, ultimativno proizveli vlastitu jedinstvenu, intelektualnu tradiciju. Europska intelektualna eksploatacija renesanse bi bila nezamisliva bez Ibn Sine, Ibn Rushda, Al-Birunia, Al-Khawarizmia, Ar-Razia, Ibn al-Haythama, Ibn Battute i Ibn Khalduna.

Bilo bi pogrešno tvrditi da ljudi poput Ibn Hanbela, El-Ash'aria, Ibn Hazma i Ibn Tejmije nisu bili intelektualci, jer su došli do ortodoksnih zaključaka i mišljenja. Ibn Hanbel je pokušao zaštititi muslimanski nauk od grčke filozofije. Al-Ash'ari, kroz njegovu radikalnu kritiku epistemologije, je oborio izvodivost metafizičkih manjkavosti. Ibn Hazm je odbiti korist kijasa i tefsira u određenim situacijama. Ibn Taymiyya se gnušao nad neo-platonizmom i Gnosticizmom koji su našli uporište unutar islama preko sufijskih krugova. Ipak, svi oni su dali svoju intelektualnu analizu i došli do svojih zaključaka i mišljenja, čime su uvijekvećili intelektualnu tradiciju islama.

Zapadni orijentalisti su u krivu insinuirajući da je islam uvijek bio monolitan. Umjesto toga, islam je bio pluralistički u praksi i intelektualnoj misli. Osim tevhida i konačnosti poslanstva Muhammeda, a.s, gotovo sve, uključujući i modalitete ostala četiri stuba vjere, bilo je otvoreno za raspravu. Unutar islamskog pravosuđa, pola tuceta škole zakona (madhahib) se nije samo razvilo već također, kao u slučaju Mekke, ostvarilo intelektualni podvig kakav ne poznaje neki drugi pravosudni sistem.

Pojam taqlid - u sebi i po sebi uopće nije u potpunosti iracionalan - učinio je znatnu štetu po gušenje inovacija i izvan aqaida, ibadeta i mu'amalata. Ipak, za vrijeme vladavine taqlida, muslimanski svijet se nikada nije prestao razvijati intelektualno kao na primjeru Ibn Arabija, Al-Sirhindi, Shah Waliullah i Muhammad ibn Abd al-Vehhaba.

U filozofiji, intelektualne bitke su bile žestoke. To se jasno da vidjeti kada se čita El-Gazali koji je razoran u kontekstu kritike filozofije (U-Tahafut al-Falsafiya) i jednako samouvjeren kao odgovor Ibn Rušdu (U-Tahafut at-Tahafut). Kako osvježavajuće tako i ohrabrujuće daje različitost mišljenja, kao što je naš poslanik Muhamed, a.s., rekao, može biti blagoslov. Nije na odmet reći da je Ibn

Rushd živ i i da piše danas, neki suvremeni muslimanski fanatici vjerovatno bi ugušili njegove stavove u ime *Allaha*.

TREĆA TEZA:

Nedostatak pluralizma znači dekadenciju. Islam je uvijek bio pluralistički. Sukobi između Aiše i Alija, Mu'awiyya i Alija, i Alija i Haridžija nisu bili samo intenzivni već i krvavi. Tako su sukobi između Ummayevića i Abbasija, Mutazila i Ashariyya, sunita i šija, 'Ibadi i 'Alawi muslimana, a da ne spominjem krvavi suzbijanjem sufijskog ekstremizma u slučaju al-hallaj. Te pokušaje da se islam monolitizira rezultirali su ne samo uništavanjem velikog intelektualnog pluralizma. Oni su, također, uveli muslimane u fazu dekadencije iz koje smo tek nedavno počeli da se budimo.

Muslimanska dekadencija, također, rezultat je i drugih uzroka, uključujući i kulturnih razaranja izazvanih mongolskom najezdom i katoličkom inkvizicijom u Španjolskoj. Politička i ekonomska nesigurnost dovela je muslimane u intelektualno podzemlje. Religija je privatizirana, popularizirana te je tako postala rigidna čak i za neke marginalne detalje. Na taj način, islam je uspio preživjeti i zapadnu i sovjetsku kolonijalizaciju. To je dobra vijest. Loša vijest je, međutim, da je u ovom odbrambenom modusu islam postao politički irelevantna i gotovo talmudska u svojoj nadlegalizaciji. U tom procesu, sufizam, previše je degenerirao u folklorni prizvuk vrste islama čija je izvorna duhovnost postala samo ritualna.

Drugi faktor islamske dekadencije bio bi politički progon. Despotizam i potiskivanje vjerskih kritika od strane despotskih vladara, postao je i ostao pravilo u islamskom svijetu. Razvijajući svoj administrativni krivični zakon (na ta'zir), vladari emancipiraju ne samo svoju ulemu već i sam šerijat. Cenzure su se pretvorile u ovisnosti sve do perioda u 20. vijeka, gdje je ulema odbačena od strane mladih islamskih pokreta. To su dešavanja prošlosti, a šta je sadašnjost?

Po prvi put u historiji, suvremeni svijet je kulturno bio koloniziran od strane jedne civilizacije - Zapada. Ovaj proces je u toku od kasne renesanse, pronašao svoje intelektualne ležajeve u Evropskom prosvjetiteljstvu, također je poznat i kao Projekt modernosti. Nakon puštenih korijena u Evropi i njegovog održavanja u Americi, Zapadna misao, tehnologije, proizvodi i običaji dominiraju svijetom. Svijet je došao do toga da koristi jedan jezik, engleski. Niti je grčki, latinski, niti arapski ikad došao blizu ovog poduhvata.

Oduvijek su se superiorne civilizacije širile i to nije posve neobično, osim u svome opsegu. Što

je neobično, razorno je zapravo da je zapadna ideologija, prva ideologija koja se temelji prvenstveno na ateističkim pretpostavkama i kao takva postala globalno prihvaćena kao dobra. Kantova kritika metafizike i njegova demontaža dokaza postojanja Boga, Marxovo klevetanje religije kao "opijat za narod", i nemilosrdnog socijaldemokratskog darvinizma propagiranog Nietzschea su sada zajednička valuta, kao što je dokazano pojavama kao što su: katastrofalni Prvi svjetski rat, pojava staljinizma, holokausta, Drugog svjetskog rata, maoizam, i etničko čišćenje.

Međutim, moderna scena je također okarakterisana prisustvom post-Newtonove fizike, najavom Planka, Ajnštajna, Hahna i Heisenberga, nove matematike, uvela Fregea, nove mikrobiologije i medicine, te nove komunikacijske tehnologije.

To je sadašnjost, međutim, šta je budućnost islama u 21. vijeku?

PRVA PRETPOSTAVKA:

S obzirom na komunikacijsku revoluciju, islam je uvijek imao tendenciju da bude univerzalan i postat će univerzalan.

DRUGA PRETPOSTAVKA:

Engleski jezik će postati glavni jezik za islamsku da'wu.

TREĆA PRETPOSTAVKA:

Muslimanske stipendije će se kretati prema zapadu. Naučnici uvijek traže okruženja koji pogoduju njihovom istraživanju, i to daje ogromnu prednost na mjestima gdje je akademska sloboda zagarantovana i gdje se ne progone zbog objavljivanja nepoželjnih pogleda. Tu je već bio egzodus kvalificiranih muslimanskih naučnika u Europi, SAD-u i Kanadi. Godine 1999., prvi dobitnik Nobelove nagrade iz prirodnih nauka je sunija, musliman, egipatski radnik u Njemačkoj i SAD-u.

ČETVRTA PRETPOSTAVKA:

Pravi intelektualci će postati sve važniji i traženiji. U prošlosti, podmitljivost neke uleme i njihov brak s vladama doveo je do pojave laika reformatora. Al-Afgani, Hassan al-Banna, Sejjid Kutb, Muhammed Asad, Allama Iqbal Mohammad, Abul-Ala Maududi, Abbas Madani i ostali čelnici islamskih pokreta nisu bili proizvođači tradicionalnog alim-treninga. Ovaj trend je dužan da raste,

vraćajući islamu ideal religije oslobađajući ga iz sakramentalnog klerizma i institucionaliziranih "crkvi".

PETA PRETPOSTAVKA:

Muslimani će proizvesti "Zapadnjake." U vrijeme poslanika Muhameda, a.s., muslimani su imali pristup Židovima i kršćanima, i znanju o drugim monoteističkim religijama i to znanje je bilo lokalno dostupno. Kasnije se to promijenilo, i Zapad i Orijent su rasli odvojeno. Kršćanski orijentalisti, još od vremena Ivana iz Damaska, su počeli ogovarati islam. Muslimanima su nedostajali kršćanski stručnjaci sve do 20. vijeka kada su kršćani počeli da prelaze u islam i to u velikom broju.

ŠESTA PRETPOSTAVKA:

Muslimani će rješavati problem sunneta. Muslimani očitito nemaju problem s Kur'anom, ali imaju problem sa sunnetom. Goldziher, Margoliuth i Schacht nisu opravdani kao u potpunosti skeptični, ali oni su, također, ne u potpunosti u pravu tvrdeći da su dijelovi nekih tijela hadisa upitni. Dr. Fazlur Rahman, u svojoj knjizi *Islamska metodologija u historiji*, identificira glavni uzrok i to kada je istaknuo da još od vremena Šafi'ije, muslimani su osjetili dužnosti projiciranja cijelog života sunneta u skladu s vremenom Poslanika. Opremljeni novim metodologijama za historijske kritike, uključujući i kompjutersku bazu lingvističke analize u 21. vijeku muslimanski intelektualci trebali bi biti u mogućnosti uspostaviti maksimalnu autentičnost za većinu sunneta.

SEDMA PRETPOSTAVKA:

Ako se upozna izazov sunneta muslimanski intelektualci će razviti uvjerljive modele, one koje uključuju ljudska i ženska prava, za islamske države i ekonomiju. Budući da je poslanik Muhammed, a.s., diktirao Ustav Medine, muslimani će rijetko morati napraviti intelektualni napor da se nose s problemima država i vlada. Al-Mawardi i Nizam al-Mulk su slučajevi za ovaj primjer. Današnji intelektualci se suočavaju s drugačijim izazovom. Oni moraju razvijati, od nule, teorijske osnove islamske "demokracije", tj. državu koja je ni teokratska u šijjskom smislu, monarhija, ili zajednica bez šerijata. Oni se moraju uhvatiti u koštac s izazovom integracije zapadnih pojmova ljudskih prava u okviru islamskog zakonodavstva. Dio tog izazova uključuje obnovu ženskih prava diljem svijeta i reinterpetacije Kur'anskih

ajeta 04:03, 04:34, i 2:228.

OSMA PRETPOSTAVKA:

Muslimanski intelektualci će razviti priručnike za muslimane koji žive u nemuslimanskim zemljama (dhimmi). Prisutnost milijuna muslimana u nemuslimanskim zemljama je novi problem u islamskoj historiji. Samo je Indija, pod britanskom vlašću, doživjela problem ove veličine. Ovo muslimani moraju znati kako bi shvatili kako da se ponašaju prema nemuslimanskim zakonima, posebno u pitanjima braka, razvoda, nasljedstva, pokopa halal klanja i kamate. Trebamo ništa više do mezheb za dhimmi muslimane.

DEVETA PRETPOSTAVKA:

Zapadnjački intelektualni muslimani će razviti nove načine da'we. Za 200 godina, muslimanski svijet je doživio vojne, industrijske i komercijalne posljedice doba razuma, bez razumijevanja zapadnog racionalizma, scijentizma, i progresivnosti. Danas, zbog kolonijalnog obrazovanja i muslimanske imigracije na Zapadu, imamo veći broj muslimanskih intelektualaca, koji mogu razumjeti zapadnu ideologiju na svom terenu, a po vlastitim pravilima. Ovi intelektualci su opremljeni da rastave temeljne zablude prosvjetiteljskog racionalizma i svoje nad-povjerenje u racionalnost, zrelost i neovisnost čovjeka. Drugim riječima, kroz razumijevanje zapadne ideologije, oni mogu vratiti ponovno "suverenom" čovjeku vjeru u Boga u punom skladu s temeljnim pretpostavkama moderne filozofije i nauke. Muslimanski intelektualci moraju početi od Dekartesa, Kanta, Hume i Comte, ali izbjegavajti odlazak Marxu, Darwinu, Freudu i Nietzscheu. Njihov zadatak je da naoštire vjeru ističući iracionalnosti ateizma; ambivalentnost agnosticizma, a vjerovatnost i vjerodostojnost postojanja Boga, odnosno racionalnost vjere.

DESETA PRETPOSTAVKA:

Muslimanski intelektualci će prestati ponašati se apologetično. Ta potreba da se ne ponašaju apologetično će zauzvat proizvoditi muslimanske intelektualce koji su uporni i proaktivni, umjesto da budu ispričivi i jalovi.

JEDANAESTA PRETPOSTAVKA:

Muslimanski intelektualci moraju biti intelektualci. Muslimanski intelektualci imaju veoma posebnu ulogu, ali to ne znači da svi moramo postati aktivisti. Naprotiv! To će biti veliki dopri-

Muslimanska dekadencija je, također, rezultat i drugih uzroka, uključujući i kulturna razaranja koja su izazvana mongolskom najezdom i Katoličkom Inkvizicijom u Španjolskoj. Politička i ekonomska nesigurnost dovela je muslimane u intelektualno podzemlje. Religija je privatizirana, popularizirana te je tako postala rigidna čak i za neke marginalne detalje. Na taj način, islam je uspio preživjeti i zapadnu i sovjetsku kolonijalizaciju.

nos prema širenju islama ako muslimanski intelektualac učini ništa više nego tiho da pokaže da može biti uspješan akademski građanin i istovremeno uvjeren i treniran musliman. Važnost toga svjedoče zajedničke reakcije koje ja i drugi muslimani dobivamo: "Kako može jedan od nas, očito dobro obrazovani, ne glup, odlučiti se za vjeru!"

DVANAESTA PRETPOSTAVKA:

Islam će postati dominantna religija u 21. vijeku. Ako su mojih prvih jedanaest pretpostavki tačne, moja konačna pretpostavka je da je Allah spreman, zahvaljujući utjecaju muslimanskih intelektualaca, uzdignuti islam i islam može postati dominantna religija u 21. vijeku, barem u Sjevernoj Americi i dijelovima Evrope, s ogromnim posljedicama za ostatak svijeta.

Priredio: Sabit Grabus

Šta se planira sa Zakonom o popisu stanovništva u BiH?

POSILIJE POPISA – NESTANAK!

Novu opasnost za budućnost Bosne i Hercegovine predstavlja Zakon o popisu stanovništva, kućanstva i stanova u Bosni i Hercegovini koji je usvojila Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ 10/12).

Izgradnja države Bosne i Hercegovine i njenih institucija te jačanje međusobnog povjerenja među formalnim i zbiljskim vlastodršcima, odnosno među državnim tijelima i političkim strankama i njihovim liderima, nakon strahota rata koje su se desile u periodu agresije na Bosnu i Hercegovinu u periodu 1992.-1995. je u ozbiljnom zastoju.

POLITIČKE KAVGE

Zvuči paradoksalno, ali, u odnosu na sadašnje stanje, ozbiljniji pozitivni pomoci u tom pravcu pravljeni su u prvim godinama nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma. Bilo bi logičnije da su u tom periodu koraci napretka bili manji, a potom sve veći, jači, odvažniji i značajniji za sve građane.

Zbog čega je to tako? Odgovor je jednostavan: međunarodna zajednica (Vijeće za implementaciju mira) igrala je izuzetno značajnu ulogu u izgradnji institucija Bosne i Hercegovine i saniranju stanja, odnosno posljedica razaranja države i društva.

Međunarodna zajednica je kroz vrlo česte izborne cikluse nastojala podsticati demokratske procese u Bosni i Hercegovini i na taj način odgovornost za ukupno stanje u društvu prenijeti na građane Bosne i Hercegovine, odnosno njihove predstavnike u organima vlasti.

U tome, naravno, ne bi bilo ništa sporno da u samom procesu donošenja odluka nema mogućnosti blokada, a blokade su proizvod međunarodne zajednice i ugrađene su u Ustav Bosne i Hercegovine.

Od postojećih mehanizama i blokade rada i donošenja odluka u institucijama Bosne i Hercegovine veću opasnost za dalji napredak u razvoju Bosne i Hercegovine, kao moderne i demokratske države predstavlja trenutni odnos centripetalnih i centrifugalnih snaga, odnosno snaga povezivanja i izgradnje i snaga razgradnje Bosne i Hercegovine.

ne.

Snage bosanskohercegovačkog društva, u prvom redu dio tih snaga iz bošnjačkog naroda koje su bile kičma odbrane i borbe za Bosnu i Hercegovinu, su postale toliko tromе, nezainteresirane, uspavane, politički podjeljene i posvađane, da je to postalo zabrinjavajuće i za prosječno informiranog građanina, a sa sigurnošću se može ustvrditi i za svakog građanina istinskog patriotu, koji voli svoju zemlju.

Ljudi na vlasti nisu ni svjesni koliko u svoje svađe uvlače cijelu državu.

Zato, kako kaže Aristotel, treba paziti da do takvih svađa ne dođe i od samog početka stišavati svađe među ljudima na vlasti. Jer pogreška nastaje u početku, a početak je, kako kaže poslovice, polovina svega. Stoga i mala greška načinjena u početku dobija značaj srazmjernan događajima koji uslijede.

Predstavnicima tih snaga postalo je svejedno šta se oko njih dešava i za svaku nesreću i promašaj krive nekoga drugog, nastojeći da bez rada i truda osiguraju ugled u društvu, zadovoljavajući se vlastitim pozicijama i čekajući da osnovna pitanja države rješava neko drugi.

Da je to tako potvrđuje trenutno stanje i brojni primjeri, a mi možemo navesti samo neke od njih: dvije škole pod jednim krovom predstavlja aparthejd, kao sistem razdvajanja stanovništva, koji je ukinut i u Africi, a u Bosni i Hercegovini je uspostavljen, nakon što je predstavljala simbol zajedničkog života i tolerancije. Dvije škole pod istim krovom je famozni naziv za prikrivanj aparthejda i niko ozbiljno ne radi na promjeni, odnosno ukidanju takvog stanja.

Povratak izbjeglica, poljoprivreda, industrija, socijalna zaštita, obrazovanje su oblasti u kojima se bilježi ozbiljan zastoj, a što u konačnici ima izuzetno negativne efekte i uticaj na sam opstanak države.

Po popisu stanovništva od 31.marta, 1991.godine u Bosni i Hercegovini su 52 općine u kojima su muslimani (Bošnjaci činili većinu, u 20 općina većinu stanovništva su činili Hrvati, a u 37 općina Srbi. Od ukupno 1.902.956 Bošnjaka 246.237 je nastanjeno u općinama u kojima su većinu činili Srbi, a 89.797 Bošnjaka je nastanjeno u općinama sa hrvatskom većinom. U 52 općine u kojima su Bošnjaci bili većina bilo je nastanjeno 1.566.922 Bošnjaka. Od ukupno 1.366.104 Srba samo 686.072 je bilo nastanjeno u 37 općina gdje su Srbi bili većina, dok je 625.730 bilo nastanjeno u općinama sa bošnjačkom većinom, a 54.302 u općinama sa hrvatskom većinom. Hrvata je u Bosni i Hercegovini bilo ukupno 760.852. Od toga 313.887 u općinama sa hrvatskom većinom, 340.276 u općinama sa bošnjačkom većinom i 106.689 u općinama sa srpskom većinom.

OPASNOST ZA BUDUĆNOST DRŽAVE

Novu opasnost za budućnost Bosne i Hercegovine predstavljala Zakon o popisu stanovništva, kućanstva i stanova u Bosni i Hercegovini koji je usvojila Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ 10/12).

Naime, članom 7. Zakona propisano je da se ukupan broj stalno nastanjenog stanovništva za svaku teritorijalnu jedinicu dobiva zbrajanjem broja osoba koje tu imaju uobičajeno mjesto stanovanja i prisutne su, kao i osobe koje tu imaju uobičajeno mjesto stanovanja, ali su privremeno odsutne.

Kako je po definiciji Zakona uobičajeno mjesto stanovanja ono mjesto u kojem osoba živi i obično provodi svoj dnevni odmor, bez obzira na privremenu odsutnost, a da osobe koje su odsutne iz svog uobičajenog mjesta stanovanja duže od godinu dana neće se uključiti u ukupan broj stanovnika popisanog područja (član 7.2.), onda je lahko zaključiti da veliki broj stanovnika Bosne i Hercegovine neće biti uključen u ukupan broj stalno nastanjenog stanovništva.

Navedene zakonske odredbe nisu u skladu niti ►

sa moralnim, a niti sa normama Ustava Bosne i Hercegovine, jer uobičajeno mjesto stanovanja, kako je definirano zakonom, ne mogu imati osobe koje nisu ostvarile, Ustavom zagarantovano pravo povratka u svoje domove, odnosno vraćanje imovine koje su bili lišeni za vrijeme neprijateljstava od 1991. i da dobiju kompenzaciju za svu takvu imovinu koja im ne može biti vraćena.

Pravo povratka, povrata imovine ili kompenzaciju za tu imovinu izbjeglice nisu ostvarile zbog nebrige države i njenih institucija, te zbog toga nije ni ustavno ni moralno takve osobe dalje lišavati prava, odnosno prava da se ubroje u ukupan broj stanovništva određene teritorijalne jedinice u kojoj bi inače živjele da su ostvarile pravo na povratak, kako je ustavom garantirano.

Ovo je posebno važno zbog činjenice da će popis izvršen po ovom zakonu biti korišten za razne manipulacije pri određivanju proporcionalnog učešća konstitutivnih naroda i građana u javnim službama.

Druga manjkavost zakona sadržana je u članu 12. po kojem se građani nisu obavezni izjašnjavati o nacionalnoj i vjerskoj pripadnosti, za razliku od zakona o popisu stanovništva Srbije i Hrvatske po kojima se i ti podaci o stanovništvu prikupljaju kao obavezni.

Takva zakonska odredba i nije problematična za jednonacionalne države i države izgrađene na čisto građanskom konceptu. Međutim, Bosna i Hercegovina i cijela njena unutrašnja struktura je izgrađena, ili treba da bude izgrađena, na principu proporcionalne zastupljenosti, i ovaakva zakonska odredba može dovesti do raznih zloupotreba prilikom popisa, a zatim i do zloupotrebe rezultata o nacionalnoj strukturi stanovništva u određenim teritorijalnim jedinicama.

Navedene zloupotrebe su izvjesnije ako znamo da su se za ovakvu zakonsku odredbu zalagale upravo snage koje kontinuirano djeluju na razgradnji Bosne i Hercegovine. Zloupotrebe su moguće i zbog činjenice da za članove entitetskih popisnih ureda, popisnog ureda Brčko Distrikta i kantonalnih popisnih komisija nije utvrđena nacionalna struktura, dok je za nacionalnu strukturu instruktora i popisivača lokalne samouprave propisano da „odražava nacionalnu strukturu stanovništva na području općina prema popisu iz 1991. godine, ako je to moguće.“

Dakle, ne radi se o kongentnoj, odnosno, apsolutno obavezujućoj pravnoj normi.

Popis osoba na privremenom radu i boravku u inostranstvu će biti prikazan u posebnoj bazi podataka odvojeno od popisa ukupnog broja stalno nastanjenog stanovništva za svaku teritorijalnu jedinicu. Članom 41. Zakona utvrđeno je da će se organizacija popisa osoba na privremenom radu i boravku u inostranstvu pobliže urediti uputstvi-

ma Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine, a članom 40. je propisano da će poseban obrazac za inostranstvo biti objavljen na internetskoj stranici Agencije.

NEPROVOĐENJE ANEKSA VII

Zakon o popisu stanovništva u Srbiji i Hrvatskoj ovo pitanje uređuje na takav način da ne ostavlja ni najmanji dio prostora za slobodno ponašanje organa i pojedinaca, čijim bi djelovanjem neko od državljana tih zemalja ostao van popisa, bez obzira gdje u tom trenutku živi i radi.

Prema podacima Ministarstva vanjskih poslova Bosne i Hercegovine van Bosne i Hercegovine živi 1/3 ili oko 1.300.000 državljana Bosne i Hercegovine i ovakvom organizacijom popisa (bez zakonom jasno definirane organaizacije i procedura) najveći broj tih lica bi mogao ostati nepopisan.

Nakon što je Ustavni sud, svojom odlukom, spriječio da ta lica, na osnovu člana 17. Zakona o državljanstvu, ostanu bez državljanstva, zakon o popisu omogućava da osanu van popisa stanovništva.

Po popisu stanovništva od 31.marta 1991.godine u Bosni i Hercegovini su 52 općine u kojima su Muslimani (Bošnjaci činili većinu, u 20 općina većinu stanovništva su činili Hrvati, a u 37 općina Srbi.Od ukupno 1.902.956 Bošnjaka 246.237 je nastanjeno u općinama u kojima su većinu činili Srbi, a 89.797 Bošnjaka je nastanjeno u općinama sa hrvatskom većinom. U 52 općine u kojima su Bošnjaci bili većina bilo je nastanjeno 1.566.922 Bošnjaka. Od ukupno 1.366.104 Srba samo 686.072 je bilo nastanjeno u 37 općina gdje su Srbi bili većina, dok je 625.730 bilo nastanjeno u općinama sa bošnjačkom većinom, a 54.302 u općinama sa hrvatskom većinom.

Hrvata je u Bosni i Hercegovini bilo ukupno 760.852. Od toga 313.887 u općinama sa hrvatskom većinom, 340.276 u općinama sa bošnjačkom većinom i 106.689 u općinama sa srpskom većinom.

Neprovođenje Aneksa VII, odnosno prava na povratak koje je garantirano Ustavom Bosne i Hercegovine i popisom stanovništva na osnovu Zakona o popisu koji je usvojila Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine demografska slika Bosne i hercegovine će biti potpuno drugačija od one iz 1991. godine i to će predstavljati veliku opasnost za njen napredak, razvoj, pa i sam opstanak

Zakon o popisu stanovništva je morao biti puno jasniji i precizniji i morao je uvažavati stanje u kojem se, ne svojom voljom, nalazi veliki broj državljana Bosne i Hercegovine.

Izbori u CRNOJ GORI

JOŠ UVIJEK TRAJE TAJNA OPERACIJA "LIM" KOJOM SE BOŠNJACI POLITIČKI GUŠE U CRNOJ GORI

Bošnjačka stranka je ovog puta ostala bez ispružene ruke DPS-a što nikako ne znači da se DPS odriče usluga ove stranke, već, naprotiv, prije znači da je BS postala lojalan subjekt, ona vrsta političke sigurice, koja, oslobođena zagrljaja DPS-a, naizgled nezavisna, može "sačuvati" sve one razočarane Bošnjake u DPS-u ili njegovom partneru SDP-u, i ako zatreba, i kada zatreba, biti pri ruci DPS-u, odnosno u funkciji očuvanja vlasti.

Nepromjenljivost vlasti kroz kontinuitet Saveza Komunistu u Demokratskoj partiji socijalista, u društvenim odnosima Crne Gore, znamenitost je koja bi se kao fenomen, jednog dana mogla uvrstiti čak i u njenu turističku prezentaciju. Demokratska partija socijalista je naslijedila svu imovinu bivših komunistu, uz novo ime, nastavila je da vlada Crnom Gorom, sve do danas, što kada se presabere iznosi začuđujućih šezdeset i više godina.

AKCIJA "LIM"

Opozicionom političkom scenom Crne Gore prodefilovale su mnoge partije od kojih danas skoro da ništa nije ostalo. Među njima je i Stranka demokratske akcije, na čijem čelu je bio Harun Hadžić. Stranka demokratske akcije je početkom 1994.godine u poznatoj akciji „Lim“ praktično bila uhapšena. Cijelo rukovodstvo se našlo iza rešetaka u stravičnoj demonstraciji čuvenog crnogorskog „čojstva“, iskustva kojeg su se kasnije uhapšeni stidjeli pričati i svojoj najužoj familiji. U montiranom sudskom procesu rukovodstvu i članovima SDA Crne Gore, njih 21, izrečena je presuda na 87 godina robije. Predsjednik SDA Harun Hadžić je bio osuđen na sedam a njegov zamjenik Rifat Vesković na šest godina zatvora. Kasnije ih je, nakon dvoipogodišnjeg robijanja, abolirao tadašnji predsjednik Crne Gore, Momir Bulatović.

SDA je nakon oslobađanja njenih čelnika, udbaškim mahinacijama pocijepana. Harun Hadžić je, ne mireći se novim, političkim porobljavanjem SDA, bio prinuđen formirati novu, Internacionalnu demokratsku uniju (IDU), a SDA će od tada krenuti jednim novim, „utabanim“ putem kojim danas korača njena nasljednica,

Bošnjačka stranka. Internacionalna demokratska unija će nakon neuspjelog uspostavljanja jačeg bošnjačkog političkog pokreta, kadrovski značajno oslabljena, prepuštena u ruke rezervnom ešalonu IDU političara, i sama biti utopljena u Bošnjačku stranku, u projekat koji je bar po većini njenih osnivača bio zamišljen da protjeranu bošnjačku politiku u Crnoj Gori, povrati na velika vrata.

Bošnjačka stranka je u državni parlament prvi put ušla iste godine kada je i osnovana, i to kroz koaliciju sa Liberalnom partijom, upravo one referendumske 2006. godine kada je bila dio suverenističkog bloka.

Neophodno je istaći da iako je preuzela dio biračkog tijela Liberalnog saveza, Liberalna partija nije isto što i Liberalni savez. Ovaj antiratni i simbol borbe za nezavisnost Crne Gore nestao je sa političke scene 2005. godine, jedinstvenom odlukom o zamrzavanju rada.

BOŠNJAČKA STRANKA KAO "SIGURICA" DPS-A

Na ovogodišnjim parlamentarnim izborima, Liberalna partija se pojavila u koaliciji sa Demokratskom Partijom Socijalista. Na izborima prije ovih, koalicioni partner DPS-a je bila Bošnjačka stranka, a SDP je i tada bila koalicioni partner DPS-u u neobičnom trojstvu, gdje istovremeno nije bila u koaliciji sa BS-om, kao ni sada sa Liberalnom partijom. Bošnjačka stranka je ovog puta ostala bez ispružene ruke DPS-a što nikako ne znači da se DPS odriče usluga ove stranke, već, naprotiv, prije znači da je BS postala lojalan subjekt, ona vrsta političke sigurice, koja, oslobođena zagrljaja DPS-a, naizgled nezavisna, može "sačuvati" sve one razočarane Bošnjake u DPS-u ili njegovom partneru SDP-u, i ako zatreba, i kada zatreba, biti pri ruci DPS-u, odnosno u funkciji očuvanja vlasti.

S druge strane, ostavljanjem BS-a izvan vladajuće koalicije, pokrivaju se potencijalni mandati koji se otvaraju novim izbornim pravilima. Smanjen cenzus sa 3 na 0,7 procenata za manjinske liste, ostavlja prostor pojavi novih manjinskih partija koje bi uz korišćenje povla-

stica mogle doći do poslaničkog mandata. I još jedan razlog ovakve kombinatorike u kojoj se umjesto BS-a pojavljuje LP leži u potrebi DPS-a da se na ovim izborima potvrdi kao partija koja ima poseban senzibilitet prema svemu što je crnogorsko. LP iako vrlo slabašnog biračkog potencijala, pomalo okićena perjem slavnog Liberalnog saveza, nosi simboliku crnogorskih vrijednosti, a to znači i crnogorske državnosti i suverenosti, pa se njome, uz SDP partnera, žiranta evropskog i evroatlanskog puta, pojačava predstava o koaliciji sigurnih čuvara crnogorskih nacionalnih vrijednosti. Ovakvom koalicijom se konačno jasno stavlja na znanje ko je ko u Crnoj Gori, ko su sluga, a ko gospodari.

U albanskom političkom bloku, poslaničkim mandatima preko povlašćene manjinske liste, jarače se Demokratski savez Mehmeda Bardhija, koalicija Force i Građanske inicijative, Demokratske unije Albanaca, Albanske alternative i još nekoliko manjih partija. Sve do konačne predaje lista vladala je međusobna kontinuirana ponuda o ujedinjenju i jedinstvenom nastupu, ali do takvog dogovora se nije došlo.

Na strani pretendena nove vlasti, pored Socijalističke narodne partije (SNP), kao najjače opozicione partije, na izborima se pojavljuje koalicija pod nazivom "Demokratski front" na čelu sa Miodragom Lekićem, ambasadorom bivše SRJ u Italiji, zatim novoosnovana partija "Pozitivna Crna Gora" koju predvodi biolog Darko Pajović, a treba spomenuti još i Srpsku slogu kao i Srpski nacionalni savez Ranka Kadića, kao dvije liste sa malim izgledom da preskoče izborni cenzus od 3 procenta.

Demokratski front je nastao koalicionim udruživanjem Pokreta za promjene i Nove srpske demokratije. Frontu se pridružila i manja grupa članova SNP-a na čelu sa Miodragom Bulatovićem, bivšim predsjednikom ove partije. Pored njih, Frontu su pristupili i mnogi pojedinci među kojima treba pomenuti publicistu Ibrahima Čikića i profesora Milana Popovića. Pridruživanjem Bulatovića Demokratskom frontu povučena je nešto jasnija linija razdvajanja unutar trenutačne političke opozicije u Crnoj Gori. SNP je odustajanjem i distanciranjem od

To što su Bošnjaci u novu Crnu Goru ugradili Sandžak kao svoju nacionalnu teritoriju, to danas skoro niko i ne pominje, nažalost ni Bošnjačka stranka kao trenutno jedini politički predstavnik Bošnjaka. Štaviše, Bošnjačka stranka je u svom političkom vokabularu naivno uvrstila opasnu tezu o tzv. "obnavljanju crnogorske državnosti", kao da je nekadašnja Crna Gora bila oduvijek u ovim granicama, i kao da je Sandžak oduvijek stanovao samo sa gornje strane sadašnje državne granice.

Demokratskog fronta istovremeno signalizirao veću spremnost za učešće u novim postizbornim koalicijama, i sa sadašnjim partijama vlasti.

Crnogorsku političku scenu kontinuirano opterećuju neki stari projekti za koje se u eri evropskih i evro-atlanskih integracija obično misli da su prošlost. Nepostojanje većinskog naroda, Crnoj Gori, odnosno njenoj političkoj eliti stvara velike glavobolje. U posljednja dva vijeka, Crnogorci su se koristili svim raspoloživim sredstvima da na današnjem državnom prostoru obezbijede većinsko crnogorsko stanovništvo. Iz tog razloga je historija ovih prostora puna organiziranih zločina nad civilnim stanovništvom, uglavnom nad Bošnjacima i Albancima. Crnogorska politika se danas prilagodila novim političkim okolnostima, pa onaj dio neostvarenih planova o iseljavanju Bošnjaka i Albanaca nastoji tretirati savremenim metodama i sredstvima. Transformacija od politike pritisaka i podsticanja iseljavanja putem raznih vrsta represija, hapšenja i tortura, kakve je u novije vrijeme preživjelo rukovodstvo i brojno članstvo SDA, ali i cijeli Bošnjački narod, do savremenih metoda porobljavanja političkih partija iz naroda markiranog za iseljavanje, rezultirala je kompleksnim zahtjevom vladajućoj političkoj eliti: ostvariti stare političke ciljeve, a ne ugroziti savremene evro-atlanske integracije. Iz ovakvog zahtjeva stvoren je profil političke partije manjinskog naroda, koja je, kao prvorazredni državni projekat, obavezna podržavati vlast, javno govoriti da je Crna Gora primjer u regionu po multietničnosti, primjer tolerantnosti i stabilnosti... i sve primjer do primjera.

Naravno, glasovi se nećim moraju i zaraditi, pa se ovako projektiranim partijama obezbjeđuje adekvatna državna logistika. U općoj besposlici, ova logistika podrazumijeva obezbjeđivanje prostora za zapošljavanje izvjesnog broja naročito mladih ljudi u državnim organima i institucijama, zatim obezbjeđivanje izvora finansiranja mimo onih redovnih, što im daje važne poluge socijalnog dušebrižništva, političkog samarićanstva i naizgled pouzdanog političkog subjekta za zaustavljanje procesa iseljavanja.

BOŠNJACI NA VJETROMETINI

Bošnjaci u crnogorskim društvenim okolnostima su najranjivija i najnapadnutija populacija, isturena na vjetrometini bez ikakve a posebno zaštite svoje nacionalne države. U novijoj historiji parlamentarizma, Bošnjaci Crne Gore se uporno nastoje prikazati kao nacionalna manjina, manjinska zajednica koja je kao takva na putu iščeznuća. To što su Bošnjaci u novu Crnu Goru ugradili Sandžak kao svoju nacionalnu teritoriju, danas skoro niko i ne pominje, nažalost ni Bošnjačka stranka kao trenutno jedini politički predstavnik Bošnjaka. Šta više, Bošnjačka stranka je u svoj politički vokabular naivno uvrstila opasnu tezu o tzv. "obnavljanju crnogorske državnosti", kao da je nekadašnja Crna Gora bila oduvijek u ovim granicama, i kao da je Sandžak oduvijek stanovao samo sa gornje strane sadašnje državne granice.

Bošnjačka stranka će na ovim izborima, skoro je izvjesno, obezbijediti najmanje tri poslanička mandata, ali je također izvjesno da se neće otkrpiti od svog političkog mentora Demokratske partije socijalista. S ovakvom političkom pozicijom Bošnjačka stranka svjesno ili nesvjesno, podržava proces tihog nestajanja Bošnjaka koji se sa svog sandžačkog prostora ili sele prema Podgorici ili prema Zapadnoj Evropi. Raseljavanje sandžačkog stanovništva danas je uglavnom motivirano ekonomskim razlozima, a uzroci takvog stanja su isključivo političke prirode.

Na početku Prvog balkanskog rata od strane Srpske vojske (Ibarska vojska i Javorska brigada) izvršeno je zauzeće Sandžaka.

ZAUZEĆE NOVOPAZARSKOG SANDŽAKA 1912. GODINE

Autor je želio potaknuti javnu raspravu o uzrocima i posljedicama ovih ratova. U tu svrhu obrađene su teze kako slijedi. Ove teze i njihov sadržaj podložan je osporavanju, kritici, odbacivanju i korigovanju. One za autora predstavljaju jezgro od koga, u predstojećem naučnom radu, planira nastaviti istraživanje ove problematike. Za sveukupno sagledavanje prilika u toku balkanskih ratova, neophodno je koristiti i rezultate istraživanja turske, srbijanske, grčke, bugarske, makedonske i crnogorske historiografije. Zbog nedostatka šire literature i nepoznavanja turskog, bugarskog i grčkog jezika, autor se ograničio na literaturu kao u popisu.

UVOD

Uskoro će se navršiti 100 godina od Balkanskih ratova. Tadašnju srbijansku geopolitiku karakteriše teritorijalna ekspanzija (na Sandžak, Kosovo, Makedoniju i dijelove Bugarske i Albanije – luke na Jadranskom moru). Na početku Prvog balkanskog rata od strane Srpske vojske (Ibarska vojska i Javorska brigada) izvršeno je zauzeća Sandžaka. Dan nakon zauzeća Sandžaka, uslijedila je Kumanovska bitka (11.10.1912.godine). U podne 20.10. iz Skoplja su u Kumanovo došli strani konzuli i predstavnici grada, obavijestili da u gradu nema turskih trupa i pozvali Srpsku vojsku da uđe u grad. Nakon toga, u Skoplje je svečano ušao Vrhovni komandant N.J.V. kralj Petar I.¹ Dalje je slijedilo zauze-

će i ostalih gradova na tom prostoru.

Autor je želio potaknuti javnu raspravu o uzrocima i posljedicama ovih ratova. U tu svrhu obrađene su teze kako slijedi. Ove teze i njihov sadržaj podložan je osporavanju, kritici, odbacivanju i korigovanju. One za autora predstavljaju jezgro od koga, u predstojećem naučnom radu, planira nastaviti istraživanje ove problematike. Za sveukupno sagledavanje prilika u toku balkanskih ratova, neophodno je koristiti i rezultate istraživanja turske, srbijanske, grčke, bugarske, makedonske i crnogorske historiografije. Zbog nedostatka šire literature i nepoznavanja turskog, bugarskog i grčkog jezika, autor se ograničio na literaturu kao u popisu.

Za pripremu ovoga eseja korišćena je malobrojna navedena literatura. Najviše je korištena knjiga autora artiljerijskog pukovnika Vojina Maksimovića, Istorija ratne veštine – Rat Srbije sa Turskom 1912.-1913. godine, predavanja 1927-28 na Prvoj godini Više škole vojne akademije, Autografska radionica Vojne akademije, Beograd, 1925/26.

Dana 06.09.1912.godine balkanske države preduzele su Carigradu kolektivnu notu sa zahtjevom

¹ Artiljerijski pukovnik Vojin Maksimović, Istorija ratne veštine – Rat Srbije sa Turskom 1912.-1913. godine, predavanja 1927-28 na Prvoj godini Više škole vojne akademije, Autografska radionica Vojne akademije, Beograd, 1925/26, 233. Bio je bio general Jugoslovenske vojske, rođen u Kladovu 1876, a umro u ratnom zarobljeništvu 1942. godine u Lingenu – Njemačka. U Prvom svjetskom ratu bio je NŠ 1. Srpske dobrovoljačke divizije u Dobrudži. Kasnije je bio predavač na Vojnoj Akademiji, komandant Zetske divizijske oblasti i dr. Napisao je: Istorija ratne veštine (1923-24.); Rat Srbije sa Turskom 1912-13 (1925-26); Spomenica Prve srpske dobrovoljačke divizije 1916-26 (1926.). Vojni leksikon, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1981., 952.

za zavođenjem nove administrativne-autonomne podele u Evropskoj Turskoj u duhu člana 23. Berlinskog ugovora o miru iz 1878.godine, i to na četiri oblasti: Makedoniju, Staru Srbiju, Epir i Albaniju, pod zaštitom velikih sila i sa autonomijom: svoj parlament, milicija i guverner-hrišćanin. U odgovoru na ovu notu, Porta je, pod izgovorom držanja manevara, 10.09. naredila djelomičnu mobilizaciju svoje vojske u evropskom dijelu Turske i koncentraciju četiri korpusa oko Jedrena.²

Prema strategijskom razvoju Srpske vojske 1912. godine: „Za zaštitu desnog boka III armije i radi zauzeća izvornog dela Ibra sa Novim Pazarom, kod Raške se grupisala Ibarska vojska (ojačana Šumadijskom divizijom II poziva). Kao krajnje desno krilo operaciskog fronta na Javoru se razvijala Javorska brigada.“³ Ibarska vojska bila je pod komandom generala Živković Mihajla, nastupala je na Novi Pazar i Mitrovicu. Snaga: oko 23.000 ljudi, 16.257 pušaka, 18 mitraljeza, 56 topova i 520 sablji.⁴ Ibarska vojska mogla je da štiti duboku pozadinu glavne grupe (1. i 3.A) i da nastupa preko Novog Pazara u

susret Crnogorcima. Ona je, u isto vrijeme, mogla da posluži kao oslonac srbijanskoj odbrani (Javorskoj brigadi u Novopazarskom sandžaku), u slučaju da Austro-Ugarska iz Bosne oružjem pokuša da interveniše u korist Turske.⁵ Prema Direktivi Vrhovne komande od 05.10.1912.godine, Ibarska vojska imala je zadatak da 07.10. godine nastupa preko granice ka Novom Pazaru i da zauzme ovo mjesto, a prije toga da se izvrši prikupljanje njenih trupa. Granični front bio je od Madljike, preko Raške, do sela Vanjske. Štab Ibarske vojske premješten je iz sela Valjevca u Rašku. Ostale jedinice bile su u selu Trnave, kod Nosoljina i Raške. Komandant Ibarske vojske bio je jako nezadovoljan stanjem naoružanja i vojne opreme svojih trupa i sposobnošću rezervnih oficira.⁶ Javorska brigada bila je pod komandom pukovnika Anđelković Milivoja, imala je zadatak da zauzme Sandžak, osmatra Bosnu sa te strane i da izvrši nastupanje ka Sjenici i njeno zauzeće. Snaga: 11.832 ljudi i to: oficira 134, podoficira 1.332, redova 10.366.⁷

A „kako su Arnauti bili upali na Kopaonik, ka Blaževu, Vrhovna komanda naredila je da se ka Blaževu uputi odred s pojačanjem sa zadatkom da se taj prostor očisti za nastupanje ka Vinogoru.“⁸

Opću mobilizaciju saveznici su objavili 17.09., a Turska 18.09.1912.godine.

Između Srbije i njenih saveznika s jedne i Turske, s druge strane, u Londonu je 17. maja 1913.godine potpisan mir. Rat Srbije sa Turskom završen je u međunarodno-pravnom pogledu, mada su operacije bile prekinute još oko polovine aprila 1913. godine.

UZROCI SAVEZNIČKIH POBJEDA

Glavni uzrok savezničkog uspjeha u Prvom balkanskom ratu 1912.godine, jeste politički sporazum o savezu četiri kraljevine: Srbije, Crne Gore, Bugarske i Grčke za zajednički rat protiv Turske.

Inače, ni jedna od kraljevina na Balkanskom poluostrvu ne bi bila u stanju da sama uspješno ratuje sa Turskom i da ostvari rezultate kakvi su postignuti zajedničkom akcijom. Iako je Turska bila davno proglašena „bolesnikom na Bosforu“, ipak je još imala dovoljno snage da formira dovoljno jaku vojsku da neprijatelju može nanijeti odsudne udarce i završiti rat u svoju korist. U tom pogledu dokaz je rat Turske sa Grčkom 1897.godine.

Uspjeh saveznika u Prvom balkanskom ratu 1912.godine, zasnovan je na političkom, a u vezi s tim, i vojničkom napadu na Tursku. Turski državni-

2 Isto, 30.
3 Isto, 48.
4 Isto, 137.

5 Isto, 51.
6 Isto, 135.
7 Isto, 288.
8 Isto, 136.

ci, sve do pred sam rat, nisu vjerovali da joj se balkanske kraljevine mogu suprotstaviti o formirati savez. Zbog toga je, pred sami početak rata naređeno otpuštanje 120.000 isluženih vojnika Anadolaca, čime je Turska vojska, naročito u svom evropskom dijelu, bila jako oslabljena. Prema tome, glavna zasluga za saveznički uspjeh u ovom ratu pripada politici saveznih balkanskih kraljevina.⁹

KRAĆI PODACI O TURSKOJ VOJSCI: DISLOKACIJA, STRUKTURA I NEDOSTACI

Turska Carevina se dijelila na četiri armijske inspekcije od kojih je Druga (II) sa štabom bila u Solunu i obuhvatala je cijelu Makedoniju, Staru Srbiju, Novopazarski sandžak, Albaniju i Epir. Dopunska oblast ove armijske inspekcije bila je oblast Pete redifске inspekcije (Sirija i Palestina). Na teritoriji II armijske inspekcije bili su korpusi: 5. – štab u Solunu, 6. – štab u Bitolju i 7. – štab u Skoplju. U sastavu 7.korpusa bile su nizamske divizije: 19. – štab u Skoplju; 20. – štab u Mitrovici i 21. – štab u Đakovici. Sedmi korpus bio je na tromedi: prema Srbiji, Austro-Ugarskoj (Bosna) i Crnoj Gori. Bio je najjači po broju divizija, koje su na njemu trebale da se formiraju (tri nizamske i pet redifskih). Međutim, ovoliki broj divizija ne bi mogao u ratu postojati ni pod uslovom krajnjeg naprezanja ljudskog sastava, jer tolikog broja vojno sposobnih obveznika na korpusnoj teritoriji nije bilo. Nedostatak se mogao dobiti iz Pete redifске inspekcije ili sa druge strane. Brojno stanje nizamskih divizija 7.korpusa bilo je pred rat znatno veće od ostalih korpusa II armijske inspekcije, zbog pojačanog stanja povodom pobune, koja je bila 1912.godine na teritoriji ovoga korpusa.¹⁰ U vezi s tim, Vojin Maksimović piše: „Ali posle umirenja Arnauta, početkom jeseni ove godine, turska državna uprava, ne verujući, pri tom, u mogućnost novoga rata na Balkanu, nadajući se neprestano u intervenciju Austro-Ugarske i Nemačke, kao najbolju zaštitu Turske u Evropi, otpustila je početkom jeseni 1912.godine 120.000 isluženih vojnika i rezervista Anadolaca iz jedinica Evropske Turske i time, takoreći, u oči samog početka rata, jako oslabila brojno stanje svoje vojske u Evropskoj Turskoj. Na primer, samo iz 6.korpusa otpušteno je oko 20.000 vojnika“.¹¹ Pored toga, redif iz Novopazarskog i Sjeničkog puka nisu hteli da se koncentrišu gde je naređeno i ostali su da se bore u blizini svojih kuća.¹²

Ukupno vrijeme u vojnoj obavezi Turske bilo je 25 godina. Kao kadar za redifске jedinice postojali su, prema zakonu od 1911.godine, u mirno doba: za redif I klase, po 15 oficira i 36 podoficira na bataljon, a za redif II klase po devet oficira i osam

podoficira. Pri tom, kadar za redifsku pješadiju II klase postojao je samo u evropskom dijelu Turske. U ovim kadrovima, u oficirskom sastavu, postojao je nedostatak oko 15%.¹³

Od 1911.godine Turska se vojska dijeli na:

1. Stalni kadar (nizamska vojska), sa njegovom rezervom (ihtijat), čini operativnu vojsku, vojsku I linije. Rok službe bio je tri godine. Po odsluženju u nizamu, obveznici su bili šest godina u ihtijatu; tako je u redovima operativne vojske bilo devet klasa ljudstva – godišta.
2. Rezervna vojska sastojala se iz redifa I i redifa II klase. Redif I klase obrazuju rezerviste, koji su odslužili šest godina u ihtijatu. Redif II klase obrazuju obveznici, koji su ili odslužili skraćeni rok (tri do devet mjeseci) u nizamu (zbog porodičnih prilika), ili su proveli 18 godina ukupno u nizamu, ihtijatu i redifu I klase.
3. Posljednja odbrana – mustahfiz. Nju su sastavljali obveznici od 38 do 45 godina starosti, koji su odslužili u redifu I ili II klase.

Po planu iz 1911.godine, Turska vojska je bila u fazi reorganizacije. Ova reorganizacija trebala je biti završena u 1913.godini, te je, prema tome, rat zatekao Tursku vojsku u najtežem organizacionom stanju.

Mobilizacija vojske nije nikako bila pripremljena za vođenje rata u evropskom dijelu Turske. Šta više, umjesto pripreme za mobilizaciju, prije početka iste, izvršeno je otpuštanje velikog broja islužnika - nizama. U toku same mobilizacije pojavila su se mnogobrojna naređenja i kontranaređenja. Vidjelo se da se mobilizacija ne vrši po planu i da njom niko ne rukovodi; nizamske jedinice nisu se mogle popuniti svojim rezervistima (ihtijatom) već je preko 50% redifa ušlo u nizamske jedinice. Dakle, odmah je narušena osnovna podjela na operativnu vojsku u koju je ušao slabo navježbani redifski kontigent, ka i regrutni kontingent, koji nije bio ni najelementarnije obučen i osposobljen.¹⁴

Dolaskom Nazim-paše na čelo Vrhovne vojne uprave, sa dužnosti su bili udaljeni mnogi oficiri koji su otpočeli rad na reorganizaciji Turske vojske. Zbog toga su mobilizacija i koncentracija vojske bile postavljene u najteže uslove, jer su ovim važnim poslovima počeli da rukovode oni koji nisu bili kompetentni za ove komplikovane aktivnosti, od čijeg izvršenja, u mnogome, i zavisi ishod rata.

Oficirski kor Turske vojske bio je politički podvojen, međusobno zavađen i, pri tome, nepotpuno odan svojoj službi. Komandovanje je dato politički pouzdanim i poslušnim ličnostima koje, vrlo često, po svojoj sposobnostima nisu bile sposobne da vrše svoje uloge. Zbog toga je, npr. Taksin-paša, bez otpora i olako predao Solun; Karasaid i Fetipaša slabo su vodili svoje korpusе, a Zeki-paša je eksperimentisao cijelom armijom. Karijerizam i

9 Isto, 597.

10 Isto, 74-76.

11 Isto, 85-86.

12 Isto, 89.

13 Isto, 67-69.

14 Isto, 598-599.

nezadovoljstvo u oficirskom koru učinili su odsustvo motivacije za ovaj rat i čvršće veze između oficira i vojnika. Zbog toga se trupe nisu potpomagale kako treba i bile su demoralisane lošim primjerom starješina.¹⁵

Obuka vojske nije vršena racionalno. U svakoj armijskoj oblasti bio je po jedan ogledni puk za svaki rod vojske, pod komandom njemačkih instruktora. Gađanje je vršeno sa vrlo ograničenim brojem metaka, zbog čega je, naročito artiljerija ostala neuvježbana, mada je bila naoružana modernim njemačkim topovima.

Slaba naučna i stručna sprema turskih oficira (55% iz trupe i 45% iz škole) pored njihove opšte malobrojnosti u odnosu na mobilisanu vojsku (1908.godine u Turskoj vojsci bilo je 19.175 oficira, a u borbi jedan oficir komandovao je sa 130-150 vojnika) činila je Tursku vojsku malo sposobnom za manevrisanje i rad po inicijativi starješina.¹⁶

Organizacija snabdijevanja vojske nije bila spremna ni za osnovne potrebe. Indendantska služba nije bila spremna ni za osnovne potrebe. Organizacija komorskih baza bila je veoma slaba. Zbog toga je sav posao snabdijevanja municijom i ostalim potrebama u pokretnim operacijama bio neadekvatan.¹⁷

Zamorena ratom sa Italijom, u Tripolisu od 1911. godine i unutrašnjim nemirima – ratovima (u Albaniji i Arabiji), finansijski iznurena, tek što je u avgustu 1912.godine otpustila iz evropskom dijela Turske oko 120.000 isluženih vojnika, Anadolaca, Turska otpočinje novu mobilizaciju.

OBOSTRANI GUBICI

Srpska vojska imala je oko 5.000 poginulih i oko 18.000 ranjenih, kao i preko 18.000 mrtvih od rana i bolesti.¹⁸

Zarobljeno je 16.346 turskih vojnika (od njih odmah je pušteno kućama 5.000 hrišćana koji su se sami predali) i 354 oficira. Tome treba dodati i oko 2.000 ljudi koji su se dobrovoljno predali u Albaniji (na Škumbi i prema Korči).¹⁹

ODNOS POLITIKE I VOJSKE

Interesi balkanskih kraljevina protiv Turske bili su opšti i zajednički. Srpsko-bugarske diferencije smetale su njihovom sporazumu, mada je on bio osnovni uslov za uspješan rat protiv Turske. On je bio na prvom mjestu, jer je time bilo omogućeno pristupanje njima Grčke i Crne Gore.²⁰

Vojni ministar, Nazim-paša, nije vjerovao da će se Srbija i Bugarska sporazumjeti. Za njega je sa-

veznička nota bila „blef“, pa je uvjeravao svoju vladu da može izaći na kraj sa snagama i sredstvima koja je imao u evropskom dijelu Turske. Nova vlada Muhtar-paše, željela je da, otpuštanjem vojnika iz kasarni, dobije na ugledu i osigura pobjedu na predstojećim izborima za parlament.

Srpska vojska je zadatke srpske politike uspješno i na vrijeme rješavala, tako da se s pravom može konstatovati da je odnos između vojske (strategije) i politike u tom ratu bio ispravan.

Odnos dijela međunarodne zajednice

Intervencija evropskih sila: 25.09. u Beogradu, Sofiji, Atini i na Cetinju, a tako isto i u Carigradu, 27.09., da Turska realizuje član 23. Berlinskog ugovora – zakasnila je.

Za to vrijeme izbili su pogranični sukobi koji su ubrzali objavu rata. Na srpskoj granici, od 02.10. vodili su se krvavi bojevi na Merdarima i kod Vasiljevačkih karaula. Srpski poslanik je 04.10. uveče Carigradu predao deklaraciju svoje vlade, koja je bila isto što i objava rata; istoga dana i Bugarska je objavila rat Turskoj, a Grčka, 06.10. Crna Gora objavila je rat Turskoj još 25.09. i otpočela neprijateljstva. Smatrajući da su zahtjevi balkanskih kraljevina u noti od 06.09. neprihvatljivi, Turska objavljuje rat saveznicima. Pod pritiskom zapleta na Balkanu, Turska je 05.10. bila prinuđena zaključiti mir sa Italijom u Lozani. Zahvaljujući zapletu na Balkanu, Italija je od Turske dobila Tripolis, mada je u Libiji i, pored toga, nastavljen rat slabijeg intenziteta.²¹

Politički protežirana od strane Njemačke, Turska je, pored organizacijskog napretka svoje vojske i flote, mogla računati i na materijalnu pomoć Njemačke, u oružju, municiji, drugoj ubojnoj i materijalnoj spremi, pa i u finansijskom pogledu.²²

Autro-Ugarska je smatrala da Turska može uspješno riješiti ovaj problem i dopustila je da se saveznici mobilišu, davši još i Rusiji obećanje o neutralnosti.

KARAKTERISTIKE GEOGRAFSKO-STRATEGIJSKIH CJELINA I BOJIŠTA (ZEMLJIŠTE, KOMUNIKACIJE, STANOVNIŠTVO I OPERACIJSKI PRAVCI)

Zemljište, po kome vodi Ibarski operacijski pravac, izrazito je planinsko, ispresijecano i sa malo komunikacija. Za kretanje vojnih kolona koristili su se putevi od Raške ka Novom Pazaru i od Raške ka Mitrovici. Za operacije na ovom zemljištu mogli su se upotrijebiti i pravci duž pomenutih puteva, preko planinskih grebena Kopaonika, Rogozne i Sokolovice. Uzanom dolinom rijeke Ibar, vezuje se Kosovo sa dolinom Zapadne Morave. Rijeka Ibar, na prostoru od Mitrovice do Raške, znatna je pre-

15 Isto, 599.

16 Isto, 600.

17 Isto, 601.

18 Isto, 605.

19 Isto, 603.

20 Isto, 14.

21 Isto, 31-32.

22 Isto, 596.

preka, i, u kišovito doba, teško se prelazila, sem po mostovima u Raškoj, blizu Mitrovice i u Mitrovici. Rijeka Raška, uz koju vodi put od Raške za Novi Pazar, neznatno je; ona teče usječenom dolinom. Operacije ovim pravcem vodile su se preko planinskih ogranaka, po objema stranama ove rijeke.²³

Opisujući nacinalnu i vjersku strukturu stanovništva, Vojin Maksimović, shodno tadašnjim prilikama, Bošnjake tretira kao Srbe-Muslimane i ističe da su prema srpskoj vojsci bili neprijateljski raspoloženi. U vezi s tim, on piše: „Stanovnici ove prostorije Srbi su, pravoslavni i muslimani, uz prilično jak procenat Arnauta. Kako Arnauti, tako i Srbi-Muslimani neprijateljski su bili raspoloženi prema nama i oni su, uglavnom, i dali otpor Ibarskoj vojsci. Jedan od važnih zadataka naših trupa bio je da razoružaju muslimane ovoga kraja. Mesna sredstva ovoga kraja nedovoljna su za ishranu jedne naše divizije i za najkraće vreme, jer je kraj siromašan.“²⁴

Na ovom prostoru karakteristični su Sandžački i Ibarski operacijski pravci. Sandžački operacijski pravac: Javor – Sjenica sa pomoćnim pravcem: Sjenica – Plevlja – Metaljka (granica Srbije). Ibarski operacijski pravac vezuje se na zapadu sa Limskom visoravni, koja je bila operacijski objekat Javorske brigade. Ova visoravan, zasebna je geografsko-strategijska cjelina; to je koridor, koji spaja Bosnu sa Starom Srbijom i Srbiju sa Crnom Gorom. Ističući geopolitički značaj Sandžaka, Vojin Maksimović piše: „Kao politički objekat, ova je prostorija, zajedno sa gornjim slivom reke Ibar, pod imenom 'Novopazarski sandžak', znatno dugo, posle okupacije Bosne od strane Austro-Ugarske zanimala spoljnu politiku Evrope, jer je austro-ugarska politika želela da i ovaj kraj okupira, te da na taj način postigne dva važna cilja: 1) konačno razdvojiti Srbiju od Crne Gore i sa ove strane obuhvatiti Srbiju i Crnu Goru i 2) da zauzećem Kosovske Mitrovice, kroz Sandžak, olakša ekonomsko nadiranje germanske rase ka Solunu i Maloj Aziji ('Levantski program').“²⁵

Put, koji je od Požege vodio preko Ivanjice i Javora za Sjenicu, bio je operacijski pravac Javorske brigade, koja je, silazeći u Sjeničko polje, ovladavala sredinom Limske visoravni da odatle razvije svoje operacije: 1) na sjeverozapad do bosanske granice, pravcem ka Plevljima; 2) preko Duge poljane ka Novom Pazaru, za vezu sa Ibarskom vojском; 3) ka Bijelom Polju, za vezu sa Crnogorcima.

Opisujući karakteristike ove geostrategijske cjelilne Vojin Maksimović piše: „Prolaznost ovoga kraja ograničena je samo na postojeći mali broj puteva; snabdevanje veće jedinice ovde bi bilo jako otežano, jer je kraj siromašan, te se mesnim sredstvima ne bi moglo pomoći, a zbog udaljenosti od železnice Užice-Stalać, komorsko doturanje potre-

ba iz pozadine, bilo bi teško i nepotpuno. Stanovništvo ovoga kraja mešovito je religioznog sastava, na jak otpor njegov nije se računalo.“²⁶

BOJ ZA SJENICU

Opisujući prilike za ovaj boj, Vojin Maksimović piše: „Dana 02.10.1912.godine u veče Javorska brigada prikupljala se na Javoru sa 4.pp II.poz.^{27*} i 3. prekobrojni pp na Troglavu. Dva odeljenja municijske kolone još nisu bila stigla u sastav brigade. Komunikacijski pravac brigade bio je srazmerno znatno dugačak i težak za saobraćaj, jer je put Ivanjica – Javor bio završen tek ovoga dana. Ovoga dana na turskoj strani puškarali su se seljaci Srbi sa Turcima i Arnautima. Saznalo se, da u Prijepolju ima 1.100 mustahfiza, u Plevljima 450 nizama, 1.800 mustahfiza, jedna brdska baterija dva poljska topa i četiri mitraljeza, na Kalipolju i Karaulama ima jedan bataljon redifa. Ishrana trupa naišla je na velike teškoće zbog administrativne nepripremljenosti; put od Požege do Javora, kojim je imao da ide dotur svih potreba, nije bio potpuno završen, vojne stanice u Požegi, Ivanjici, Arilju i Kušićima nisu imale skoro ništa od hrane, mada se planom koncentracije predviđalo da one imaju potrebne količine hrane i furaži. Vreme od 02.-05.10. upotrebljeno je za popunjavanje komore hranom i za popravku vojne spremne. Neprijatelj je pojačao neke svoje pogranične karaule sa po 20 – 30 vojnika (redifa), a neke napustio.“²⁸

U ponoć 05/06.10. od Vrhovne komande dobiveno je naređenje br. 5. u kojem je istaknuto da je Turskoj objavljen rat, što je naredbom saopšteno svim trupama. Brigadi je dato u zadatak da bude na Javoru i brani se, ako neprijatelj napadne, u isto vrijeme da izviđa ka Sjenici. U toku ovoga dana brigada je zauzela karaule od Trudova do Mešatlije. U cilju izviđanja upućene su izviđačke čete u četiri pravca, ka Sjenici. Od ovih četa dvije su naišle na jači otpor kod sela Prsule i Sulubine i zaustavile se.

Dana 07.10. vršeno je nasilno izviđanje i Turci su protjerani u pravcu Kladnice. Predstraže brigade bile su na turskom zemljištu na linijama: Leskovac – karaula Divlja Rijeka i Ogorijevac – Vojovo brdo.

U toku noći 07/08.10. Turci su: 1) napustili Kalipolje i pogranične objekte koji su od strane Javorske brigade odmah zauzeti i 2) ka Sjenici odselili i stanovništvo iz sela bilzu granice, duž puta Javor – Sjenica. Predstraža brigade ovoga dana zanočila je na liniji: Brezje – Leskovac – Divlja Rijeka.

Dana 09.10. Turci su napali na desno krilo predstražnog rasporeda, ali je napad odbijen.

Dana 10.10. Javorska se brigada grupisala na turskom zemljištu. U 08.30 od Vrhovne komande dobiveno je naređenje br. 119 da se odmah

23 Isto, 37-38.

24 Isto, 38.

25 Ibid.

26 Isto, 37-39.

27 * Pješadijski puk drugog poziva (prim. Dž.N.).

28 Isto, 152-153.

napadne i zauzme Sjenica. Kako su Turci i ovoga dana napli na predstražu, ova je pojačana i napad je do 11.00 odbijen.

Nastupanje ka Sjenici otpočelo je u 13.15 u dvije kolone. Lijeva je izbila na Kanjevicu, gdje je došla pod unakrsnu vatru. Brzometna baterija otvorila je vatru istočno od Kanjevice i ubrzo učutkala tursku artiljeriju. Pojačana u svome prvom borbenom redu, produženjem lijevog krila sa dva bataljona, lijeva kolona je preduzela nastupanju, i, oko 18.30 došla do rijeke Vape.

Desna kolona, sa dva predstražarska bataljona, koji su bili razvijeni, zbog borbe, na predstražnom rasporedu, nastupala je borbenim poretkom preko Grede i Brezja, sa rezervom pozadi lijevog krila.

Oko 17.00 ova kolona stigla je na rijeku Vapu. Eskadron konjice uveče je dospio do sela Štavlja, gdje je i zanoćio.

U 20.00 komandant Javorske brigade naredio je lijevoj koloni da izvrši noćni napad, koji je i pokušao sa tri bataljona, no, nije uspio. Kako je desna kolona, oko 10.00, zauzela bez borbe Lupoglav, to je veći dio snage lijeve kolone 11.10. do 04.00 prikupljen na Lupoglavu, a pet četa ostale su prema Velikom Dubniku.

Dana 11.10. prijepodne, 3. prekobrojni pp potpomognut vatrom brzometne baterije sa Lupoglava zauzeo je Šušaru, posle čega je nastavio napad na turski položaj, na Radišića Brdu, potpomognut vatrom brzometne baterije i napadom dva bataljona 4.pp II.poz., poslije slabog otpora, u 12.00 zauzeo je Radišića Brdo.

U 12.00 javili su se palramentari (pregovarači) pitajući za uslove pod kojima se Sjenica može predati. U 14.00 Sjenica se predala. Javorska brigada zanoćila je u Sjenici sa obezbeđenjem. Turci su odstupili ka Pešteru, Dugoj Poljani i Prijepolju.

Turske snage bile su sastava: 2. bataljon 60.nizamskog pp (iz Plevlja) i oko 2.000 redifa i mušstahfiza.

Gubici Javorske brigade: 17 poginulih, 90 ranjenih i 96 nestalih.

Turski gubici: 54 poginulih, 80 zarobljenih, znatan broj ranjenih.

Ratni plijen Srpske vojske: jedna zastava, 19 topova, 4 merzera i znatan broj pušaka, municije i šatora.

NOVOPAZARSKA OPERACIJA

Turci su 04. oktobra napustili svoju pograničnu karaulu kod Raške, a 05. oktobra objekte pozadi ove karaule.

U noći 05/06.10.1912.godine Vrhovna komanda saopštava da je objavljen rat Turskoj i naređuje: „Ibarska vojska 06. oktobra u 06.00 časova da pređe granicu, da nastupa i zauzme Novi Pazar; po zauzeću Novog Pazara spremi ga za odbranu i jedan združeni odred uputiti Mitrovici, a na Jošanicu

i Dahojeviće odeljenja za obezbeđenja. U Novom Pazaru sačekati dalje naređenje“.²⁹

Dana 06.10. Ibarska vojska prešla je granicu i otpočela nastupanje ka Novom Pazaru u tri kolone. *Desna kolona*, pod komandom generalštabnog potpukovnika Nikolajević Milivoja, dejstvovala je od karaule Kuti, pravcem Glavač – Sokolovica - Đurđevi Stubovi - Novi Pazar, sa zadatkom da napadne Turke kod Novog Pazara sa sjeverozapada. *Srednja kolona*, pod komandom inžinjerijskog potpukovnika Jovanović Andrije, nastupala je dolinom rijeke Raške, ka Novom Pazaru, na frontu utvrđenog položaja. *Lijeva kolona*, pod komandom pješadijskog pukovnika Janković Mihajla, nastupala je vododjelnicom između rijeka Ibar i Raška, preko zagraničnih objekata i Visine, ka Novom Pazaru, sa zadatkom da napadne jugoistočni front. Tokom kretanja za osiguranje isturene su dvije čete, najprije dolinom Ibra, a potom u pravcu Koma i Vinogora. Ovoj koloni marševski cilj bio je linija selo Cokovići - greben Debeljak. Komora za snabdijevanje je ostala u Raškoj, a ka Novom Pazaru i Sjenici upućene su konjičke patrole.³⁰

Dana 08.10

Nastupanje Ibarske vojske prema Novom Pazaru izvršeno je 08.10. u tri kolone.

Lijeva kolona otpočela je nastupanja u 05.00 i bez zadržavanja, u 15.45, izbila sa glavnom na Vinorog, gdje je zanoćila, sa desnom pobočnicom na Grabu, a lijevom isturenom ka Hanu Rogozni. Pošto se 08.10. vrijeme stabilizovano, između lijeve i srednje kolone uspostavljena je veza heliografima. Osim toga, istoga dana je uspostavljena i relejna veza između ovih kolona. Na taj način je preko srednje kolone ostvarena veza sa desnom kolonom.

Srednja kolona nastupala je u borbenom poretku. Nastupajući bez prepreka, srednja kolona je, oko 16.00 stigla na Javorsku Rijeku, sa glavnom snagom na desnoj obali Raške, gdje je zanoćila pod zaštitom prednjih dijelova, prema Novom Pazaru i u pravcu lijeve kolone. Na desnoj obali Raške (na padini planine Sokolovica), zanoćio je jedan bataljon koji je ovoga dana pridodat srednjoj koloni. Nastupanje srednje kolone ovoga dana bilo je vrlo obazrivo i sporo, čemu uzrok treba tražiti u prethodnim dvodnevni borbama, zamorenosti i utisku dobivenom od dotadašnjih turskih prepada, kao i teškom terenu. Da bi pobudio vojnike na brže kretanje, komandant Ibarske vojske, lično je došao kod srednje kolone i naredio energičniji pokret i rad.

Desna kolona bila je usamljena i istaknuta. Stoga je njen komandant riješio da u toku 08.10. ostane gde je i bio, obezbjeđujući se što bolje i čekajući da srednja kolona dođe na liniju lijevog odreda

29
30

Isto, 136.
Isto, 136-137.

njegove kolone. Toga dana desna kolona dobila je vezu sa srednjom kolonom i sa komandantom Ibarske vojske preko ordonansa. Pokušaji heliografisanja iz desne kolone sa srednjom kao i sa Raškom, nisu uspjeli.

Na desnom krilu desne kolone od jutra se vodila jaka borba, koja je trajala do mraka. Opisujućio je, Vojin Maksimović piše: „Neprijatelj je energično nadirao prema desnom odredu na Vidniku i djelstvovao artilerijom sa Đurđevih Stubova, zbog toga je odred pojačan jednom četom iz glavnine leve kolone. Kako se u mrak 08.10. već jasno ispoljilo, da se na Vidniku bije odsudno, međutim održavanje Vidnika bilo je vrlo važno po dalje nastupanje ka Đurđevim Stubovima, to je komandant desne kolone odlučio da svoje desno krilo pojača do tri bataljona, a levo da ostane sa jednim bataljonom i poljskom brzometnom baterijom. Desna kolona održala se 08.10. na položajima koje je zauzela 07.10.“³¹

Opća rezerva vojske zanočila je kod sela Glušci, pozadi rezerve srednje kolone. Štab Ibarske vojske prešao je ovoga dana iz Raške u Glušce i tu zanočio.

U 20.00 komandant Ibarske vojske izdao je dispoziciju za 09.10.: „Neprijatelj se povukao u novopazarski utvrđeni logor. Sve tri kolone 09.10. od 07.00 da energično nastupaju u cilju opšteg napada na Novi Pazar, održavajući međusobnu vezu i potpomažući se. Leva kolona da obezbedi bok od Mitrovice. Opšta rezerva nastupat će za srednjom kolonom; zavojište, u početku boja, kod sela Glušci; komandant vojske biće, u početku, kod srednje kolone; municiju popuniti i hranu izdati u toku noći.“³² Prema Vojinu Maksimoviću: „Neuspjeh slabe srednje kolone 06. i 07.10. imao je po Ibarsku vojsku teže posledice, no što bi trebalo. Na ovome primeru jasno se prikazuje: 1) Nepripremljenost našeg komandnog elementa za samostalan rad i kooperisanje pri nastupanju u nekoliko neporedanih kolona; 2) Slaba organizacija veze između kolona na ispresecanom terenu; 3) Slabost srednje kolone poslužila je kao osnova za razvoj njenog neuspjeha. Energično držanje komandanta ove kolone pomoglo je održanju reda i vaspostavljanju nastupne sposobnosti kolone; 4) Obrazovanje opšte rezerve pozadi srednje kolone umesno je bilo, samo je to trebalo uraditi još 06.10; 5) Kod desne kolone dugo se bori desni odred protiv neprijateljske jake snage, a ne pojačava se dovoljno bragovremeno, zbog toga je bila opasnost da se izgubi Vidnička kosa; 6) Srednja kolona, više pod moralnim utiskom prvih neuspješnih borbi, 08.10. nastupa sporo; 7) Neprijatelj, brojno, nije bio ni približno tako jak da je cela divizija morala izgubiti dva dana od nastupanja i 8) Ostajanjem desne ko-

lone na istaknutim položajima u toku 06. i 07.10. pravilno je bilo, mada ova kolona nije bila onako jako napadana kao srednja kolona.“³³

Dana 09.10.

Lijeva kolona je sa svojom prethodnicom krenula sa Vinoroga u pravcu Debeljaka i Mokričkom položaju. Dvije čete sa dva brdska topa ostavljene su na Vinorogu za zaštitu pozadine, jedna četa na Grabu, za vezu sa srednjom kolonom i za obezbjeđenje pozadine, dvije čete sa dva brdska topa, kao desna pobočnica prema selu Cokovići; konjica je upućena ka Hanu Rogozna, na put koji iz Mitrovice vodi Novom Pazaru. Ova kolona stupila je u borbu oko 10.00. Vojin Maksimović piše: „Neprijatelj se držao na levoj obali Izbičke reke, i, u isto vreme, polazio je napred da posedne greben Debeljak. Prethodnica leve kolone (5.prekobrojni pp) razvila se i susrela na Debeljaku sa neprijateljem, koji se oko 12.00 povukao ka Podbijelju; njegova artilerija iz Mokričkih utvrđenja tukla je Debeljak, (gde je ranjen i komandant 5. prekobr. pp). Brdska baterija, koja se razvila na Debeljaku otvorila je vatru protiv neprijateljske artilerije. Oko podne smenjen je komandant leve kolone pukovnik Mihajlo Janković zbog bolesti, za komandant ove kolone komandant Ibarske vojske odredio je komandanta artilerije potpukovnika Čedomira Markovića. Po ovladavanju Debeljakom, leeva se kolona razvila protiv Mokričkih položaja. Oko 15.00 na celoj liniji vođena je jaka borba. Desno krilo nastupilo je ka Podbijelju, koji je u 16.00 zauzet. Pred mrak neprijatelj je napustio Mokrička utvrđenja i povukao se u varoš. Veza sa srednjom kolonom postignuta je oko 10.00.“³⁴

Srednja kolona u 07.00 otpočela je nastupanje borbenim poretom. Odmah je pojačana jednim bataljonom iz opšte rezerve. Vojin Maksimović piše: „Na desnom krilu, levom obalom Raške, nastupao je bataljon 12.pp sa dva brdska topa i odelenjem ustaša^{35**}, pravcem sa Sokolovice preko Visa iznad sela Blaževa za napad na neprijateljski položaj kod Dublja. Levo krilo, 3.bataljon 11.pp sa poljskom baterijom, razvijalo se za napad preko sela Cokovići na centar neprijateljskog položaja. Rezerva (jedan bataljon i jedna poljska baterija) nastupala je za sredinom kolone, dolinom reke Raške. Oko 08.00 borba je otpočela na levom krilu prema Cokovićima, baterija levog krila uspešno je potpomagala napad svoje pešadije. Oko 11.00 borba se razvila na celom frontu. Oko 13.00 zauzeta je kosa Cokovića; neprijatelj se povukao na poslednju liniju odbrane Novog Pazara, Mokricu i Podbijelje. Desnokrilni bataljon 12.pp u nastupanju potpao je pod unakrsnu neprijateljsku vatru sa Dublja i sa

31 Isto, 143.
32 Isto, 143-145.

33 Isto, 143-145.
34 Isto, 145-146.
35 ** Ustanika (prim. Dž. N.).

Đurđevih Stubova i imao znatne gubitke, borio se do 15.00, bez pomoći svoje artiljerije, posle toga vremena potpomagala ga je poljska baterija sa levoga krila, ali bataljon nije mogao dalje nastupati. Treća poljska baterija (iz rezerve) stupila je u borbu kod sela Blaževa, bez znatnoga rezultata, jer nije mogla tući utvrđenje na Dublju, čija je artiljerija branila pristup iz doline Raške. Oko 15.00 kada je baterija od Glušačkog položaja izašla na podesan položaj i za kratko je vreme učutkala neprijateljsku artiljeriju na Dublju, cela srednja kolona tada pođe uspešno unapred. U cilju jačeg artiljerijskog dejstva primaknuta je bila i haubička baterija, koja nije pre mraka izašla na položaj. Gradska baterija (dva dugačka topa 12 cm) stigla je do Raške drumom, oko 02.00 10.10. Levo krilo srednje kolone, znatno odvojeno od desnog krila, doprlo je pred veće do iznad varoši u pozadinu Mokračkih utvrđenja. Desnokrilni bataljon ostao je prema Dublju. Bataljon iz rezerve popunio je prazninu u dolini Raške između desnog i levog odseka srednje kolone.³⁶

Desna kolona. U toku noći 08/09.10 poljska baterija lijevog odsjeka promijenila je položaj za naprijed da bi uspešno mogla tući položaje na Đurđevim Stubovima. Desni odsjek bio je pojačan 09.10. izjutra i činio je $\frac{3}{4}$ snage desne kolone, no, on je bio bez artiljerije. Komandant kolone bio je kod lijevog odsjeka. Vojin Maksimović piše: „U 08.00 neprijateljska artiljerija sa Đurđevih Stubova otvorila je vatru protiv delova desne kolone. Poljska baterija desne kolone otvorila je vatru protiv Đurđevih Stubova i jako otežavala dejstvo neprijateljske artiljerije. U toku noći 08/09.10. od komandanta Ibarske vojske dobiveno je naređenje za rad 09.10. Prema ovome naređenju, komandant desne kolone naredio je da levi odsek vrši demonstrativan napad protiv Đurđevih Stubova, da bi se olakšao napad desnog glavnog odseka. Komandant levog odseka može upotrebiti jednu četvu 12.pp III.poz. za osiguranje desnog krila. Desni odsek, tri bataljona sa mitraljeskim odelenjem, vod konjice i vod bolničara da napadnu kosom na desnoj obali reke Deževe, za obilazak Novog Pazara sa zapadne strane. Ovaj je odsek u 13.30 stupio u jaku borbu, koja je trajala do mraka i završila se odstupanjem neprijatelja, na koga je jako desjtvovala mitraljeska vatra. Levi odsek dejstvovao je artiljerijskom vatrom; prednje čete zauzele su Magareće brdo. Desni odsek uspešno je nastupao i približio se Đurđevim Stubovima. Opšta rezerva i Štab Ibarske vojske zanoćili su ispred sela Glušci.“³⁷

Komandant Ibarske vojske je 09.10. od Vrhovne komande dobio depešu br. 82, u kojoj se obavještava o uspješnom nastupanju na cijelom frontu i završava sa: „Ibarska vojska ne sme i dalje da izostane. Šumadija treba da čuje i za njena junačka

delu. NJ.V. Kralj Petar I poziva Šumadince da složno navale na neprijatelja i što pre osvoje Novi Pazar“.³⁸ Povodom ove depeše komandant Ibarske vojske je izdao dispoziciju za 10.10. naređujući, da se u 07.00 produži napad i zauzme Novi Pazar. Uz ovu dispoziciju priložena je i naprijed navedena depeša Vrhovne komande. Vojislav Maksimović piše: „Oko pola noći komandantu Ibarske vojske prijavilo se šest izaslanika građanstva Novog Pazara koji su ponudili predaju varoši. Neznatan deo turskih trupa pod zaklonom mraka odstupio je dolinom Jošanice ka Peći, deo redifa i Arnauta razbegoše se. Ostala je samo naoružana organizovana odbrana od meštana Novopazaraca. Za 10.10. naređeno je da se preduzme napad bez naročitog naređenja komandanta Ibarske vojske, jer je varoš ponudilo predaju. Sem toga, naređeno je posjedanje varoši Novog Pazara i okoline: *Leva kolona*, ostavlja jednu četvu na Vinorogu, a odred sa Vinoroga upućen je ka Hanu Rogozni, a po jedna četa ka Cokoviću i na Inogošu. Glavnina kolone na liniji: Debeljak – Česme – Brđani Han; *Desna kolona*, dva batajona sa brzometnom baterijom postavila je za osiguranje od strane Sjenice i doline Jošanice sa jednom četom na Đurđevim Stubovima. Ostatak kolone kod kasarne kao i *Srednja kolona* i *opšta rezerva*“.³⁹

Trupe su bez otpora ušle u Novi Pazar do mraka 10.10. Odmah je preduzeto razoružavanje stanovništva Novopazarskog sandžaka.

Gubici Ibarske vojske u borbama 06. do 10.10.: dva oficira poginula i osam ranjenih; 116 podoficira i vojnika poginulih i 435 ranjenih; nestalih tri vojnika. Ukupno 564.

Turski gubici: oko 300 poginulih i 700 ranjenih.

Ratni plijen Srpske vojske: jedna zastava, šest krupovih topova, 10 lahitovih topova, 33 merzera i veći broj starih topova, preko 9.000 pušaka i preko 10 miliona puščanih i revolverskih metaka.

Dana 11.10. primljena je depeša – naređenje Vrhovne komande, kojom se pohvaljuje Ibarska vojska za uspjeh i naređuje se slanje odreda ka Mitrovici u duhu već izdate direktive.

Prema izveštaju komandanta Ibarske vojske „neprijateljske snage bile su jačine: 3,5 nizamska tabora, jedna brdska brzometna baterija, četiri do pet bataljona redifa, znatan broj dobrovoljaca, kao i izvesne redifske jedinice iz Sjenice, Berana, Peći i Đakovice. Komandant Ibarske vojske cenio je snage neprijatelja na oko 12.000 borca sa 10 topova ‘ostragana’“.⁴⁰

U zaključnim razmatranjima Vojin Maksimović, o ovoj operaciji, ističe:

„Novopazarska operacija Ibarske vojske tip je operacije po planinskom zemljištu, naseljenom fanatiziranim neprijateljskim stanovništvom. Odnos

36 Isto, 146-147.
37 Isto, 147-148.

38 Isto, 148.
39 Isto, 148-149.
40 Isto, 149-150.

naših trupa, u ovim prvim borbama, ističe se odlika mase (3/4) iz II poziva, slabije opremljeni i sa slabijim starešinskim kadrom; ovo poslednje bilo je od uticaja i na držanje trupa u borbama, koje su bile prve posle toliko godina, od rata 1885. godine. Organizacija nastupanja sa tri kolone pravilna je. Grupisanje snaga bilo je suviše jako kod leve kolone, naročito kada se ima na umu težak teren, po kome je ona imala da nastupa i potreba, da srednja kolona održava vezu sa krilnim kolonama i da nastupa najudobnijim pravcem. Pridavanje poljske artiljerije krilnim kolonama bilo je nezgodno, jer se ona tamo nije mogla ni kretati: iz leve kolone vraćena je poljska baterija, ili je imala vrlo sporo (u desnoj koloni). Krilne kolone u planinskoj vojni, kada imaju da nastupaju po rđavim putevima moraju imati brdske artiljerije, a poljska se artiljerija pridaje kolonama, koje maršuju po odgovarajućem lakšem zemljištu, po kome vode kolski putevi. U svakom slučaju, desna kolona trebala je da ima još i jednu brdsku bateriju, koja bi mogla pratiti pešadiju (desnog odseka na Vidiku) i olakšati joj situaciju. Rđava veza između kolona 6. 7. pa i 8.10. imala je za posledicu, da su kolone radile nezavisno jedan od druge. Ova okolnost bila je uzrok, da je desna kolona ostala, inače potpuno umesno, u toku 6., 7 i 8.10. na svome mestu i istrajala, što je nesumljivo moralo uticati na neprijatelja, da se povuče dolinom reke Raške, posle ovoga uspeha. Vraćanje leve kolone 07.10. iza Visine, ka Raškoj, što je zajedno sa povlačenjem srednje kolone izazvalo paniku u Raškoj i dalje, nije bilo opravdano. Leva, najjača kolona (10 bataljona) mogla je uputiti dva bataljona 11. pp neposredno u desni bok neprijatelja koji nadiraše protiv srednje kolone, a glavnina leve kolone svojim daljim nadiranjem preko Debeljaka ka Novom Pazaru izvršila bi svoj zadatak. Ovako su uzaludno izgubljena dva dana i napravljena panika u pozadinu (čak do Kraljeva).⁴¹ Što se tiče odnosa snaga koje su učestvovala u borbama ispred Novog Pazara, „turski podatci slažu se u tome, da regularnih turskih trupa uopšte nije bilo. Do 03.10. u Novom Pazaru bila su dva nizamska bataljona 20. divizije, koji su 03.10. upućeni na crnogorsku granicu, pošto je ova divizija udeležovala protiv Crne Gore. Za odbranu Novog Pazara bio je formiran dobrovoljački odred, 1.500 bašibozuka naoružanih raznovrsnim puškama. Ovi dobrovoljci imali su dnevno po 7,5 turskih groša plate. Od artiljerije odred je upotrebio nekoliko starih sporometnih topova. Ovim odredom komandovao je predsednik opštine Novog Pazara Arif Komadina, koji je poginuo 09.10. u borbi na Debeljaku. Komandovanje ovakvim odredom bilo je po sve primitivno. Veći broj bašibozuka posle završene borbe razilaze se, u noć svojim kućama.

41 Isto, 150-151.

Ovim su se dobrovoljcima pridruživali i meštani muslimani iz sela u blizini granice, tako, da je ukupno moglo biti oko 3 – 4.000 naoružanih ljudi, obveznika Novopazarskog redifskog puka i dobrovoljaca. Komandant Ibarske vojske cenio ih je na oko 10 - 12.000 boraca. Ako bi se ovi turski podatci uzeli kao tačni, onda se operacija Ibarske vojske protiv Novog Pazara mora smatrati kao spora, a snaga Ibarske vojske znatno jača no što je trebalo da bude.⁴²

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Zauzećem Novog Pazara stvorena je osnovica za dalje nastupanje Ibarske vojske u susret Crnogorcima, u pravcu Peći. Ova operacija izvršena je tokom narednih dana. Ibarska vojska se u istom sastavu, sa kojim je operisala protiv Novog Pazara, 12.10. uputila iz Novog Pazara za Mitrovicu.⁴³

Nakon Kumanovske bitke, izdata je naredba za gonjenje, u kojoj se personal I armije obavještava da je Sjenica zauzeta. Za 12.10. komandant I armije izdao je zapovijest br. 140 koja glasi: „Neprijatelj je juče potisnut na celom frontu od s. Lopate – D. Konjare – Zebnjak – Klečovce i povukao se sa velikim gubitcima izgubiv 18 topova i 10 mitraljeza. Naša II armija dospela je do Crnog Vrha na Ovčem polju. Sjenica je pala. Naređujem...“⁴⁴

Planirajući daljnje proširenje teritorije, Vrhovna komanda 30.09.1912. godine izdaje direktivu broj 453, u kojoj komandantu III armije, naglašava: „Po dosadašnjim izvještajima vrlo je verovatno, da ćete imati protivu sebe samo slabija odelenja Turske vojske i gomile Arnauta. Verovatno je da će pogranični Arnauti biti za sada mirni, a docnije vladace se prema prilikama. Bude li uspeha na našoj strani biće neutralni i obratno. Za naš dalji rat vrlo je značajno, da ih imamo za sebe, i da ih, stoga, treba štedeti i smatrati kao prijatelje, dokle to budu svojim vladanjem zasluživali“⁴⁵

Pord toga, Vrhovna komanda je 24.10.1912. godine, depešom br. 621, naredila: „1) Da Javorska brigada što pre i što bolje utvrdi Sjenicu i spremi je za odbranu; 2) Da Ibarska se vojska vrati iz Peći u Mitrovicu i da se Novi Pazar što bolje utvrdi i spremi za odbranu i 3) Da komandant mesta u Prištini što bolje utvrdi Prištinu i spremi je za odbranu. Ovo naređenje posledica je izveštaja da Austro-Ugarska koncentriše trupe prema granici Srbije, u cilju verovatne presije za obustavljanje neprijateljstava prema Turskoj.“⁴⁶

Dana 26.10.1912. godine, Vrhovna komanda

42 Isto, 151-152.

43 Isto, 286.

44 Isto, 229.

45 Artiljerijski pukovnik Vojin Maksimović, Istorija ratne veštine – Rat Srbije sa Turskom 1912.-1913. godine, predavanja 1927-28 na Prvoj godini Više škole vojne akademije, Autografska radionica Vojne akademije, Beograd, 1925/26, 117.

46 Isto, 355.

dobila je izvještaj od nadzornog oficira pograničnog reona iz Beograda o vojnim pripremama Austro-Ugarske u Bosni i Sremu.⁴⁷

OSTALA ZAPAŽANJA

Tokom vojnih operacija Srpske vojske nisu bili pošteđeni ni vjerski objekti. Tako, npr., kada je komandant Moravske divizije sa svojim štabom prošao kroz Kumanovo, pored jedne džamije, pionirska četa moravskog pionirskog polubataljona vraćena je sa začelja lijeve divizijske kolone i porušila ovu džamiju. Tom prilikom poginuo je turski oficir sa nekoliko Albanaca, sa kojima se bio zatvorio u džamiju.⁴⁸

Ratom sa Turskom, Srbija je ostvarila zavjetnu misao tolikih pokoljenja: „Osvećeno je Kosovo; oslobođena su iz vekovnog turskog ropstva braća u Staroj Srbiji i Mačedoniji; postignuta je veza sa Crnom Gorom; na jugu su, bez malo, dostignute granice Dušanove države. Mada nije postignut izlaz na Jadransko more, i pored uložene napore, krvi i materijalnih žrtava, Srbija je ipak mogla, uglavnom, biti zadovoljna rezultatom rata. Na Kumanovu je, najzad, zadovoljena i ona davnašnja želja našeg naroda, za osvetom Kosova, jer, na Kumanovu je Kosovo, zaista, osvećeno. Turcima smo kod Kumanova zadali taj udarac koji ih je onesposobio za dalju vladavinu nad našim zemljama: Starom Srbijom i Mačedonijom. U Austro-Ugarskoj prva vest o našoj pobjedi na Kumanovu primljena je sa neverovanjem. Kada je ova pobjeda postala svršenim činom ona je, u vrhovima državne uprave Dvojne Monarhije, izazvala veliku nelagodnost i razočarenje u sopstvenu politiku neutralnog držanja u Balkanskom ratu. Tadašnji inspektor Austro-Ugarske vojske, đeneral Konrad fon Hecendorf (koji je u 1991. godini smenjen sa položaja NGŠ zbog suviše agresivnog uticaja na ministra spoljnih poslova u cilju da Monarhija što pre silom rasčisti situaciju sa Italijom i sa Srbijom), odmah je posle Kumanovske bitke, 15.10.1912. godine, predao Caru svoj vojno-politički esej, izlažući da je pobjedom srpskog oružja kod Kumanova stvoren obrt u stanju prilika na Balkanu, te da su nastale prilike, koje je on još ranije predviđao: da Austro-Ugarska, u svome sopstvenome interesu, mora energično što pre intervenisati na Balkanu u korist održanja Turske i time sprečiti nagli porast snage Srbije i njenog prestiža kod Južnih Slavena Monarhije. Posle tri nedelje od ovoga eseja Hecendorf je ponovo postavljen za načelnika Glavnog Đeneralštaba austro-ugarske oružane sile, čime je sa

najvišeg mesta u toj državi, dato priznanje ovom đeneralu na njegovu neprekidno nastojanje da se Srbija, kao opasni rival Austro-Ugarske monarhije mora što pre slomiti“.⁴⁹

U zajedničkom ratu protiv Turske, Vrhovna komanda na Vardarskom vojištu pripadala je Srbiji, jer je na tom vojištu dejstvovala glavna srpska vojska, koja je bila brojno jača od bugarske vojske.⁵⁰

Nakon završetka rata, Srbija se morala povući sa Jadranskog mora „ekonomski zatvorena i ograđena od mora Arbanijom, koju su evropske sile rešile da stvore nezavisnu“.⁵¹ Srpska politika ovo je smatrala „nepostignuti ratni cilj koji nam je trebao da obezbedi slobodan život, to smo morali sebi pribaviti kompenzacije za izgubljeni izlaz na Jadransko more i za teritoriju u vezi ovog izlaza. Ovu nam je kompenzaciju nudila samo dolina Vardara sa železničkom magistralnom kojom je sada mogla biti upućena naša trgovina na grčki Solun. Naše pravo na ovu našu životnu arteriju bilo je istorijski opravdano, a njega smo još sankcionisali i našim pobjednim oružjem“.⁵²

Što se tiče Bugarske, ona „nezavršivši svoj glavni ratni cilj, potpuno razbijanje turske vojske na Čatalđi, pri tom, iscrpljena vojnički, počinje menjati kurs svoje politike“.⁵³

U drugoj polovini aprila 1913. godine „primećene su življe vojničke mere Austro-Ugarske u Bosni, na delu prema granici pređašnjeg Novopazarskog sandžaka; tamo Austrijanci hvataju naše patrole, koje su i ranije prolazile zemljištem, koje Austrijanci drže“.⁵⁴

Raspoloženje „Arnauta u Ljuši, Dukađinu i Hasu nije bilo u korist našu, te se stoga još uvek moralo dobro paziti na ovoj strani i za tu svrhu morao je biti ostavljen izvestan deo snage. Arnauti iz Maće mogli su svakog časa preduzeti napade.“⁵⁵

LITERATURA

1. Vojna enciklopedija, Beograd, 1975.
2. Vojni leksikon, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1981
3. Art. puk. Vojin Maksimović, Istorija ratne veštine – Rat Srbije sa Turskom 1912.-1913. godine, predavanja 1927-28 (25-26) na Prvoj godini Više škole vojne akademije, Autografska radionica Vojne akademije, Beograd, 1925/26.

47 Isto, 358.

48 Isto, 231.

49 Isto, 595 i 228.

50 Isto, 23.

51 Isto, 591.

52 Ibid.

53 Ibid.

54 Isto, 593.

55 Isto, 594.

Nasuh el-Matrakči ibn Karadžoz ibn Abdulah el-Visokavi el-Bosnevija (16. stoljeće) istaknuti je historičar, matematičar, geograf, kartograf, kaligraf, ratnik, mislilac, pisac i umjetnik i kao takav se pojavljuje u turskoj seriji Sulejman Veličanstveni.

BOŠNJAČKI LEONARDO DA VINČI

Egida: Nasuh el-Matrakči ibn Karadžoz ibn Abdulah el-Visokavi el-Bosnevija (16. stoljeće) istaknuti je historičar, matematičar, geograf, kartograf, kaligraf, ratnik, mislilac, pisac i umjetnik. Naše je gore list, tačnije, porijeklom iz Visokog. Poznat je pod imenom *Matrakčija*- zbog igre *matrak* koju je izmislio, što u turskom jeziku znači *nevjerovatno*, te stoga i njegov nadimak znači *onaj koji igra* (koji je izmislio) *nevjerovatnu igru*. Matrak je takmičarska igra sa palicom, nazvanom *labut* ili *batina*. Svrha ove raširene igre bio je trening ili priprema za rat. Njegov otac i djed bili su, također kao i on, državnici toga doba. Nakon što je regrutovan u Rumeliji od strane osmanskih skauta doveden je u Istanbul gdje je služio nekoliko sultana i tu postao nastavnik u Sultanovoj školi.

PRVI VEZIR

Dekretom (1529.) sultana Sulejmana Kanunija proglašen je glavnim vitezom njegovog doba, neusporedivog sa cijelim Carstvom u sferi umjetnosti ratovanja i metodama korišćenja koplja. Radio je na inženjerskim aspektima proizvodnje oružja demonstrirajući svoj talent kao mašinski konstruktor kada je konstruisao pokretnu tvrđavu napravljenu od papira za proslavu i obilježje sinova sultana Sulejmana na Sultanahmed Atmejdanu na 21. juni, 1529. godine. Prema njegovom opisu svaka tvrđava je imala pet kula i četiri kapije. Zidovi su bili dekorisani, topovi i puške su bile montirane na zidove i svaka je kula sadržavala šezdeset naoružanih

Dekretom (1529.) sultana Sulejmana Kanunija proglašen je glavnim vitezom njegovog doba, neusporedivog sa cijelim Carstvom u sferi umjetnosti ratovanja i metodama korišćenja koplja.

muškaraca. Tvrđave su napredovale jedna prema drugoj iz suprotnih smjerova arene. Kada bi se otvorila prva kapija, vojnici sa mačevima bi izlazili, a pratili bi ih vojnici sa buzdovanima u drugom redu, naoružani vojnici sa mačetama i bijelim kapama u trećem redu i na kraju strijelci iz četvrte kapije. Prateći ovaj uspjeh 1529. Nasuh Matrakči je završio svoju knjigu od pet poglavlja *Tuhfat al-Ghuzât* na temu umjetnost korišćenja i pravljenja oružja. U ovom ilustriranom radu on piše o strijelama, lukovima, mačevima i buzdovanima, i daje informacije o vojnim taktikama i konjici. Također spominje ratne igre, vojnu obuku, prakse i jahačke vještine sa praktičnim referencama za pripadnike konjice. U jednoj od ilustracija za knjigu nacrtao je svoje pokretne kule.

Uzeo je u svoje radove par ekspedicija i skica ili bar nacрта gradova za svoj dokumentarni crtani rad iz stvarnog života. Nacrtao je reljefne mape za svoj rad *Bayân-i Manâzil-i Safar-i Iraqayn-i Sultan Süleyman Khan*. Ova knjiga sadrži detaljne informacije o sultan Sulejmanovoj prvoj ekspediciji protiv Safavidskog Irana između 1533. i 1536. godine. Matrakčijine ilustracije prikazuju svako mjesto gdje se kraljevska armija ulogorila tokom ekspedicije. Opisao je svaki grad posjećen na ruti od Istanbula do Bagdada preko Tabriza uključujući one gradove koje su držali Safavidi.

OD HISTORIČARA DO MATEMATIČARA

Godine 1520. Matrakči je počeo svoju karijeru kao historičar tako što je napisao prijevod s arapskog na turski, poznatu Et-Taberijevu zbirku hadisa *Târih al-Rasûl wa al-Mulûk*. Naslov ovog prijevoda je *Madžma' al-tawârikh*. Prijevod sadrži tri velika toma. Također je napisao turski dodatak ovom prijevodu kao četvrti tom. Ovo uključuje i historiju Osmanlija od njihovog početka do 1551. godine. Danas imamo prepise od perioda koji se tiče Bajazida II, Selima I i Sulejmana I, kao što su *Ta'rih-i Sultan Bâyezid wa-Sultan Selim*, iscratni *Ta'rih-i Sultan Selim*, iscratni *Ta'rih Sultan Bayezid*, iscratni *Bayân-i Manâzil-i Safar-i Iraqayn-i Sultan Süleyman Khan*, (također poznat i kao *Majmua'-i Manazil*) (1537.), *Sulejmanija* (između godina 1520. -1537.), *Fath-nâme-i Karabughdan* (1538), iscratni *Ta'rih-i Feth-i Shiklos wa Estergon wa Istolnibelgrad* (sadrži godine između 1542-1543), i drugi dio Sulejmanije (sadrži godine 1543-1551). Konačno 1550. uz podršku Rustem Paše, poznati Veliki Vezir Sulejman, napisao je drugu verziju Taberijeve zbirke *Djâmi' al-tawârikh* kao sažetak originala. Dio jedne velike zbirke *Djâmi' al-tawârikh* sadrži događaje vladavine Sulejmana do 1561.g, koja je posvećena

Rustem-paši lično.

Na polju matematike Matrakči piše dvije knjige na turskom s ciljem olakšanja posla službenicima sultanovog vijeća i državnih računovođa. Ove dvije knjige su važne u shvatanju razvoja turskog jezika na nivo koji je dovoljan za korišćenje kao matematičkog jezika. One su također važne u sljeđenju historije osmanskih rješenja matematičkih problema za računovođe. Matrakči

Kao član administracije Nasuh, se sprijateljio sa Sulejmanom Veličanstvenim na mnogim kampanjama i pažljivo je bilježio događaje i ilustrirao gradove i luke osvojene od strane Osmanlija. Iscrtao je slike svakog velikog grada gdje se armija zaustavljala ili prolazila. Nasuh Matrakči se može porediti sa Leonardom da Vinčijem.

je napisao svoju prvu knjigu *Jamâl al-Kuttâb wa Kamâl al-Hussâb* 1517. godine i posvetio je sultanu Selimu I (1512. -1520.). Njegova druga knjiga nosi naslov *Umdat al-Hussab fi'l-furûz al-mukaddar bi'l-kulliyat* napisana 1533., i bila je proširenje prve knjige. *Jamâl al-Kuttâb* uključuje dva poglavlja. Prvo poglavlje o indijskim numeralima, matematičkim operacijama, frakcijama-djeljenju, vagama i mjerenjima. S druge strane, *Umtad al-Husab* je proširena verzija prethodne knjige iz dva poglavlja. Naslov prvog poglavlja je „razne teme“ koje ima 22 potpoglavlja. Drugo poglavlje je naslovljeno „rješenja za 50 problema“. Neke slike i dijagrami su dodati u ovoj verziji. S ciljem tema spomenutih ova knjiga sadrži težine, mjerenja, mjere, podjele sa proporcijama i geometrijskim metodama, sve važne za računovođe. Poslije svake teme Matrakči daje primjere nudeći nove podjele u mjerenju koje nisu bile do tada poznate. U prvom dijelu 6 osnovnih operacija klasične aritmetike su naročito istražene za pozitivne cjelobrojne i racionalne brojeve. Dodatak je „dvostuka

greška“, pravilo korišćeno da se nađe egzaktno rješenje za linearne jednačine je analizirano. U drugom dijelu nekoliko stvari je istraženo. Prema Matrakčiju, ove stvari su rijetko spomenute u prethodnim spisima, ali računovođe ih svakako trebaju naučiti. Knjiga se bavi raznim temama, kao što je nasljedstvo i porezi, važno za računovođe; oni su studirani kroz primjere kalkulacija. Kada je Matrakči napisao drugu knjigu, prva je bila skoro zaboravljena. Dok imamo 15 kopija druge knjige, a samo 4 kopije prve knjige.

Kao Leonardo da Vinči

Nasuh Matrakči je bio važna ličnost na polju opisne geografije. Njegova prva vrijedna spomena knjiga na ovu temu je *Bayân-i Manâzil-i Safar Iraqayn* (Objašnjenje mjesta kampovanja dvije ekspedicije na Irak). Njegove minijature koje prikazuju puteve koji povezuju Istanbul, Tabriz i Bagdad su kao mape. Njegova historija od 1534. do 1536. godine kampanje na Iran i Irak uključuju duplu

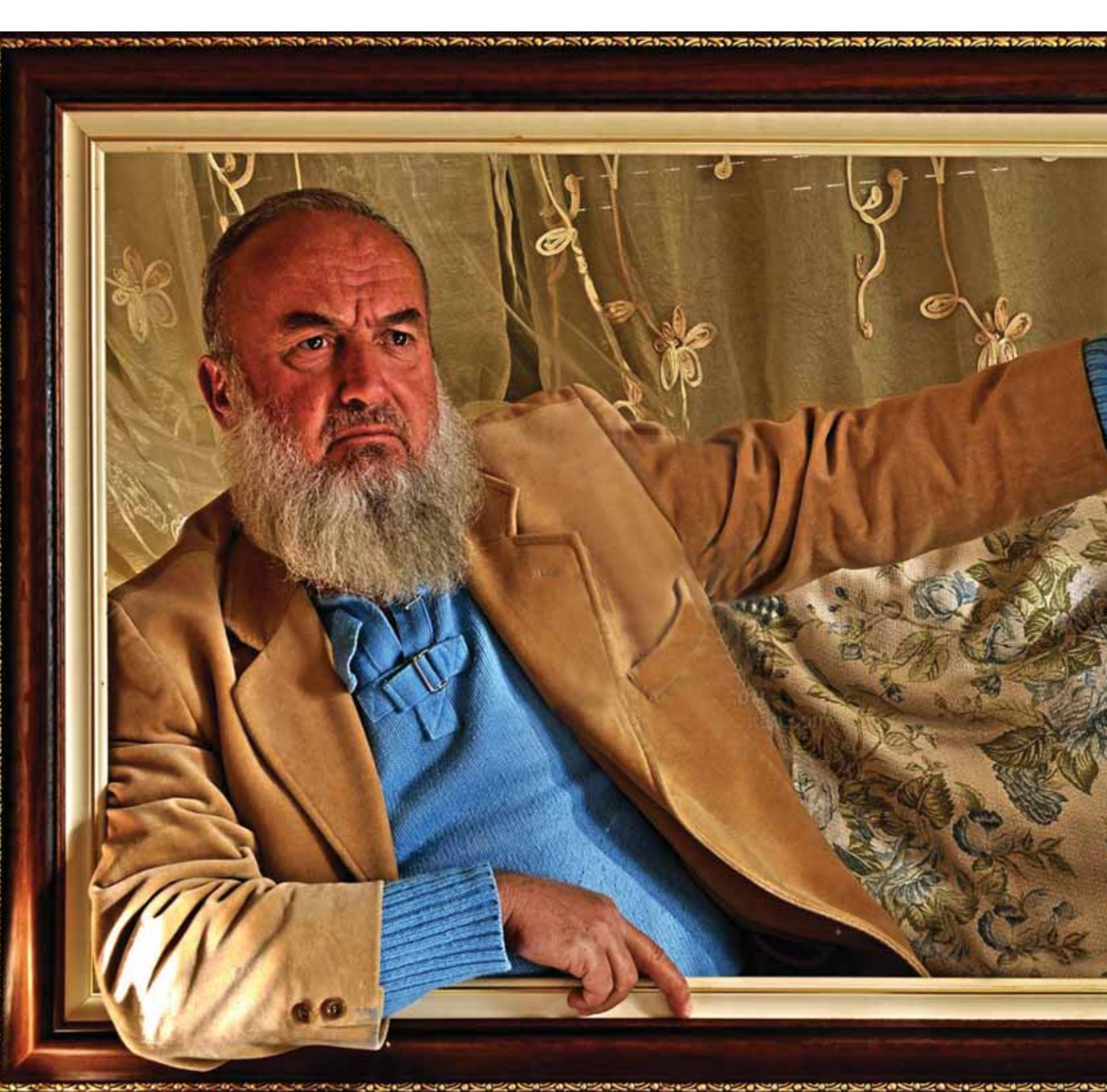

foliju oslikavajući Istanbul sa svom svojim savremenim strukturama grada prikazujući značajne detalje. Zlatni Rog nacrtan je vertikalno u centru odvajajući Galata sekciju sa svojim čuvenim tornjem (na lijevo) od gradskog vlasništva (na desnoj strani), koja uključuje glavne građevine kao što je Topkapi Palata, Aja Sofija, At Mejdani (Hipodrom), Veliki Bazar, Staru Palatu i kompleks Mehmed II. Glavni dokumenti u studiji Istanbula (1530.) ilustracija je primjer početka topografije koju je inicirao Nasuh, a koja se nastavlja do dana današnjeg. Kao rezultat Matrakčijeve mape zemlje su smatrane jednakim sa *Piri Reis' Protland* pomorskim mapama koje se nalaze u *Kitâb-i Bahriye*. Druga dva rada Matrakčije sadrže minijature koje su važne iz geografske perspektive. Jedna je nazvana *Ta'rih-i Feth-i Shiklos wa Estergon wa Istolnibelgrad*, Matrakči je nacrtao gostionice između Istanbula i Budimpešte, isto kao i gradove Nicu, Tulon i Marsej tokom posjete Barbarose i Osmanske flote sa kojom je došao.

Druga knjiga je nazvana *Tarih-i Sultan Bayezid* i sadrži minijature crteže mjesta koji su spomenuti u tekstu.

Kao član administracije Nasuh se sprijatelji sa Sulejmanom Veličanstvenim na mnogim kampanjama i pažljivo je bilježio događaje i ilustrirao gradove i luke osvojene od strane Osmanlija. Učestvovao je u Mohačkoj bici (1526.) i u dvije Bagdadske ekspedicije Kanunija. Iscrtao je slike svakog velikog grada gdje se armija zaustavljala ili prolazila. Turski historijski institut (Turk Tarih Kurumu) izdao je gradske crteže koje je on napravio tokom ekspedicija (obrađene i izdane od H.G. Yurdaydin, 1976.)

Kada je preselio na dan 28. april 1564. g, bio je glavni u *kethüda-yi bargir (kethüdây-i istabl-i 'âmire Visoke državne konjušnjice)*. Nasuh Matrakči se može porediti sa Leonardom da Vincijem. Dokumentarni film o njemu je napravila Radio-televizija Turske 1978.godine.

BOŠNJAČKI PJESNIK IZ ALBANIJE, FATMIR BAĆI

O BOSNI, AKO SMIJEM!

Malo je takvih – to sam upamtio, toliko malo da ih u jednom narodu nikada ne bude više od dva ili tri čovjeka. I još to da bez njih ni najveći narodi ne bi opstali ni koliko prođe dok jednom olista i opet ogoli šuma.

Zovu ih Čuvari duše naroda.

Fatmira Baćija možete sresti u Sarajevu, Skoplju, Pazaru ili u Draču. Na kulturnim manifestacijama recitira svoju pjesmu o Bosni.

U razgovoru s njim saznat ćete da su mu roditelji porijeklom iz Hercegovine. Nakon aneksije BiH, krenuli su za Tursku, stigli do Drača, luke u Albaniji, gdje je još bila turska vlast. Mислеći da su stigli na određeno tu su se i naselili.

ČUVARI DUŠE NARODA

Baći je rođen 1960. godine. Objavio je sedam zbirki poezije. Jedan je od najpoznatijih Bošnjaka u Albaniji.

Prilikom otvaranja njegove izložbe slika i poetske večeri u Novom Pazaru, koja je upriličena povodom Dana Sandžaka, voditeljica je pročitala esej akademika Ferida Muhića o Baćijevoj poeziji:

“Nekada davno, čuo sam o takvim ljudima. Pročitao u nekoj knjizi, ili uhvatio riječ izgovorenu na nekom svetom mjestu, od učenih ljudi. A možda sam to samo usnio. Malo je takvih – to sam upamtio, toliko malo da ih u jednom narodu nikada ne bude više od dva ili tri čovjeka. I još to da bez njih ni najveći narodi ne bi opstali ni koliko prođe dok jednom olista i opet ogoli šuma.

Zovu ih Čuvari duše naroda. Sve što njihov narod izgubi putem, oni pronađu pa sačuvaju; što god narod zaboravi, oni upamte! I ono što neki od naroda namjerno bace, da sakriju od drugih i od sebe ko su, šta cijene, u šta vjeruju, od čega se klone, i to pronađu ovi čuvari duše i sačuvaju. Pa kad god se neko upita šta je izgubio, kad poželi da se sjeti riječi koje je davno zaboravio, ovi dobri ljudi mu to vrata, i tačno mu ponove sve zaboravljene riječi, čak i ako su to one koje je posljednji put slušao od majke dok ga je dojila ili ljuljala u bešici.

Fatmir Baći je takav čovjek: Čuvar duše Bošnjaka. Šta god je koji Bošnjak zaboravio, Fatmir je to sigurno našao i sačuvao. Sve što je o sebi nekada znao, pa zaboravio neki Bošnjak, Fatmir je upamtio.

LISTAT ĆE ŠUME..

Podsjetit će ga taman do onog šapata majke koja mu je tiho pjevala dok ga je uspavljivala. I ono što je Bošnjak, iz nehata ili namjerno, srameći se svoje duše, iz nje otkinuo pa bacio – i to je Fatmir Baći pronašao. Čuva ga, da ga vrati neuprljano i nedirnuto, ako se ikada takav Bošnjak predomisli, ako zažali, pa se svoje duše opet zaželi. Ako ste zaboravili svoje pjesme, naći ćete ih u Fatmirovim pjesmama. Ako su vam izbljedile i sasvim se izgubile one drage slike iz vremena dok ste bili ono što jeste, prepoznat ćete ih na Fatmirovim slikama. Ako ste se odrekli dina, i ako ste ostali bez svog imana, znajte, o Bošnjaci, da vam je to Fatmir Baći sačuvao. Listat će šume i ogolit će krošnje, a duša Bošnjaka će cvjetati beharom i vočke njene će slatke plodove njediti dok god među vama bude ljudi kakav je Fatmir Baći.” – napisao je akademik Muhić o umjetniku Baćiju.

O BOSNI, AKO SMIJEM!

Voda, davno bistra, napustila izvor.
Posustalo svjetlo, u akšam već tone.
Pade list sa grane, zagri ga vior.
Djecom, zaborav igra se po svome.

Povratka se plašim, zaplakat ću, znam.
Pričala mi majka, da je tako bilo.
Pada tu junaštvo, kabur zemlji stran.
Beške se tajim, ne smijem na krilo.

Budan trn stražari, izdao ga cvijet.
Snijegom drhti san, proljeće ga topi.
Svugdje stranac um, nestrljiv ovaj svijet.
Lomi korak staze, kamen želje propi.

Proljeća se broje, behar meni kasni.
Vlažnu vatru palim, dimi a ne grije.
Odžak negdje preko, polako se gasi.
Stari žuti papir, vješto sušu krije.

Suza vrela jedna izmiješana kišom.
Vatrom teklo zlato, sad miruje hladno.
Riječi stiha žare, zima zimi dušom.
San bez sna od bjede, budan: java jadno!

Stara rana! Ne znam, prkosim il' patim.
Uvrijedljivo bliska, boli, ponos budi.
Koracima malim, lažne zvuke pratim.
Ne stižem na dodir, ispeče mi grudi!

Suncokret i sunce, od jutra do mraka.
Istok - zapad, juriš, ljubomora kreće.
Dodajte i noć - sudbina je takva.
I tminom prema Bosni, eto nisam cvijeće!

CIVILI U MANJINI (makro - mikro pjesma)

Zadrijemale su riječi, staklo na slatko.
Mirom javu otrovale, gluhom propale.
Davnina nježno gubi trag, stižem na kratko.
Mračni putevi se kriju, krupne cipele.

Kasnim zakonom i stavom, klizim ne shvaćam
Kradem nešto oblacima, dugi dugujem.
Sitno magli rosu skupljam, porez ne plaćam.
Jeftina mi prošlost stala, slabo trgujem.

Lično mi se račun mrsi, zlatan lanac bdi.
Sablje nisu baš u trendu, teglim sobom čvor.
Znam i žmurke prišit dugme, vaspitan na "vi".
Još od vojske mutno kuham, kazan čudan stvor.

Odbačen sam u civile, navikoh na let.
Vidim mislim nešto brže, u tri boje zvuk.
Ptice uporne na smetnju, stalno kršen red.
Dobar mamac pali-gasi, pravo pa u krug.

Jednosmjerac pravac krut, brižljiv povratak.
Sastanci su tako sami, gvožđe i suh glas.
Nasmijani slastičari, korak pa na prag.
Svak je vojnik svi su ćilim, pogažena čast.

Gusto svijetli budna noć, strahujuć od sna.
Sad već znam da što-šta krijem, šutim čitav pad.
Prošli rat daleko-davno, novom se ne zna.
Ne spava se nit se stiže, nikom niko brat.

Samo riječi zaspale, slatko stakleno.
Opet kralj je posto prošnjak, pokvaren je stih.
Čime prosjaci do nade, nečeg suprotno.
Jedno čujem drugo pričam, jedva treće bih.

U MANJINI

Staklo na slatko.
Gluhom propale.
Stižem na kratko.
Krupne cipele.
Brižljiv povratak.
Gvožđe i suh glas.
Korak pa na prag.
Pogažena čast.
Klizim ne shvaćam
Dugi dugujem.
Porez ne plaćam.
Slabo trgujem.
Strahujuć od sna.
Šutim čitav pad.
Novom se ne zna.
Nikom niko brat.
Zlatan lanac bdi.
Teglim sobom čvor.
Vaspitan na "vi".
Kazan čudan stvor.
Slatko stakleno.
Pokvaren je stih.
Nečeg suprotno.
Jedva treće bih.
Navikoh na let.
U tri boje zvuk.
Stalno kršen red.
Pravo pa u krug.

MAŠTA

Ranije mi svijetli.
Tu sam odavno.
Nizbrdica prijeti.
Sve je ne ravno.
Prokockao javu.
Usput zdrav i lud.
Krivu pa pravu.
Gužva hitnji sud.
Izbrisana prošlost.
Pažnjom naduvan.
Slavi se na tečnost.
Slabo naštiman.
Ljudi sanjaju.
Zaspu, varka je.
Stalno pakuju.
Sada, plače se.

BRDOVITA MAŠTA (kolaž u stihu)

Sabah nešto ranije mi svijetli.
Tu sam odavno.
Čitava mi nizbrdica prijeti.
Sve je ne ravno.

Lahko sam nekad prokockao javu.
Usput zdrav i lud.
Pogodi-promaši, krivu pa pravu.
Gužva hitnji sud.

Rat je uvijek blag, izbrisana prošlost.
Pažnjom napuhan.
Zaboravom sit, slavi se na tečnost.
Slabo naštiman.

Samo dok su budni, ljudi sanjaju.
Zaspu, varka je.
Od kad nisu djeca, stalno pakuju.
Sada, plače se.

Mir me gnjavi moj, ispred sto dubina.
Kreše korak ljut.
Tek je prvi vrh, vidim sto planina.
Jamom visi put.

A ja opet tu, brdovito maštam.
Trošim sunčev pad.
Sjena sišla več, navika da praštam.
Dok je zadnji zrak.

Kasni i akšam, boju ipak prospe.
Svemir prska noć.
Nebo budan tek, kako da se zaspe.
Moram valjda poč'.

BROJANJE DO... (Prognani iz Bosne davne 1878. god)

Iskapila je davno i poslednja kap.
Rođeni sam starac, a starim još i dalje.
Varam tu i tamo, glumim da sam mlad.
Ne vole me vjetrovi, a kiša još i manje.

Ispletena prošlost, u prodaji za groš.
Nekako mi konci, u rukama pocrne.
Skupljam stare sate, red mi nije loš.
Gubim nešto (krađa), kad pijesak prevrne.

Ne smije se zaspat, a sanjam da se budim.
Stražari moj blizanac, briše sve što valja.
Nigdje blizu razum, samac prošlost kudim.
Koraci sve manji, daljina još i dalja.

Brodom (nekad bilo...), stekao sam so.
Slanim morem, slano slao, carinu za moj bijeg.
Desnicom izbrojio, esnafski do sto.
A plovilo se mutno, na pogriješan brijeg.

Znaš, izhrđali brod, a stari kapetan.
Još starija veza, i u sitno vrijedna.
Mlađi čamce broju, a starac vrti plan.
Svašta svud se priča, a istina je jedna.

Sad je Dedo priznat, u podmorsku flotu.
Teret pravde, brodom, nosit će do Suda.
Ja iz mora živ, u pustinjsku toplotu.
Čekam ne znam šta, još ne znam "kad" i "kuda".

Upao sam griješkom, gdje trebalo nije.
Sloga ravna bila, kazaljke su stale.
Sad pustinjsko je druženje, gušteri i zmije.
Prestao sam brojati, brojevi mi fale.

U MANJINI

Ispred sto dubina.
Kreše korak ljut.
Vidim sto planina.
Jamom visi put.

Brdovito maštam.
Trošim sunčev pad.
Navika da praštam.
Dok je zadnji zrak.

Boju ipak prospe.
Svemir prska noć.
Kako da se zaspe.
Moram valjda poč'.

Sabah nešto
Ranije mi svijetli.
Čitava mi
Nizbrdica prijeti.

Lahko sam nekad
Prokockao javu.
Pogodi-promaši,
Krivu pa pravu.

Rat je uvijek blag,
Izbrisana prošlost.
Zaboravom sit,
Slavi se na tečnost.

Samo dok su budni,
Ljudi sanjaju.
Od kad nisu djeca,
Stalno pakuju.

Mir me gnjavi moj,
Ispred sto dubina.
Tek je prvi vrh,
Vidim sto planina.

A ja opet tu,
Brdovito maštam.
Sjena sišla več,
Navika da praštam.

Kasni i akšam,
Boju ipak prospe.
Nebo budan tek,
Kako da se zaspe.

POLITIKA BOŠNJAČKE OMLADINE – PRISUTNOST I PERCEPCIJE

GDJE TO ČAMI BOŠNJAČKA OMLADINA?

Dok se traga za nekom novom potpunijom revizijom šta to bošnjačka politika treba da predstavlja i ko bi trebao o tome govoriti, pitanje bošnjačke omladine postaje još aktuelnije. Nove decenije XXI stoljeća donose smjenu starih generacija koje su u proteklih 20 godina teoretski i praktički u politici vodili Bošnjake i novih generaciji čiji se intelektualni i duhovni napredak odvijao u drugačijim ideološkim okruženjima i sistemima.

ŠTA JE POLITIKA MLADIH?

Politika mladih ili omladinska politika u savremenom političkom rječniku podrazumjeva aktivno učesće mladih u organima vlasti, koji kroz svoj program imaju izrađenu unikatnu viziju, misiju i ciljeve. Politika mladih je zapravo jedna ideja, u ovom kontekstu projicirana znanjem i iskustvom mladih te kao takva bi trebala znatno se razlikovati od određenih političkih ideja koje se već promiču na javnoj sceni. Prateći jedan opći okvir demokratke uređenosti i statusa omladine kao „svježe“ i „nove“ generacije, omladinska politika bi trebala predstavljati svojevrsan poziv na reformu ili izmjenu postojećih zakona i biti ideološki neopterećena, te promicati vrijednosti vladavine prava i slobodnog mišljenja.

Legitimitet omladine često je određen njihovom punoljetnošću. Uzimajući u obzir zakonske regulative, većina zemalja punoljetnost određuje sa 18 navršenih godina života, dok neke i sa 21. Drugi faktor koji upotpunjuje legitimitet jeste njihovo obrazovanje i profesionalno usavršavanje. Stečeno znanje umnogome doprinosi koliko mladi ljudi su spremni na angažman i aktivno djelovanje u društvu. Zato mnoge vlade u svijetu praktikuju češći poziv i planiraju grantove za omladinske pro-

Mladi, koji nastoje da budu neka budućnost stranke, postanu instrumentalizirani i greške se ponavljaju. Drugi problem su poltronski odnosi među članovima stranke. Poltronstvo jeste sigurno jedna od velikih negativnosti političke scene i velika mrlja u čovjekom dopuštanju da bude dio toga, posebno u slučaju BiH i zemalja u regiji.

jekte, a Evropska unija mnoga pitanja mladih i afirmaciju uređuje posebnim fondovima.

BOŠNJAČKA OMLADINSKA STVARNOST

Zbog sveopćeg prisustva različitih utjecaja, političkih, obrazovnih i ideoloških, prisutna su kolebanja i različite formacije unutar bošnjačke omladine. U tom pogledu, ne bi se mogla naći neka zajednička formulacija kojom bi se pojasnilo stanje bošnjačke omladine na prostoru BiH. Stvarnost je dakle da je bošnjačka omladina podijeljena u svojoj osnovi, te da postoje razilaženja tamo gdje ih i ne bi trebalo biti, te se traže neprijatelji tamo gdje ih nema.

Ono što je još značajno u ovoj „podijeljenosti“ jeste nepoznavanje stanja omladine u manjem bh entitetu, Republici Srpskoj, od strane omladine koja se nalazi u Federaciji. O stanju bošnjačke omladine u Sandžaku također ne postoji dovoljna jaka veza kojom bi se razmijenila iskustva u radu i društvenom djelovanju.

Postoji problem zbog čega bi se moglo u

Bošnjačka omladina ovdje pokazuje svu svoju nemoć i nedostatak vještine političke komunikacije. U želji da se „probiju“ u svojoj političkoj karijeri, mladi padaju u zamku da „slijepo“ vjeruju liderima stranaka kojima pripadaju i svoja mišljenja baziraju na onome što prezentuju lideri. Gube svoj glas ondje gdje bi možda trebao da se najviše čuje, a to je ljudsko dostojanstvo.

određenom poimanju razumjeti ovakvo stanje. A to je da ne postoji konkretna i dovoljno izražena politički iskristalizirana politika bošnjačke omladine. Nije prisutna ideja i vizija omladine, bar ne u pogledu nove idejne vizije i aktivnog omladinskog duha. Neprisustvo omladinskog bunta također pokazuje da mladi nisu spremni (još uvijek za sada) da ponude neku novu političku opciju i ponude vlastiti izvorni program razvoja države i njenog političkog uređenja kroz protestne skupove Razlozi za taj nedostatak, kako ćemo vidjeti poslije, sigurno proističu i iz visoke stope pasivnosti većine i nedovoljno jakog glasa one manjine koja se intergrirala u političke tokove ili putem nevladinih organizacija pokušava da probudi bar dio svijesti da se određene stvari moraju mijenjati. Mijenjanje ključnih stvari ipak ne treba da proističe iz ruku starijih generacija, koji najčešće služe kao idejna podrška i mentor. Historija XX stoljeća pokazuje da koliko god određene ličnosti u poznim godinama svojom karizmom i znanjem, političkom mudrošću mogu da ostvare svoje političke vizije, mlade populacije su skupine koje implementiraju takve vizije i iz jedne teoretskog kruga pretvara ih u aktivnu stvarnu zbilju. Bošnjačka omladine koja razumije takve procese treba, ali posve mora da počne kreirati svoj sistem kojim će se uključiti u izazovnu i zahtjevnu političku scenu.

PROBLEM IDENTITETA

Jedan od još većih problema u pogledu bošnjačke omladine jeste sigurno nacionalna, odnosno kulturna i vjerska identifikacija. Od završetka agresije 1995. godine do danas promjenilo se mnogo nastavnih planova i programa u osnovnim i srednjim školama. Znatna je razlika između društvenih predmeta u entitetima, ali i u samoj Federaciji postoje nekoliko varijanti u pogledu gradiva iz historije, sociologije. Mnogo gradivo može donijeti konfuzije kako učenicima osnovnog i posebno učenicima srednjeg obrazovanja.

Prvi problem koji se tu javlja jeste šta je zapravo bio

period 1992-1995, rat ili agresija. Ko je odgovoran, ko je glavni krivac? Poznata izdanja školskih knjiga iz 1994. godine, imala su znatan utjecaj tadašnjih dešavanja, te su neki zadaci, promišljanja i lekcije u kasnijim poslijeratnim godinama u tim knjiga i zvanično precrtavani i zabranjeni za predavanje u školi. Entitetske komisije nažalost su nalagale da se izbace bilo kakvi pomeni rata koji će favozirati jednu ili drugu stranu, te rat predstaviti kao slučaj okolnosti situacije u bivšoj Jugoslaviji. Kasnije su takva gradiva donekle i bila revidirana sa dodacima o broju poginulih, proces završetka rata te samo indirektno spominjanje riječi agresija. No, riječi poput etničkog čišćenja i genocida su ponovo izostavljani da bi u nekim udžbenicima nakon presude Međunarodnog suda pravde u Hagu 2007. godine, dodati i neki detalji iz presude, uglavno u udžbenicima za srednje škole.

Ovakva jedna pometnja u obrazovanju sigurno je da ostavlja nedorečene konstatacije te postavlja niz pitanja koja mladu moraju tražiti iz drugih izvora. Najveći prazninu zapravo ostavlja pitanje identiteta, jer nakon niza različitih revidiranja gradiva, mladi se pitaju kojem zapravo identitetu pripadaju i sa kojim da se predstave. U ovakvoj situaciji dolazi i do ne poznavanja šta je zapravo etnički, odnosno kulturni, šta vjerski a šta nacionalni identitet. Da li je Bošnjak ili bosanac? Da li Bošnjak može osoba musliman, pripadnik neke druge religije ili ateista? Da li se izjašnjavanjem kao Bošnjak udaljava od državnog identiteta? Da li kao bosanac može biti Bošnjak i druga pitanja. Sve je to uzrok nepoznavanja terminologije, šta koji identitet označava.

Stvarnost je takva da se ovi identiteti ponovo prisvajaju shodno ličnim pogledima pojedinca i razumjevanjem prilika u Bosni i Hercegovini. Time se stvaraju posebni tkz. identifikacioni klanovi među mladima u Bosni i Hercegovini, koji znatno utiču i na njihove dalje životne i društvene aktivnosti, a posebno kada se uključuju u politički aktivizam.

MLADI U POLITIČKOJ PARTICIPACIJI

Prema autorima Chisholm & Kovacheva (u knjizi *Exploring the European youth mosaic - The social situation of young people in Europe, 2002*), tri su osnova oblika političke participacije mladih: učešće u institucionalnoj politici (izbori, kampanje i članstvo); protestne aktivnosti (demonstracije i novi društveni pokreti); i građanski angažman (društveni život, sudjelovanje u zajednici, volonterski rad).

Sve veće stranke u svom kontinuitetu postojanja imaju i svoje omladinske ogranke najčešće oranzovani pod nazivom kao „Mladi“ neke konkretne

Također postoje značajne razlike i u razumijevanju šta je to zapravo bošnjaštvo u modernom razumijevanju. Mladi Bošnjaci su nažalost i žrtva neslaganja bošnjačkih historičara, kulturno-umjetničkih radnika, a ponajviše političkih subjekata, te se često i nađu u nedoumici „ko je ko u Bošnjaka.“

stranke. Njihov opći cilj jeste da okupe mlađe simpatizere stranke, potencijalne članove koji su voljni uključiti se u rad stranke. Političke akademije ili političke škole koje organizuju stranke kao svoj vlastiti program upoznavanja budućih lidera predstavljaju i edukacijski model kako ciljeve i viziju stranke predočiti svojim članovima koji imaju namjeru ozbiljnije se uključiti u njihovu političku aktivnost.

Međutim, ovakav model u dosadašnjem svome radu nije se pokazao efikasnim u procesu unapređenja lošeg statusa društvene zajednice. Dva su razloga za takav odnos; prvo što i političke akademije određene stranke ali i omladinski ogranci jesu u službi opće politike stranke, što znači da i onda kada ta politika se pokaže neefikasnom, slabo razrađenom i suviše negativnom, mladi neće moći reagovati na način da objektivno govore o propustima i potrebnim reformama unutar same stranke ili partije. Tako zapravo mladi, koji nastoje da budu budućnost stranke, postanu instrumentalizirani i greške se ponavljaju. Revizija jeste prisutna, pa i u samom vrhu političkih stranaka, ali sve dok se za određenu stranku veže korupcija, nepotizam i dok komunikacija sa običnim stanovništvom jeste na nivou predizbornih skupova i neispunjenih i nadrealnih obećanja.

Drugi razlog jeste poltronski odnosi među članovima stranke. Koliko god govorili o obostranom povjerenju i potrebnoj saradnji među samim članovima, poltronstvo je zapravo u sasvim drugoj kategoriji. Ne može se reći da se radi ni o ogromnom povjerenju niti da se radi o pomoćnoj saradnji, a pogotovo ne o razmišljanju za dobrobit društva, iako se neke odluke često pokažu dobrim na parlamentarnim sjednicama ili vijećima. Poltronstvo jeste sigurno jedna od velikih negativnosti političke scene i velika mrlja u čovjekom dopuštanju da bude dio toga, posebno u slučaju BiH i zemalja u regiji. Bošnjačka omladina ovdje pokazuje svu svoju nemoć i nedostatak vještine političke komunikacije. U želji da se „probiju“ u svojoj političkoj karijeri, mladi padaju zamku da „slijepo“ vjeruju liderima stranaka kojima pripadaju i svoja mišljenja baziraju na onome što prezentuju lideri. Gube svoj glas ondje gdje bi možda trebao da se najviše čuje, a to je ljudsko dostojanstvo. Možda i najveća šteta jeste da znanje i akademsko

obrazovanje koje prođu, mladi ne iskoriste ili zloupotrijebe u određene lične sfere. Takav nedostatak kritičke racionalnosti ozbiljno dovodi u pitanje odvijanje procesa rješavanja socijalnih problema društva u cjelini u budućem periodu.

BOŠNJACI U RS-U

Pitanje Bošnjaka u manjem BiH entitetu oduvijek je postalo i bilo pitanje opstanka. A pitanje opstanaka uvijek je zavisilo koliko bošnjačka omladina živi i djeluje u gradovima ovog entiteta, posebno na prostoru Bosanske posavine. No zakonski akti poput *Zakon o katastru* i *Zakon o premjeru i katastru* i slični pravni akti predstavljaju pravno upotpunjenje onog što je već poznato kao „etničko čišćenje“. Ovi akti ne samo da čine postupak legalizacije otuđenog vlasništva Bošnjaka, nego i dovode bošnjačko, ali i hrvatsko stanovništvo u situaciju da svoja prava i vraćanje oduzetog vlasništva teško povrate i sudskim putem.

No i pored Zakona, društvena atmosfera također pruža negativnu sliku. Iako se radi najčešće o vandalima, nerijetko se dešavaju slučajevi verbalnih napada na Bošnjake povratnike, uništava njihova imovina, napadaju džamije i kulturni objekti, te zastrašuje povratničko stanovništvo. Mladi se teško nekad odlučuju i na povratak zbog ekonomske situacije – zaposlenja i rada, gdje je također prisutna diskriminacija na etničkoj i vjerskoj osnovi. Svi ovi faktori znatno odvlače bošnjačku omladinu da svoj rad nastave u mjestima gdje su rođeni ili im roditelji odatle potječu.

Upravo se ovdje nalazi veliki jaz između političke participacije bošnjačke omladine u Federaciji i u RS-u. Taj propust je najprije komunikacijski, a drugo, ne sprovodi se socijalna politika (koja treba rješavati socijalna pitanja), već se radi ponovo o politici interesa. Ipak, smatram da politika mladih Bošnjaka u RS-u mora imati drugačiju metodologiju, pristup i primjenu od one koja se primjenjuje u Federaciji. Jer, kako je već istaknuto, manji bh entitet i njegove granice jesu granice genocida, etničkog čišćenja, i protjerivanja bošnjačkog naroda, ali i prostor razvijanja posebnog dijaloga i komunikacije.

Tu čine grešku oni koji dolaze iz Sarajeva, Tuzle, Zenice ili drugih sličnih gradova, i ne poznavajući prilike određenih povratičkih mjesta drže govore i predavanja koja nisu prikladna u datim okolnostima. Njihov povratak u ove gradove Federacije za njih ništa nije posebno, međutim povratnici koji će ostati u svojim mjestima mogu biti izloženi različitim verbalnim napadima i optužbama da njihovi lideri šire mržnju. Treba djelovati mudro u

prezentiranju istine i u takvoj okolini znatno razvijati međureligijski dijalog koliko god je to moguće, a mladi koji žive na području RS-a, sigurno najbolje znaju kako da djeluju i aktivno učestvuju u zajednici u kojoj žive.

NEPREDVIDIVA BUDUĆNOST

Kako da Bošnjaci sebe vide u nekom budućem razdoblju, teško je teoretski kazati. U fokusu je problem identiteta, personalne neodređenosti i ponovo pitanje obrazovanosti i političke osviještenosti. Problem podijele uveliko je i dalje prisutan, a čini se da taj problem naslijeđuju i mlade generacije. Također postoje značajne razlike i u razumjevanju šta je to zapravo bošnjaštvo u modernom razumjevanju. U Federaciji to je izraz identiteta koji se nadovezuje na vjersku pripadnost muslimana i pitanje privrženosti državi, u RS-u je to pitanje etničkog, nacionalnog i kulturnog opstanka, a u Sandžaku izraz kulturne afirmacije i očuvanja tradicije. Mladi Bošnjaci su nažalost i žrtva neslaganja bošnjačkih historičara, kulturno-umjetničkih radnika, a ponajviše političkih subjekata, te se često i nađu u nedoumici „ko je ko u bošnjaka“. Potrebno je da profesori koji uveliko posvećuju pažnju anticipaciji Bošnjaka i bošnjačkom identitetu, razjasne ovaj veliki propust, u suprotnom rezultat neće biti nimalo ugodan u budućnosti – stvorit će se generacijski problem koji će iznova biti prepreka da nove generacije razumiju ono šta je bosanstvo, šta je bošnjaštvo i zašto je ključno razvijati svijest o svojoj vlastitoj ulozi i društvenoj političkoj stvarnosti Bosne i Hercegovine i njenog statusa u regiji, u Evropi i svijetu.

Značajan faktor učešća bošnjačke omladine u društvu treba biti ideja pluralizam. Živjeti i djelovati u međukulturalnom, vjerski mješovitom društvu jeste izazov, ali i umijeće. Kada se govori o neadekvatnom odnosu spram muslimanskim ili nekim drugim vjerskim, nacionalnim manjinama u određenim dijelovima Evrope uvijek se dolazi do problema predrasuda i subjektivnog neznanja. To je nedostatak vještine ljudi da razumiju drugo i drugačije, pri čemu se javlja strah od nepoznatog. Bošnjačka omladina u ovom vremenu ne može sebi dopustiti da određene pojave, ličnosti ili dešavanja ocjenjuje površno i pristrasno, pa i onda kada se radi o ljudima koji nam mogu biti rodbina, prijatelji ili poznanici. Svoj identitet, svoju kulturu mogu najbolje isticati rezultatima na polju nauke, kulture, umjetnosti, ali najprije kroz zajednički udruženi angažman u javnom životu i zaštiti općeg dobra. Tada možemo reći da na javnoj sceni imamo inspirativnu političku misao bošnjačke omladine, koja je u stanju primijeniti adekvatnu politiku općeg dobra i pravednosti.

5.1. VJERSKI ŽIVOT

Historija islama i muslimana na ovim prostorima je historija džemata (zajednica) sela bosanskog govornog područja. Kolektivno pamćenje stanovnika najviše je vezano za vjerski život u džematu, imame, odnosno džamije i mektebe. Kosovski Bošnjaci sebe smatraju muslimanima, koji govore bosanskim jezikom i koji imaju vrlo slične običaje sa muslimanima Bošnjacima Bosne i Hercegovine i Sandžaka. Preko svojih običaja, praktične primjene

Studija o kosovskim Bošnjacima

VJERSKI I BOŠNJAKA

vjere i svoje duhove kulture predstavljaju sastavni dio islamske civilizacije. Dakle, islam je u svakom slučaju, pored jezika i govora glavni identifikacioni faktor bošnjačke zajednice na Kosovu i jedan od njenih osnovnih elemenata identiteta u punom smislu riječi.

Analiza života zajednice bosanskog govornog područja, njene tradicije, kulture, svakodnevnog ponašanja, mentaliteta, običaja, ličnih imena, načina gradnje kuća itd. pronaći će presudan uticaj islama, koji je i „živa“, vjera, njeni propisi se dobrim dijelom svakodnevno praktikuju, pa i na taj način vrše dodatni uticaj na očuvanje islamske prakse u kućnim i međuljudskim odnosima. Islam je, zapravo, bio i glavna odbrana od više decenijskog sistemskog pokušaja srpskih režima da asimiliraju Bošnjake Kosova i izbrisu njihov identitet, kulturu, vjeru i tradiciju.

Općina Prizren se sastoji iz više područja koja su: Župa, Podgora i grad Prizren. Župa obuhvata 13 džemata bosanskog govornog područja i isto toliko džamija. Podgora koja gravitira Župi, ima 4 džamije u selima bosanskog govornog područja. Dakle, ukupno po svim selima bosanskog govornog područja nalazi se 17 džamija. U gradu Prizrenu postoje 34 džamije, od kojih je 5 džamija, čiji su imami Bošnjaci i u njima se hutbe i vazovi održavaju na bosanskom jeziku. Pored većine džamija po selima u regionu Župa podignute su i zgrade mekteba, koje su vijekovima bili prateći objekti džamijama.

Na području Gore, općina Dragaš, u dvadesetak sela ima ukupno 20 džamija, tj. svako selo ima po jednu džamiju, a selo Brod ima dvije. Također postoji i desetak mekteba na pomenutom području. U Vitimirici kod Peći postoji samo jedna džamija sa većinskim bošnjačkim džematom. Interesantno je spomenuti da je zgrada džamije u Vitimirici

sagrađena 1971. godine, a minaret 19 godina kasnije.

U prošlom vijeku su po dostupnim podacima egzistirali i bošnjački džemati i u Mitrovici, kao i u još nekim mjestima po Kosovu u kojima su Bošnjaci muhadžiri iz Sandžaka i Bosne i Hercegovine u ovim naseljima formirali džemate i podizali džamije. Iako većina tih džemata ne postoji, ipak je ostalo jedno naselje u sjevernoj Mitrovici „Bošnjačka mahala“. Nažalost, postojala je stara džamija u sjevernom dijelu Mitrovice i ona je spaljena 1999. godine za vrijeme konflikta i nikada nije renovirana.

Mektebi su, kako smo naprijed kazali, bili prateći objekti džamija iz praktičnih razloga: održavanje nastave i za imamske stanove, ako nisu bili mještani, a gotovo svi su služili svojoj osnovnoj namjeni, vjeronauci, koja je u Osmanskom periodu bila jedini način početnog opismenjavanja za muslimane.

Tekije, ili kako se u narodu nazivaju „teče“, na području Župe, Gore i Podgore ne postoji nijedna aktivna bošnjačka tekija, dok turbeta ima u dva sela, i to na području Gore pored džamije u Dragašu i u Reštelici.

Bošnjačka vjerska zajednica uključujući i goranske zajednice na područje Župe, Gore, Podgore, grada Prizrena, Peći/Istoku i Mitrovici su dio Islamske zajednice Kosova i imaju svoje predstavnike u Islamskoj zajednici. Na primjer, predstavnik IZ-e za područja Župe, Podgore i grada Prizrena je Nailj ef. Skenderi koji je glavni imam ovog područja, a i ujedno imam džamije u selu Mušnikovu, koji je ujedno i najaktivniji džemat Bošnjaka Islamske zajednice Kosova, dok je predstavnik IZ-e za Goru općine Dragaš Džemal Abdi iz sela Rapča.

Dakle, stav Islamske zajednice Kosova prema Bošnjacima je vrlo pozitivan, što nam potvrđuje i upotreba bosanskog jezika u džamijama, mekte-

KULTURNI ŽIVOT NA KOSOVU

Svakodnevna nošnja starijih i mlađih žena

bima, organima Islamske zajednice, itd. Početkom devedesetih godina 20. stoljeća bosanski jezik je upotrebljavan u Islamskoj zajednici Kosova i u govornoj i u pisanoj formi odbora Islamske zajednice u općinama Prizren i Dragaš.

Međutim, stav kosovske vlade prema uvođenju vjeronauke u javnom obrazovanju ostaje donekle 'tabu' tema. Vjerski vođa Islamske zajednice Kosova muftija Naim Trnava na naučnoj konferenciji u Prištini je rekao: *'... da je došao period da se ovaj predmet izučava, jer kosovska omladina ima potrebe za tim. Uvođenje vjeronauke u javnim školama imat će pozitivnog na sprječavanje mnogobrojnih negativnih pojava, ali i očuvanju islamske tradicije od ekstremnih struja...'*

Uprkos stavovima IZ-e Kosova, poslanici Skupštine Kosova su odbili prijedlog o uvođenju vjeronauke u osnovne i srednje škole. U zakonu o školstvu je navedeno da: *'... javne obrazovne institucije treba da se suzdrže od učenja vjeroispovijesti ili od ostalih aktivnosti koje propagiraju određenu vjeroispovijest i vjerska obilježja...'* Poslanici koju su podržali prijedlog, bili su uglavnom poslanici Partije pravde, koji su naveli da je uvođenje vjeronauke u škole dio evropskih standarda. Poslanici koji su bili protiv uvođenja vjeronauke istakli su da kosovsko društvo još uvijek nije spremno da otvori debatu o ovom veoma osjetljivom pitanju. Osim toga, rečeno je da je uvođenje vjeronauke u škole protiv Ustava Kosova, koji Kosovo određuje sekularnom zemljom. Debata o vjeronauci se nije privela kraju i

nadati se je da će ovo pitanje u kosovskom društvu biti riješeno u skorijoj budućnosti.

5.2. KULTURA I TRADICIJA

Kulturno naslijeđe i tradicija kosovskih Bošnjaka uglavnom se veže kroz njeno vjersko naslijeđe i običaje. Kompletna kultura Bošnjaka naslanja se na islamsku kulturu, uz mješavinu kulture srodnih islamskih naroda kao i zaostalih paganskih elemenata iz davne prošlosti. Narodna nošnja u općini Prizren i Dragaš kod Bošnjaka ima veliku umjetničku vrijednost i ljepotu. Ona pripada balkanskom tipu i djelimično je još u svakodnevnoj upotrebi. Međutim, val evropeizacije u pogledu odijevanja zahvatio je i ovaj kraj, mada se tradicionalna nošnja dobrim dijelom još održava. Veću pažnju u tom pogledu pokazuje ženska nošnja, dok je muška podložnija promjenama.

Svakodnevna ženska nošnja područja Župe, Gore i Podgore

Ženska nošnja sa dimijama i šamijama je svakodnevna upotreba kod starijih i udatih žena. Djevojke i mlađe udate žene također nose dimije šarolikih boja, ali u novije vrijeme ne nose šamije. Djevojačka nošnja razlikuje se od nošnje udate žene po boji i nekim drugim elementima. Također se u određenim elementima razlikuje nošnja mlađe žene od nošnje žene u kasnijim godinama.

Svadbena muška i ženska nošnja

Svadbena muška nošnja je jednostavna, na nogama su opanke ili obojke, šarene vunene čarape, zatim čakšire sa više pari gajtana, malisorske košulje koje su bez kragne sa tokama, šareni istkani pojas od vune dug nekoliko metara, mintan od klašnje sa rukavima, džemedan sa više pari gajtana i pucadima poredanim u vertikali s obje strane kalpaka džemedana i džepić ukrašen gajtanima, sahat sa lancem i čibuk duhandžije koji bi obično bio stavljen u pojas do pola, zatim kape ili fesovi.

Što se tiče ženske nošnje, postoji djevojačka narodna

Svadbena muška odjeća

nošnja, narodna nošnja kod mlade, nošnja koju oblače starije žene i nošnja za djevojčice.

Ovdje ću navesti nošnju kod mlade zato što je ona najbogatija i sa najviše odjevenih predmeta, a ujedno i najljepša. Na nogama kundure i šarene vunene čarape, donji dugašak veš, sar, skutača prednja, bošča zadnja, mintan i vajkarni jelek okičen sa bijelim madžidijama, ogrlica i manistre raznobojne zavijene oko ruke i svilen mafes. Na glavu se stavlja kapa koja je pravljen od manistri i jednim redom sitnih turskih parica. Poslije kape na glavu se stavlja otuz, trouglasta šarena mahrama, a poslije otuza perišan koji je pravljen od sitnih raznobojnih manistri, onda se preko perišana stavlja mafez kositran na kojem su izvezane razne šare, ruze i polumjeseci.

Narodna nošnja Bošnjaka na Kosovu, satkana je od mnoštva raznobojnih vunenih konaca, protkana srmom, bila je dio svakodnevnice u našem kraju do prije pedesetak godina. Tkanje je zbog toga smatrano značajnim i raširenim zanatom. Tokom godina običaji su se mijenjali. Oni stari bili su sve manje prisutni tako da je i tkanje kao zanat vremenom, postepeno, počelo da se gubi i izumire. U predjelima Gore, Župe i Podgore ipak ovaj stari običaj još uvijek je sačuvan. Jedan par nošnji zahtijeva mjesec i po dana pažljivog i predanog rada. Prvo se satka jedan dio, pa tek onda drugi, i onda se dijelovi ručno sašiju u jedinstvenu, kompaktnu, cjelinu. Bošče, kako ovdje nazivaju nošnju, su šarene i svjetlucave i izrađene od gotovih konaca i stambolske srme, kojih također ima slabije u prodaji. Ipak, danas je taj proces duplo kraći i efikasniji, jer su se nekada konci za tkanje dobivali preradom domaće vune, što je bio dug proces.

Folklorna tradicija, svadbeni običaji i običaji vezani za sunećenje

Svadba je najsvečaniji čin u životu svakog Bošnjaka na području Župe, Gore i Podgore, smatraju da svaki odrasli član zajednice treba da sklopi brak u skladu sa običajima i tradicijom. Svadbe su u prošlosti trajale od tri do sedam dana, u zavisnosti od materijalnih mogućnosti. Priprema se vršila godinama kako bi se obilježio taj svadbeni čin. Treba naglasiti da se pod pojmom svadbe ne podrazumijeva samo ritual kada se odlazi po mladu, već sedmicu dana prije i dan-dva poslije donošenja mlade. Tradicionalni folklor sa muzikom, dvije zurne i dva goča, tupana, prate svaku udaju ili ženidbu jedne porodice kao i sunet-svadba.

Kada je glavni dan svadbe, mlada se tradicionalno šminka (šari) i sprema je određena žena koja je zadužena za lice. Ta žena se obično zadrži tri do četiri sata, jer mlada mora da izgleda lijepo ne samo za svoje ukućane, nego i za kuću u kojoj od-

Folklor za vrijeme sunneta i svadbi u kojima učestvuju bliža i dalja rodbina

lazi, prvenstveno za svoga muža, mladoženju.

U mladoženjinoj kući dolaze svirači rano ujutru koji čekaju goste koji donese darove i igraju narodna kola. Zatim oko podne spremaju se svatovi i bajraktar za odlazak po mladu, a svaki svat kao bakšiš bi dobio peškir. Prvi na čelu svatova je imam i još nekoliko starijih ljudi, zatim ostali svatovi koji po mladu idu kićenim konjima, ili danas autom pa onda svatovi koji idu pješke pa na kraju bajraktar. Poslije bajraktara idu bubnjevi, zurne. Poslije bajraktara idu bubnjevi, zurne. Kada se dođe do mladine kuće, najprije se iznosi sehara, sanduk, u kojoj je spremljeno ruho za mladu, pa se to natovari na konja, ili auto, a drugi konj, auto, koji je ujedno i najljepši okičen je za mladu. Najbliža mladina porodica, braća, amidže, daidže, pa i ostali dio nevjestine rodbine, uglavnom muškarci, zaigraju prizrensko kolo i kalačojnu, specifična muška igra. Prije nego što se mlada izvede, kod nje uđe otac

Tradicionalna svadbarska nošnja žena i djevojaka

mladića sa imamom i sa još nekoliko džematlija-svatova, gdje se mlada vjenčava šerijatski, ali preko posrednika. Kada se odobri da svatovi mogu krenuti, mladu njena braća izvode iz kuće, a svatovi pođu ka kući mladoženje. Kada mlada stigne u dvorište mladoženjine kuće svatovi bivaju dočekani svadbenim pjesmama, koju pjevaju uglavnom žene, zatim se mlada izvede da je svi, a ostale žene, (jer je muškarcima pristup zabranjen), gledaju i pjevaju tradicionalne svadbene pjesme i komentarišu izgled. Kasno u noć se mlada uvede u sobu mladoženje gdje se pozove imam da prouči dovu za hairli brak.

Prilika da se uživo prikaze folklorna tradicija pored svadbenih vjenčanja je kod sunećenja, tj. obrezivanja muške djece. Manifestacija i veselje povodom sunećenja je prilika da se pokaže gostoprimstvo uz pripremu serviranja jela na stari način i prilika da se pokaže bogatstvo tradicionalne jedinstvene ženske nošnje. Na sunet se poziva cijelo selo, a ako je u pitanju sunećenje sve muške djece u jednom danu onda se na zajedničko seosko veselje pozivaju i gosti iz susjednih sela. Ovakva manifestacija nosi ime „seoski sunet“.

Bošnjaci iz ovih područja ponosni su na svoju kulturu, običaje i svadbe prave do današnjeg dana po

Tradicionalno šminkanja mlade

uzoru na svoju tradiciju. Bogata folklorna tradicija uz pjesmu i igru je očuvana i izvodi se na isti način decenijama i stoljećima postoje i registrovana kulturna umjetnička društva na primjer „Šarski behar“ i „Prizrenski biseri“.

Vjerski običaji

Dani Ramazanskog i Kurban-bajrama također se proslavljaju folklornim događajima, koncertima ilahija i kasida i vjerskim programima. Također, organiziranje i učenje mevluda se smatra lijepim vjerskim običajem, a tradicionalno se obilježava mevlud mjesec, rođendan Posljednjeg Božijeg poslanika. Mevlud je vremenom dobio oznake

Tradicionalno darivanje novcem dječaka prije i poslije sunećenja

običaja koji se kod Bošnjaka priređuje u različitim periodima godine i vezuje se za različite značajne događaje porodice. Mevlud kao tradicija obilježava se kako po džamijama tako i po kućama. Mevlud u džamijama određuje se u nekoliko slučajeva:

1. Obilježavanje rođendana Božijeg poslanika Muhammeda, a.s.
2. Povodom otvaranja džamije,
3. Povodom seoskih suneta,
4. Povodom obilježavanja odabranih noći,

Mevlud u kućama priređuje se povodom:

1. Obilježavanje rođendana Božijeg poslanika Muhammeda, a.s.
2. Odlazak na hadž,
3. Rođenje prinove u kući,
4. Useljenje ili kupovina nove kuće,
5. Otvaranje lokala i radnje,
6. Za umrle članove porodice i za poznate ličnosti i to na sedmoj, četrdesetoj, pola godini i godini od sahrane
7. Prije suneta i svadbe.

Smatra se da Bošnjaci posjeduju ogromno narodno stvaralaštvo koje još nije u potpunosti istraženo. Zabilježen je veliki broj pjesama, dok su prozne i druge pjesme kratke forme do danas ostale nedovoljno istražene i zabilježene.

Narodna poezija i proza su također značajno kulturno naslijeđe koje je prisutno u životu ovog naroda. Na žalost, dio toga postepeno nestaje, izumire, zajedno sa nestajanjem starijih pokoljenja. Posebno se to odnosi na prozu, folklor, nošnju, vjerovanja, tradiciju i kulturu. Postoje stvari koje će ostati samo kao tragovi jedne prošlosti kao što se u historiji često dešava.

ZAKLJUČAK

Zajednica kosovskih Bošnjaka živi pretežno u regionima Prizrena i Dragaša, a manji broj njenih pripadnika u Peći i Istoku, dok veoma mali broj živi u regionima Gnjilana, Mitrovice i Prištine. Iako ne vezuju svoje porijeklo za Bosnu i Hercegovinu, među Bošnjacima postoji kulturna, vjerska i jezička povezanost sa Bosnom i Hercegovinom.

U regionu Prizrena, zajednica Bošnjaka čini više od 9% ukupnog broja stanovnika i živi pretežno u gradu Prizrenu i u dolini Župe (na istoku općine). U općini Dragaš preko 60% kosovskih Bošnjaka se izjašnjavaju kao Goranci, te na osnovu procjena broj Bošnjaka u općini Dragaš iznosi oko 5%.

Pripadnici zajednica kosovskih Bošnjaka su se nekada zvali i 'Muslimani' ili 'muslimanski Sloveni', a vjeruje se da su prešli na islam tokom osmanskog perioda, nakon čega su razvili osjećaj zasebnog etničkog identiteta. U prizrenskom regionu i posebno u općini Dragaš, podjela između zajednica kosovskih Bošnjaka i Goranaca je veoma izražena, iako obje zajednice dijele određeni broj ključnih karakteristika. Glavna karakteristika koja ih razdvaja jeste nacionalno i političko opredjeljenje. Goranske političke stranke u većoj mjeri podržavaju lokalna općinska tijela koja finansira Srbija i zalaže se za pohađanje škola na srpskom jeziku koje također finansira Srbija.

Kao muslimani koji govore bosanski jezik, Bošnjaci su uglavnom imali dobre veze sa zajednicom kosovskih Srba (iz jezičkih razloga), kao i sa zajednicom kosovskih Albanaca (iz vjerskih razloga).

Bošnjačka dijaspora u velikoj mjeri doprinosi lokalnoj privredi i ima značajan uticaj na političke stranke i lidere iz zajednice kosovskih Bošnjaka.

Ključni problemi zajednice kosovskih Bošnjaka su:

1. Ova zajednica je u velikom broju emigrirala u zemlje zapadne Evrope (posebno mladi ljudi), kao i u Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru i Srbiju;
2. Izuzev u regionu Prizren, Dragaš i Peć, gdje je zajednica prisutna u značajnoj mjeri, migracija Bošnjaka dovela je do pada u brojkama što prijeti održivosti zajednice;
3. To što većina Bošnjaka ne govori albanski jezik ostaje odlučujući faktor za veću integraciju u kosovsko društvo i stvaranje većih mogućnosti kod zapošljavanja i učešća u javnim poslovima;
4. Nepriznavanje kosovskih diploma o završenoj srednjoj školi od strane zemalja u regionu otežava pristup visokom obrazovanju na maternjem, bosanskom jeziku;

5. Zajednica ima ograničeno učešće u javnim poslovima na centralnom nivou.

Međutim, Bošnjaci Kosova, obzirom da su sa drugim manjinskim zajednicama učestvovali u novoj kosovskoj društvenoj zbilji poslije rata, očekuju daljnje poboljšanje svog položaja, a u iščekivanju je što skorija saradnja i uspostavljanje političkih veza dviju država Kosova i Bosne i Hercegovine i slobodu putovanja, naročito za studente koji svoj studij pohađaju u Bosni i Hercegovini. Poslije ovih, na spisku želja svih građana svakako slijedi i sloboda putovanja sa kosovskim pasošem bez viza po Balkanu i Evropi.

Što se tiče podjele manjinskih zajednica u općini Dragaš na Bošnjake i Gorance, glavni razlog podjele je iznad svega posljedica političkih radnji pokrenutih od strane srbijanskih krugova koji se nastavljaju do današnjeg dana.

Sa vjerskog aspekta, u punom smislu riječi bošnjački narod je u vjeri islamu i znatnim dijelom poštuje i izvršava njegove propise. Vjerska tradicija je i dalje i te kako prisutna u porodičnim, džematskim i regionalnim odnosima. Islam je bio i ostaje gotovo jedina duhovna forma i izvor moralnih i znatnim dijelom društvenih normi ovoga naroda koga, bez obzira na sve izazove, naročito one iz komunističkog perioda, nije uspjela da potisne ni jedna druga ideologija i da izvrši takav uticaj na duhovni i materijalni život, prošlost i sadašnjost ovoga naroda.

Svadbeni običaji i folklorna tradicija Bošnjaka je značajno kulturno naslijeđe koje je još uvijek prisutno u životu ovog naroda. Nadati se je da ovakvo lijepo naslijeđe neće izumrijeti zajedno sa nestajanjem starijih pokoljenja.

1. Ćerim Bajrami, „Vjerski život bošnjačkog govornog područja na Kosovu“, Takvim, Prizren: Selam, 2003, str. 40.
2. Bajrami, „Vjerski život bošnjačkog govornog područja na Kosovu“, str. 41-46.
3. Razgovor sa Mersadom Jusufijem, imamom iz sela Retime, januar 2012.
4. Bajrami, „Vjerski život bošnjačkog govornog područja na Kosovu“, str. 48-49.
5. Prema emailu Hilmijete Apuk predsjednice NVO Little People of Kosovo, decembar 2011.
6. Bajrami, „Vjerski život bošnjačkog govornog područja na Kosovu“, str. 50-51.
7. Vjeronauka u javnim školama?, 15. mart 2011., www.info-ks.net/201103157912/obrazovanje/vjeronauka.html, (pristupljeno 20. 10. 2011.)
8. Osi, Prizren drevni grad, str. 111.
9. Fehmija Murati, Tradicija i običaji Bošnjaka Župe nad Prizrenom, bez izdavača i godine, str. 52-53.
10. Semahata Sadiku, „Običaji i tradicija obilježje jednog naroda“, Alem, br. 183. 2011, str. 39.
11. Murati, Tradicija i običaji Bošnjaka Župe nad Prizrenom, str. 28.
12. Lični uvid na svadbi u selo Planjane, 08. avgusta 2008. godine.
13. Baškim Ćabrat, Mevlud u Prizrenu, Prizren, bez izdavača i godine, str. 5.

(kraj)

Pan Bošnjak otkriva Bošnjake u Nubiju

I U NUBIJU NAS IMA

Nubija je regija koju čini južni Egipat duž Nila i sjeverni Sudan. Osmanlije su u 16. stoljeću osvojile ovo područje i u njemu ostavile stotine bošnjačkih vojnika na čuvanje. Bošnjaci su preuzeli vlast u nekoliko mjesta u Nubiji i jedno vrijeme predstavljali nezavisne autonomne gospodare ove oblasti. Vremenom su se asimilirali sa domaćim crnačkim stanovništvom, ali i tako asimilirani dugo su čuvali svijest o svojoj posebnosti i porijeklu.

Engleski putopisci bilježili su u 19. stoljeću prisustvo stanovništva u Nubiji sa plavim očima i plavom kosom, lokalnih gospodara, porijeklom iz Bosne. Encyclopaedia Britannica (1911.) u člancima o Nubiji, između ostalog, navodi da su u 14. stoljeću cijelu regiju zauzeli Arapi, a da se stanovništvu kasnije pridružio još jedan element- Bošnjaci. Ovi Bošnjaci naseljeni su u Nubiju i izmiješani sa Arapima i domaćim autohtonim stanovništvom. Nazivali su ih Kaladshy (ljudi dvorova). Njihovi potomci držali su zemlju između Assuan-a i Derr-a.

John Lewis Burckhardt (1784.- 1817.) u svojim „Putovanjima u Nubiju“ navodi da su Osmanlije između Assuan-a i Hannek-a, u 16. stoljeću, doveli Bošnjake koji su tu pustili svoje korjene. Na Ibrim-u, Mahass-u i drugdje duž obale i na otocima Nila, oni su izgradili dvorove, danas u ruševinama.

Amelia Ann Blandford Edwards također je, u knjizi „Natrag kroz Nubiju“ 1891. godine, spomenula Bošnjake. Ona navodi da su Bošnjaci u selu Derr većinski dio te da su potomci bosanskih vojnika koje je sultan Selim I poslao u ovo područje kako bi čuvali njegove posjede. Navodi da su Bošnjaci bili često u ratu sa upraviteljima Nubije; da su bili bijeli u usporedbi sa Nubijancima te da su još uvijek zadržali specifičnosti svojih predaka, bošnjačkih vojnika. Navodi podatak kako su bošnjački vojnici ovdje izgradili svoje dvorove i popravili postojeće u Assouan-u i Ibrim-u. Oni koji su boravili u dvorovima imali su određene povlastice za sebe i svoje potomke a jedan dio povlastica je izuzeće od svih vrsta zemljišnih poreza da bi za uzvrat sa zemlje

priuštili dovoljno hrane za vojnike. Također su od sultana iz riznice u Kairu primali godišnju penziju. Amelia Ann Blandford Edwards navodi da su potomci bošnjačkih vojnika izmiješani sa plemenima Gharbye i Djowabere, i da se još uvijek nalaze u područjima koja su dodijeljena njihovim precima: Assouan i Ibrim, kao i to da oni i dalje uživaju imunitet od poreza i doprinosa svake vrste. Sebe su nazivali Kaladshy (ljudi dvorova) ili Osmanli (Turcima) da bi se time razlikovali od Nubijaca. Spominjući Bošnjake 1891. godine, navodi podatak kako su oni odavno zaboravili svoj maternji, bosanski, jezik ali da njihov izgled još uvijek govori o porijeklu sa sjevera; njihova koža je svijetlo- smeđe boje dok je kod Nubijaca gotovo crna. Ovisni su od guvernera Nubije koji su izuzetno ljubomorni na njih te sa njima često u otvorenom ratu.

Između ostalih, jedan od izvora o Bošnjacima u Nubiji svjedoči da su potomci ovih bošnjačkih vojnika bili neizmerno ponosni na svoje porijeklo te da su bili veoma lijepi, veliki ovisnici vina i boze. „Većina njih nose nešto poput turbana. „Mi smo Turci“ - kažu- „a ne Noubas.“ Budući da nisu apsolutno podvrgnuti paši, i neovisno su od druge vlasti, svađe su među njima vrlo česte. – piše John Lewis Burckhardt (1784.- 1817.) u svojim „Putovanjima u Nubiju.“

Amelia Ann Blandford Edwards je u knjizi „Natrag kroz Nubiju“ 1891. godine, spomenula Bošnjake. Ona navodi da su Bošnjaci u selu Derr većinski dio te da su potomci bosanskih vojnika koje je sultan Selim I poslao u ovo područje kako bi čuvali njegove posjede. Navodi da su Bošnjaci bili često u ratu sa upraviteljima Nubije; da su bili bijeli u usporedbi sa Nubijancima te da su još uvijek zadržali specifičnosti svojih predaka, bošnjačkih vojnika.

SOCIO-POLITIČKI PROFIL BOŠNJAČKE NACIONALNE STRANKE SDA

JESTI PURU ZLATNIM KAŠIKAMA

Po Ramazanskom bajramu boravio sam na selu kod Gornjeg Vakufa, jedne od najsiromašnijih općina u BiH. Ovogodišnja suša je desetkovala ljetinu, što za ovaj stočarski kraj znači da će zbog nestašice sijena i ono malo sačuvanog stočnog fonda biti desetkovano. Ali, osim toga, ove godine seljaci, kao najugroženija kategorija stanovništva, ostali su bez Božijih darova prirode, borovnice, brusnice, gljiva, malina i kupina, od čijih su ubranih plodova žitelji sela na padinama Vranice i Zec planine zarađivali po desetine hiljada KM. Isto se desilo i sa voćem i povrćem. Kako će ovi seljaci prezimiti zimu?

POLITIČKI STRIPTIZ

Ovo je dno siromaštva sa kojim se ovaj narod suočava, bukvalno od kada ovom općinom vlada SDA. I u takvom ambijentu, opet nadobudni lideri, koji imaju stanove po Bugojnu, (dvojica pomoćnika načelnika Općine), po Sarajevu, Dubrovniku i Londonu, Zenici i Sarajevu itd. "A, oni u Vakufu ne kupju ni cigare," kaže mi jedan građanin. "Samo dođu po naše glasove. To je njihova sva i "berba" i "žetva." Baš ih briga za sušnu godinu!"

Tako mi se obraćaju ljudi koji me smatraju, s pravom, glavnim pokretačem i osnivačem SDA u G. Vakufu, i čije se ime, a vala više prezime, vezuje za osnivača SDA Aliju Izetbegovića. Hvala Bogu da ne moram biti narodni tribun i držati tribine kako bi im objasnio gdje i kako je došlo do devijacije, oni smatraju izdaje, jer nisam formalno u politici. Ali sam nakon razgovora sa ljudima morao sam sebi, konačno, postavljati ista pitanja i tražiti odgovore na njih. Šta bih rekao Aliji Izetbegoviću, koji mi je nekad preporučivao da pitam svoje Vakufljane kako vide našu vlast. Te koje sam pitao i do čijeg sam mišljenja držao, malo ih je živih, personalno su vjerovali u poštenje Alijino, i nisu vjerovali da im je obećavao da će "jesti zlatnim kašikama". Više su vjerovali da je on skroman čovjek koji je u bolesti rekao: "Hvala puri - ona me je održala." Pa čak su bili povjerovali da će njegovi nasljednici poslušati te njegove patetične oporuke, javno izrečene, kako funkcioneri trebaju smanjiti plaće za račun penzionera, rudara itd.

Dijeleći i sam tako duboke emocije i poštovanje prema tom čovjeku, iz dna duše sam ga branio i amnestirao, te tražio krivicu za lošu politiku njegove stranke u drugima. Danas više nemam ni jednog argumenta za njegovu odbranu. Moj maksimum advokatskog umijeća bio bi u tome da se koristim njegovim dvosmislenim rečenicama po kojima je neko mogao biti ujedno "i heroj i zločinac", poput Cace, a neka politička ideja "plemenita u zamisli, koja je završila u zločinu", poput komunizma. Stoga mislim da je njegova politika, sa socijanog aspekta, takva da se može podvesti pod dvosmisleni frazu kako je preporučivao da se "jede pura zlatnim kašikama." A u biti, u realnom svijetu, ta politika se svodi na to da narod jede puru, a njegovi

nasljednici, od njegovog sina Bakira do vakufkog načelnika, jedu zlatnim kašikama. U ideološkom smislu, kako je bilo zamišljeno, SDA je bila "plemenita ideja" sa kojom s Bošnjaci trebali doživjeti, zakašnjelu, kulturnu renesansu na evropskoj sceni i političku emancipaciju u savremena liberalno demokratska društva kakva poznaje Zapad. Ne mogu još ustvrditi da je ova plemenita ideja završila u zločinu, poput one od koje smo oslobađali svoj narod, ali po svim sociološko-političkim parametrima stanja države i društva, i političkih pozicija moći sa kojih danas djeluje, ova ideja završava na ivici zločina prema mnogim segmentima i slojevima sopstvenog naroda.

IZ BBI "INKUBATORA"

Kako je do toga došlo, duga je priča. Najjednostavnije objašnjenje, gdje vidim krivicu i samog osnivača SDA rahmetli Alije Izetbegovića, je negativna selekcija kadrova. Kada smo mu na to ukazivali, on se branio kako smo narod "poput obranog mlijeka" i da nemamo adekvatnu ponudu kadrova. Te nam je savjetovao kako treba izvršiti regeneraciju stranke tek kad stasaju postkomunističke generacije. I to se u biološkom smislu i desilo. Ali, ta omladina, koja je prilično omasovljena, sudeći po izbornim listama SDA, opet zbog negativne selekcije, nepotizma i protekcije, čini pravi politički zločin prema svojoj generaciji. Sve su to, manje-više, "stipendisti", tipa Amera Bukvića, ispiljeni iz "BBI inkubatora" i djeca "zelene buržoazije", koja izvode "politički striptiz", pred publikom, dok njihove mecene, poput najrigidnijih ruskih tajkuna, sa milionima dolara na kontima novonastalih kompanija i banaka, sjede i uživaju u "striptizu", pritom se gosteći jemecima serviranim sa "zlatnim kašikama". Po tom pitanju to vrlo argumentirano mogu ustvrditi, SDA kao ideja je već završila u zločinu prema bošnjačkomuslimanskoj omladini!

Ipak, SDA je i kao takva pobjedila u BiH, kao i u Gornjem Vakufu, i u Pridvorcima! Bez obzira što su izborni rezultati demantirali, ja ostajem pri svojim tezama i tvrdnjama, s tim što još dublje i snažnije sažaljevam svoj narod. Nema dana, a da se ne upitam: "Bože, kako će prezimiti zimu?!"

SLUČAJ ALI-PAŠE

Prozivke i polemika oko feljtona o Ali-paši Gusinjskom koji je revija „Sandžak“ prošle godine u više navrata kontinuirano objavljivala dobile su konačni epilog u susretu dvojice rođaka, pisca i autora feljtona Husnije i renomiranog pisca Bajrama Redžepagića. Premda je ova polemika izazvala određene nesuglasice, naročito u plavsko-gusinjskom kraju, donosimo krajnje konsekvence tih razgovora.

Nezvanično saznajemo da je prilikom skorašnjeg boravka u rodnom kraju Bajram Redžepagić zlopotrijebljen od strane etičara bez estetike koji je i prije u više navrata kod urednika revije „Sandžak“ protestirao zbog toga što se objavljuje feljton Husnije Redžepagića tvrdeći da isti ima historijskih netačnosti. Svaki put je od urednika dobio odgovor da napiše tekst ili pismo reviji „Sandžak“ u kom će navesti sporne detalje te imati mogućnost da pobije tvrdnje spomenutog autora feljtona. Ali, iz njemu znanog razloga nikada to nije učinio već je iskoristio neopreznost uvaženog Bajrama Redžepagića i uvukao ga u polemiku kako sa revijom „Sandžak“ i mjesečnikom „PanBošnjak“, koji je preuzeo naš feljton, tako i sa autorom feljtona gospodinom Husnijom Redžepagićem. Glavna zamjerka spomenutog etičara bila je da autor feljtona prekraja prezime čuvenog gazije iz Šabanagić u Redžepagić. **Iz navedenih historijskih izvora od autora teksta Husnije Redžepagića, u čiju tačnost ne sumnjamo (jer se radi o historijsko izvornim dokumentima), piše da se: Ali-paša prezivao Redžepagić, a kasnije poznat kao Ali-paša Gusinjski.** Ne osporavamo historičarima i potomcima da o tome donesu krajnji sud i potvrde ili pobiju stavove Husnije Redžepagića. Zato i našem etičaru još uvijek ostavljamo prostor da donese valjane argumente kojim će potkrijepiti svoje usmeno više puta izrečene sudove. **Međutim, nedopustivo je iza zakulisnim radnjama nanositi štetu i pokušavati narušiti kredibilitet autora feljtona, naše redakcije i uredništva.** Do tada objavljujemo navode iz reagiranja Husnije i Bajrama Redžepagića.

U pismu koje je Husnija Redžepagić uputio reviji „Sandžak“ i „PanBošnjaku“, mjesečno izdanje, između ostalog, stoji:

Polemizat sa starcem i dobrim rođakom nema smisla, ali ću vam ispričati jednu priču.

„Kad je tetka uvidjela pohlepu i ljubomoru nad svojim bratanićem koji je kao dječak ostao bez majke, proglasila ga je nevinim za lopova, da ga zaštiti od svoje braće po ocu. Tadašnja pravila su nalagala da posljednju riječ u presudi ima onaj koji je oštećen i tako tetka iskoristi svoje pravo i presudi da dječak pređe kod nje da živi... Možda se prisjetio starac i moj dobri rođak ove priče da me zaštiti na sličan način.“

S poštovanjem
Husnija Redžepagić

Iz javnog izvinjenja Bajrama Redžepagića Husniji Redžepagiću poslanog 18.09.2012. godine na televiziji „Glas Plava“ također donosimo najzanimljivije detalje:

„Ja prema mom bliskom rođaku Husniji Rifata Redžepagiću gajim ljubav i poštovanje i smatram da je on častan i pošten čovjek, pa prema tome greške koje su drugi učinili ne bi želio da stoje na putu naših odnosa te Vas molim da pročitate javno ovo moje pismo na televiziji.

Prije godinu dana na 20-toj godišnjici je Redžepagić Rifata Husnija javno na skupu Plavsko-gusinjski susreti u BiH u Sarajevu visoko ocijenio moja djela, romane 'Pustinja' i 'Pobunjenik'.

Žalim da sam Redžepagića Rifata Husniju prozvao za nešto što nije.

Mislim da će moje pismo i pismo Husnije Rifata Redžepagića objasniti cijelu situaciju.“

S poštovanjem
Bajram Redžepagić

UZ OBRAZLOŽENJE

NAUČNA STUDIJA, WIEN - AUSTRIJA 1892.

NOVI BAZAR UND KOSSOVO (DAS ALTE RASCIEN)

ALFBED HOLDER (ALFRED HÖLDEB)

K. UND K.H.OF - UND UNIVERSITÄTS-BUCHHÄNDLER

PRVI IZVORNI DOKAZ

Ovdje piše da je Ali-paša Redžepagić kasnije poznat kao Ali-paša Gusinjski.

Sammen, welches am linken Limufer bis zur montenegrinischen Grenze und beiläufig zur Höhe des Sisko jezero, auf dem rechten Limufer bis zu der Smiljevica planina und deren Ausläufern reicht. Diese scheiden es von der Landschaft Bihor und dem Bezirke Roihaj, welche beide von Mohammedanern bevölkert sind. Die Vassojevic sind ein grosser serbischer

Stamm, welcher das Gebiet nördlich und östlich des Kom gipfeis besiedelt. Das- selbe wird entsprechend der Entfernung der Ansiedlungen vom Kom in ein Ober- (Gornji) und Unter- (Dolnji) Vassojevic eingeteilt. Gornji-Vassojevic fiel bereits zu Anfang dieses Jahrhundert von der Türkei ab und begab sich unter die Herrschaft des montenegrinischen Vladika Petar L, welcher es in die brda — Aussenbezirke — seines Fürstentumes aufnahm. Seitens der Türkei wurde dieser faktische Zustand erst bei der Grenzregulierung des Jahres 1860 anerkannt. Dolnji-Vassojevic, welches als Teil des Paschaliks Scutari bei der Türkei geblieben war, machte dennoch in allen Kämpfen Montenegros gegen die Türkei mit ihren Stammesbrüdern gemeinsame Sache; so in den Jahren 1852—1862, während welcher **Ali Bey Redzepagic, später bekannt als Ali Pascha von Gusinje**, oft grausame Repressalien gegen sie übte; ferner im letzten Kriege 1876—1878, in welchem die gesamte waffenfähige Mannschaft aus Dolnji-Vassojevic im montenegrinischen Heere focht. Doch auch diesmal erreichten sie nicht den vollständigen Anschluss an Montenegro. Die an Gusinje

und Plava grenzenden Teile der Dolnji-Vasojevic, beüüufig zwei Drittel des Gebietes, wurden zwar abgetreten, auf Berana und Umgebung wollte jedoch die Türkei durchaus nicht verzichten. Diese Weigerung stützte sich wohl hauptsächlich auf strategische Rücksichten, denn vom politischen Standpunkte wäre es für die Türkei vorteilhafter, wenn sie sich auch dieses Territoriums entledigt hätte; sie hat davon absolut keine Vorteile, sondern nur den Nachteil, einige tausend unruhige Unterthanen mehr zu besitzen, die bald die Steuerzahlung verweigern, bald ihre mohammedanischen Nachbarn oder

98 seite

DRUGI IZVORNI DOKAZ

ROMAN ANDRIJE JOVIĆEVIĆA (PLAVSKO-GUSINJSKA OBLAST)
ŠTAMPANO IZDANJE 1914. GODINE

CITIRAM: STRANICA 50; odlomak

„Teško je odrediti vrijeme kad su Turci istiskivali Klimente. Po predanju samih Klimentata, oni su držali Pešter za 50 godina. Prvi zapovjednik Gusinja poslije njegova zauzeća od Klimentata bio je Šaban-beg Redžepagić, a od njega do Mehmed-bega, potonjeg zapovjednika, broje još njih sedam...“

Kao što se može vidjeti iz priloženog citata u tom zvanju je nasljeđivao sin oca i Ali-paša nije mogao dobiti po Šaban-begu prezime Šabanagić jer kod nas Redžepagića se pisalo prezime po našem zajedničkom pretku Redžep-begu, od kojeg je nastalo plemstvo Redžepagić.

(U PRILOGU PORIJEKLO PLEMSTVA REDŽEPAGIĆ prof. dr. Bajrama Redžepagića)

Napomenut ću da su se neki historičari poslužili notornom laži i neistinom preinačujući naše prezime po našim djedovima, što mi kao plemstvo Redžepagić nikada nismo prihvatili.

TREĆI IZVORNI DOKAZ

POKRAJINSKI ZAVOD ZA ZAŠTITU SPOMENIKA KULTURE U PRIŠTINI, BROJ 375 OD 03.10.1977. GOD. (SLUŽBENI LIST SAPK BR. 19/77)

NAPOMINJEM DA MU JE TRI PUTA RUŠEN MEZAR NA KOJIM JE PISALO DA NOSI PREZIME REDŽEPAGIĆ, A NA OVOM ČETVRTOM MEZARU PIŠE SAMO „ALI-PAŠA GUCIA“

NA Taj Način JE IZVRŠENO SKVRNAVLENJE NAD NJE-
GOVIM SPOMEN OBILJEŽJEM NARUŠAVAJUCI NJEGO-
VAHIRETSKI MIR!

Гроб Али Паше Гусинје, 19. век, налази се у комплексу Бајракли џамије у Пећин.

Основа за упис у регистар Решење Покрајинског завода за заштиту споменика културе у Приштини, бр. 375 од 3.10.1977.г. Закон о заштити споменика културе (Сл. лист САРК бр. 19/77.)

Гроб Али Паше Гусинје, 19. век, налази се у комплексу Бајракли џамије у Пећин.

Основа за упис у регистар Решење Покрајинског завода за заштиту споменика културе у Приштини, бр. 375 од 3.10.1977.г. Закон о заштити споменика културе (Сл. лист САРК бр. 19/77.)

Prevod sa Cirilice na Latinicu

Osnov za uпис u registar Rешење Pokрајинског завода за заштиту споменика културе у Приштини, бр. 375 од 3.10.1977.г. Закон о заштити споменика културе (Сл. List SAPK бр. 19/77.)

Ovo je Mezar Ali-Paše u Peći i teksta na Nišanu:

MEZAR
RAHMETLI
ALI PAŠE
REDŽEPAGIĆ

ČETVRTI IZVORNI DOKAZ

(MALIĆ-BEG REDŽEPAGIĆ, UNUK ALI-PAŠE)

OPJEVAN U CRNOGORSKOJ HISTORIJI KROZ PJESME I OVJEKOVJEČEN OD VELIKOG BOŠNJAČKOG KNJIŽEVNIKA RAHMETLI HUSEINA BAŠIĆA U PJESMI „POGIJBIJA MALIĆ-BEGA REDŽEPAGIĆA“ GDJE GA OPISUJE KAO UNUKA ALI-PAŠE REDŽEPAGIĆA U KNJIZI „ANTOLOGIJA“ IZDANJE 1996.

16. POGIBIJA MALIĆ-BEGA REDŽEPAGIĆA

Kad se krenu care od Stambola,
I pokrenu sto hiljada vojske,
Sve vojnika ljutog oklopnika;
Vojski dade dvije vojskovođe,
Selim-pašu i Husein-pašu,
Huseina - carevoga sina;
Pa se Turci jadu dosjetiše,
Na dvoje su vojsku razdvojili:
Selim-pašu lomnoj Cari Crnoj,
Na silnoga Petrovića knjaza,
Huseina uz Vasojeviće,
Na junaka vojvodu Miljana.
Tu se biše mrki Crnogorci,
Dok im traja hrana i džebana.
Kad im nesta hrana i džebana,
Pobjegoše Komu visokome.

Al' se Turci jadu dosjetiše,
Na granice grade pandurice,
I dovode ljute Osmanlije,
I Bošnjake jake oklopnike...
Na Berane grada načiniše,
Svoj nahiji zulum postaviše;
Al' se poče odmećati raja,
Osmanlije ljute potukoše,
Ne daju im oka otvoriti,
Pandurice sve im porušiše,
A granicu svoju proširiše,
Na puteve pobiše begove,
Ne daju im danak, ni desetak.
Procvilješe age i begovi,
Stale pisat' knjige šarovite,
Čestitome caru u Stambolu:
"Sva se raja, care, odmetnula,
Ne daju nam danak ni desetak,
Čestito ti ime ne priznaju,

Sve pominju Petrovića knjaza,
Na Cetinju njihovog gospodara!
Aman, care, sad za tvoje zdravlje,
Ti spašavaj ovomašnje kraje,
Na Čenaru tvoje braniocel"
Drugu pišu paši u Sjenici,
Pa i njima sve po redu kažu,
Da se više trpeti ne može:
"Aman, pašo, sad za tvoje zdravlje,
I u ime cara čestitoga,
Ti se nama nadi na nevoljil!"

Mudar paša pa se dosjetio.
Da se silan Bošnjak podnjivio,
Od bošnjačke porodice slavne,
A u Plavu gradu krvavome,
Porodici od Redžepagića,
Bošnjačkoga krvavog koljena,
A umuka gazi - Ali paše,
Pobjednika sa Novšića ravna;
Pa mu piše paša od Sjenice,
Krvavome Plavu na krajini,
A na ruke silnom Malić-begu,
I ovako bega pozdravljaše:
"O Boga ti, silan Malić-beže,
Ja sam čuo i krajina kaže,
Da si junak da boljega nema,
U svoj zemlji cara čestitoga!
O, čuli me, silan Malić-beže,
Od mene ti selam i aferim
Da ti ideš beranskome gradu,
Da ti dadnem ključce od Berana,
Da upravljaš Beranskom nahijom,
Od Vrmoše do vrh Vjeternika,
Na amanet tebe da ostavim,
Pošto mi se raja odmetnula,
Ne priznaje Boga velikoga,
Ni našega cara čestitoga,
Sve pominje Petrovića knjaza,
Pobiše mi ljute Osmanlije.

198

„SAN I POLA ŽIVOTA“

OTVORENO PISMO ŠAĆIRU B. RADONČIĆU

PO PRIČI O PORIJEKLU REDŽEPAGIĆA „PLAV I GUSINJE U PROŠLOSTI“ PISCA RAHMETLI MUSTAFE MEMIĆA, IZDATA 1989. GOD. U BEOGRADU

Sellam alejkum,

Nevjerovatno sam iznenađen i zatečen kad sam pročitao komentar na našoj omiljenoj stranici www.gusinje-plav.com i upućeno pismo „PanBošnjaku“ sa istom sadržinom.

Ovim putem koristim priliku da vas demantujem radi istine.

Demant je već uslijedio i objavljen je na stranici www.gusinje-plav.com.

Polemisi sa čovjekom koji više nije živ nema smisla, ali ću ipak pokušati razjasniti par stvari sa gospodinom Šaćirom B. Radončićem.

- Kao prvo, citirat ću gospodina Nedžada Latića:

„Polazeći od činjenice da su historičari bili, a vjerovatno i ostali, najkorumpiraniji intelektualci, Bošnjaci su u tom pogledu bili potpuno neloyalna konkurencija historičarima koji su pripadali narodima koji su činili genocid nad njima. Njihova valorizacija događaja iz prošlih stoljeća potpuno su marginalizirana. Stoga su danas grčevitim, više kulturološkim i političkim, bitkama za sopstveni identitet.“

Gospodine Radončiću, niko nije osporavao da je Ali-paša Redžepagić rođen u Gusinju i branio svoj vatan do smrti. Suvišan komentar.

- Kao drugo, kažete da niko u Plavu i Gusinju do ovog slučaja nije spominjao Ali-pašu kao Redžepagića. Mišljenja sam da ste propustili časove historije kao što možete vidjeti iz prethodnih izvora.

- Kao treće, pozivate se na rahmetli Mustafu Memića da nigdje ne spominje Ali-pašu kao Redžepagića. Prilažem Vam ovaj tekst iz njegovog romana i pokušajte između redova doći do prave historijske istine, kako ne biste živjeli u zabludi.

KRALJ NIKOLA NAS PRISVAJA KAO SVOJE POTOMKE...

Za REDŽEPAGIĆE, drugo bratstvo po veličini u plavsko-gusinj-skom kraju, postoji nekoliko verzija. Dr Jovan Cvijić i Andrija Jovičević zabilježili su da su u plavsko-gusinjski kraj došli iz okoline Skadra — selo Gruje Miri. Na osnovu toga se izvodio zaključak da su albanskog porijekla. Kralj Nikola ih svojatao kao potomke Petrovića, a o tome je nešto pisao i dr Branislav Đurđev.¹⁹⁹ Malo je vjerovatno da su ti podaci tačni, jer Đurđev piše o dvojici spahija Crnojevića u drugoj polovini XV vijeka, od kojih je navodno i sadašnja begovska porodica u Plavu, a njihov stvarni dolazak u ovaj kraj smatra se da je bio početkom druge polovine XVII vijeka. Sami Redžepagići njeguju tradiciju da su porijeklom iz Srednje Azije. Hamdija Redžepagić, koji sada živi u Novom Pazaru, zabilježio je prenošenje svojih djedova koji kažu da su se oni naselili u okolini Skadra iz pokrajine ili mjesta HOROSAN (Kurdistan) istražujući ovo, došli smo do zaključka da to predanje nije bez osnova. U nekim arhivskim dokumentima osmanskog porijekla nalazimo da se jedan od kapetana gusinjske tvrđave iz porodice Sabanagić, za koju se smatra da joj je zajednički predak sa Redžepagićima, potpisuje kao KURD ALIBEG, ili samo KURDAGA. Analizom rodoslova dolazimo do zaključka da je taj Kurd Alibeg, odnosno Kurd-aga, bio djed poznatog Dulbeg kapetana iz Gusinja, a njegov brat Mehmed, da je bio Mehmed-paša, otac Dulbegov. Da pretpostavka o albanskom porijeklu Redžepagića nije sigurna, ukazuje i činjenica da nikada niko ne pamti da im je albanski bio maternji jezik, a Albanci kao što je poznato, brižno čuvaju svoju tradiciju, pa i u slučajevima kada su slovenizirani. Nije poznato da su se Redžepagići kroz svoju historiju opredjeljivali kao Albanci. O njihovom rodoslovu postoji nekoliko verzija. Jednu je zabilježio i Andrija Jovičević. Došli smo do zaključka da je ipak najkompletnija ona koju je sačuvao i zabilježio Hamdija Redžepagić. Po njemu, a i po ostalima, predak Redžepagića koji se doselio početkom druge polovine XVII vijeka u Plav, zvao se Velija. Od Velije je sin mu Mustafa i unuk Saban, Saban je imao sina Aliju, a Alija sinove: Sulejmana, Redžepa i Sabana. «Od Sulejmana potiču Pašići, od Redžepa, Redžepagići, a od Sabana Sabanagići.» Najvjerovatnije da je Saban bio prvi kapetan gusinjske tvrđave i da je on bio zet Sulejman-paše Bušatlije. Njegov sin Ali-beg, koji se potpisuje sa «Kurd-agas», ili «Kurd-Alibeg», spominje se u dokumentima 1724. godine. Od Redžepa, po kojem se vode Redžepagići, bilo je navodno 8 sinova: Sulejman, Adem, Fetah, Tahir, Jusuf, Bećir, Mehmed i Saban. «Svaki od ovih osam sinova formirao je posebno koljeno, pa su se ovi međusobno zvali po imenu svoga pretka. Tako i danas među Redžepagićima ima 8 tzv. — trbuha.» Smatra se da je Redžepaga za svoga života izgradio visoku i tvrdu kulu u Plavu koja je 2/3 od njene visine građena tesanim kamenom, a jednom trećinom od brva. Sačuvana je i pod zaštitom je države. Služi kao Muzej starina u Plavu.

Za Sabanagiće, koji se od početka XVIII vijeka spominju kao vladajuća porodica u Limskoj dolini znamo da su se tako uvijek nazivali i da se nikad ne spominju kao Redžepagići. Najvjerovatnije da su se oni od tada razvijali kao posebno bratstvo. Njihovo rodoslovlje bilo je:

BRANISLAV ĐURĐEV SPAHIJAMA OD CRNOJEVIĆA...

ALBANSKA HISTORIJA KADIJAMA I VLADARIMA...

Lijepo je kad nas svako hoće, hvala im, ali ostat ćemo ono što jesmo i što osjećamo, jer su nam naši preci u amanet to ostavili... (HOROSAN)

Kao što se da primijetiti da jedan historičar koristi termine: „vjerovatno, pretpostavka...“

VJEROVANJE JE STVAR RELIGIJE, A PRETPOSTAVKA STVAR NAGAĐANJA.

ISTINA JE NA IZVORU, A SVE NAKON TOGA ŠTO DUŽE I DUŽE VODA TEČE PREMA OKEANU ONA JE SVE ZAGAĐENIJA I PRLJAVIJA...

- Mislim sa ovim historijskim dokazima da ste razumjeli stvar.

S poštovanjem.

Redžepagić Rifat-bega Husnija

ZA KRAJ VAM PRILAŽEM PRAVU HISTORIJSKU ISTINU, VAMA I SVIM BUDUĆIM MLADIM GENERACIJAMA, DA ZNAJU ŠTA JE PRAVA ISTINA, O PORIJEKLU PLEMSTVA REDŽEPAGIĆ.

KULA RAHMETLI REDŽEP-BEGA

„Jedne bijele noći mjesočina iznjedri tamni lik kasabe, propeh se na pendžer i zagledah u visoke kule: Meni najbliža i najviša, što se visinom i čudnim sklopom odvajala, s tri kata što bijahu od različitog materijala, kao tri svijeta, ličila prije na odbrambeni bedem, sa sitnim otvorima što su služili za odbranu kule i kasabe, bila je Redžep-begova kula, koja je nebo parala kao da traži kontakt sa univerzumom i okruženjem ovozemaljskog svijeta.

Oni najstariji što pamte dva vijeka kažu da je kulu sagradio još Redžep, prije četrismo osamdeset godina, dolazeći iz Skadra, a njegov otac Bajram-beg, koji se u turskoj vojsci istakao u boju s Rusima, donio važnu pobjedu Turskoj carevini u onom čuvenom boju na Polju velikih jezera.

Pa mu turski car, Murat drugi veličanstveni, dade zvanje bega i podari vlast od Skadra do Sjenice. Starac Bajram zadugo služio u Stambolu, ali kad obolje pod starost se vrati u svoj rodni kraj, na Prokletije, u Grohomiru; a pošto mu car podari vlast, reče sinu Redžepu: „Sine Redžepe, star sam, umrijet ću još ove zime... Tako ti Allaha, pođi i načini kulu najvišu, pred onog jezera u Plavu, i izrodi brojnu čeljad da nisi sam“ ...Redžep poslušao svojeg baba, pristizhe noseći Bajram-begovu misao, kao tajnu i zavjet.

U sumrak se skupiše brojni ljudi da vide novodošla

putnika šta će uraditi. Na sebi je imao torbu i pušku. Čim dođe naloži vatru, diže se dim i ode pravo u nebo, a zatim skide pušku i objesi je na vrh čiviluka, iznad ostalih. Prisutni ljudi se zagledaše i rekoše: „...Ovaj ostavi pušku na najgornji klin. Zamislio da nas nadgornja... Vidjet ćete ljudi, uzet će vlast! Kurjak je...! Načinit će veliku kulu, raširit će se i vladat će nama...“ Horosanski je kurjak Redžep, djed mu – valija, porijeklom s Horosana, a dugo službovao u Stambolu, nakon čega je pod starost, sa sinom Bajramom – kadijom, došao u Skadar da službuje.

Kulu je sagradio za nepunu godinu dana, s katom više no što bijahu ostale. A pošto bijaše neženja, saletješe ga kasablije da mu izbiraju djevojku i isprosiše mu lijepu i pametnu Skadranku.

Kada su svatovi krenuli sleđenom planinom po mladu, put im presiječe vučica s devetoro vučadi, a konji zastadoše. Najstariji svat reče: „Vidi belaja... Ili će ta mlada brzo umrijeti, ili će poroditi veliki porod, devet sinova. Vjerujem u drugu mogućnost. Raširit će se Redžep-begov porod i vjekovima zavladati našim krajevima.“

Tako je i bilo. Redžep-beg se oženio, žena porodi devet sinova i dade imena ovim redom: Bećir, Kamber, Dizdar, Husein, Fetah, Tahir, Šaban, Adem, Bajram.

Kad odrastoše njegovi sinovi se poženiše, sagradiše nove kule i proširiše plemstvo Redžepovo u Redžepagić... Druga kula je Bećir-begova, izgradi je lično Bećir, sin Redžep-begov.

Ima kasaba još kula, ali ove dvije su svojom visinom nadrasle sve kuće i usred noći se bijele, u najgušćoj tami probijaju im se krovovi, prosijecajući nebo nad kasabom u dva dijela, šaljući poruku za ovozemaljski svijet mira i za onaj ahiretski u kojem će naše duše pronaći vjekovni mir.

S VELIKIM POŠTOVANJEM PREMA SVOJIM PRECIMA

Redžepagić rahmetli Rifat-bega Husnija

Za obradu ovih događaja koristio sam se historijskom građom, koja se neposredno ili posredno bavi događajima o kojima je riječ.

- 1) Roman "Pustinjak", Prof. dr. Bajram Redžepagić
- 2) Naučna Studija Wien, 1892., Alfred Höldeb
- 3) Kazivanje rahmetli Mahmud-bega, Mulja Redžepagić

Poštovani čitaoci,

Obavještavamo Vas da pretplatu za sljedećih 6 ili 12 brojeva mjesečnog časopisa PAN BOŠNJAK možete izvršiti na naš devizni račun otvoren kod Sparkasse banke (prema uputstvu koje ćete dobiti putem tel/ faksa broj +387 32 650 818 ili e-maila:).

PRETPLATA

ZA EVROPU

Godišnja: 75,00 EUR

Polugodišnja: 40,00 EUR.

ZA SAD, KANADU I AUSTRALIJU

Godišnja: 168,00 USD

Polugodišnja: 85,00 USD.

ZA OSTALE ZEMLJE VAN EVROPE

Godišnja **250,00 USD**

Polugodišnja: **130,00 USD**

E-MAIL ADRESA :

marketing@panbosnjak.com

marketing@panbosnjak.com

OGLASNI PROSTOR

ZADNJA STRANA KORICA 1/1

- 1.500,00 KM + PDV

UNUTRAŠNJA ZADNJA KORICA 1/1

- 1.000 KM +PDV

UNUTRAŠNJA ZADNJA KORICA ½

- 600 KM+PDV

UNUTRAŠNJA ZADNJA ¼

- 400 KM+PDV

UNUTRAŠNJA PREDNJA KORICA 1/1

- 1.000 KM+PDV

UNUTRAŠNJA PREDNJA KORICA ½

- 600 KM+PDV

UNUTRAŠNJE STRANE 1/1

- 600 KM+PDV

UNUTRAŠNJE STRANE ½

- 350 KM +PDV

UNUTRAŠNJE STRANE ¼

- 200 KM +PDV

RABAT:

- TRI OGLAŠAVANJA U TOKU GODINE **10%**
- ŠEST OGLAŠAVANJA **20%**
- ŠEST DO 12 OGLAŠAVANJA **30%**
- AVANSNA UPLATA **10%**

POZIV NA SURADNJU

Kao svebošnjački mjesečni list bavimo se društvenim i političkim temama, te geopolitičkim i strategijskim istraživanjima.

Pozivamo autore i istraživače, kao i prevodioce na suradnju, da objavljuju svoje autorske radove, kao i prijevode, u formi analitike, kolumne, reportaže, intervjua...

Čitaoce pozivamo da kandidiraju i podrže naše projekte, akcije i ideje.

Adresa (Sandžak):

Gradska 1, 36300 Novi Pazar, Srbija
Tel/Fax: +381/20/322-181

Adresa (BiH):

Ljubljanska 18b, 71 000 Sarajevo, BiH
Tel/fax: +387/33/ 263 720

Web:

www.panBosnjak.com
www.panBosnjak.ba
www.panBosnjak.me
www.panBosnjak.net
www.panBosnjak.rs

E-mail adresa:

redakcija@panbosnjak.com

POZIV NA PREPLATU

Pozivamo čitaoce i institucije da se pretplate na naš list putem naših kontakt adresa u Novom Pazaru i Sarajevu.

Urednik:

Nedžad Latić

Pomoćnik urednika i sekretar:

Jahja Fehratović

Savjet:

dr. Ferid Muhić
dr. Džemaludin Latić
Alija Džogović
dr. Hasnija Muratagić-Tuna
Haris Sejdić

DTP:

Ifet Aličković
Salahudin Fetić

Lektura:

Sanela Karišik

Uređivački kolegij:

dr. Džemil Bektović
Fatmir Baćić
Emir Ramić
Hazbija Kalač
Mirza Hulusić
Indira Kučuk-Sorguč
dr. Admir Muratović
dr. Bisera Boškailo
Muhammed Čeman
Vedad Huseinspahić

Sekunde su dragocjene,
zato ih dijelimo s vama...

hayat.ba

tel: +387 (33) 580 882
fax: +387 (33) 492 911